

Problemele sociale și ruralul românesc

***Sărăcie, subdezvoltare, declin demografic,
migrație, deșțărare, de-ruralizare bistadială***

Coordonator: Ilie Bădescu

***Autori: Ilie Bădescu, Adela Șerban, Lucian Dumitrescu, Veronica
Dumitrașcu, Mădălina Măndiță***

Colaborator: Dorel Abraham - CURS

CUPRINS

<i>România socială din zece în zece ani. Metodologia trendurilor dominante și analize secundare. 20 ani de reformă – două decenii de pauperizare rurală. Raport de alarmă asupra satului românesc</i>	3
Reforma a generat economia duală. Retrosociologie rurală.....	3
Actualitatea dramatică a chestiunii rurale. Trenduri dominante: retroruralitatea.....	3
Perioada comunistă.....	1
Reforma de după 1989. Capitaliștii reformei și ruralii.....	5
Reforma rurală în alte state din fostul lagăr socialist. Cazul Germaniei.	6
Reforma și patrimoniul rural. Proprietatea muncii țărănești în concepția reformei rurale.	6
Gospodăria rurală: starea actuală. Ocuparea și veniturile.....	8
Exploatațiile agricole. Suprafețele necultivate.....	9
Indicele sintetic de dezvoltare a gospodăriei rurale.	9
Demografie rurală. Fertilitate, mortalitate, migrație. Familia rurală și copiii în ruralul românesc.	10
Stocul de învățământ rural.	11
Dezvoltare și sărăcie în ruralul românesc. Sărăcia verticală (comunitară)	12
Sărăcia verticală și măsurarea ei pentru România.....	13
Sărăcia verticală fenomen comunitar. Sărăcia comunitară.	14
Dosarul agricol în negocierile de aderare.	15
<i>Regiunile de dezvoltare și demografia rurală. Fertilitatea. Puterile morale în rural și în urban: un declin cu două viteze</i>	18
Disparitățile speranței de viață în rural	20
Harta rurală a sporului natural.....	30
O examinare agregată a disparităților	31
<i>Ruralizarea sărăciei: PROBLEMĂ SOCIALĂ AXIALĂ. Blestemul sărăciei în satul românesc. Economia rurală.</i>	
<i>Disparități semnificative</i>	36
Sărăcia severă în rural și disparitățile ei.....	38
Sărăcia comunitară în spațiul rural românesc	41
Disparități ale sărăciei comunitare rurale	41
Indicele disparității intercomunitare a sărăciei severe și extreme în România.....	43
Disparități ale sărăciei severe pe marile regiuni ale României rurale.....	44
Prognozele sărăciei în lumina legii efectelor asimetrice	45
Stocul de educație rurală. Sărăcia de tipul al III-lea	43
<i>România socială din zece în zece ani. Metodologia trendurilor dominante și analize secundare</i>	50
Teorie și metodă în sociodemografia și etnodemografia României	50
Teoria și metodologia trendurilor dominante	50
Retrosociologie și noologie. Metodologia studiilor retro.	50
Sociodemografia trendurilor și analiza de destin. Introducere în noologia cantitativă	50
Harta spirituală a unei colectivități. Metoda norului noosic. Noometrie	56
Etnometria migrației: harta mentală a migranților	60

România socială din zece în zece ani

Metodologia trendurilor dominante și analize secundare

20 ani de reformă – două decenii de pauperizare rurală¹

Raport de alarmă asupra satului românesc

Reforma a generat economia duală. Retrosociologie rurală

Specificul dinamicii societăților omenești ne obligă să luăm în considerare dimensiunea istorică. Nu există societăți curat anistorice, deși, vom admite, împreună cu M Eliade, că există un anistorism care ispitește societățile și adeseori acestea se instalează durabil în starea de anistoricitate, motiv care i-a permis lui M Eliade să vorbească despre societăți anistorice și societăți istorice, respectiv lui Claude Levy Strauss să vorbească despre societăți calde și societăți reci. Sociologii recenți sunt înclinați să ignore dimensiunea istorică socotind-o irelevantă ori livrând-o istoricului care, de altminteri s-a învrednicit mai mult decât sociologul atunci când a inventat domeniu istoriei recente. Acesta poate fi socotit însă un domeniu comun istoricului și sociologului, fiindcă amândoi sunt preocupați de actualitatea fenomenelor cercetate nu pur și simplu de pura lor istoricitate. Dogmatismul sociologului actualist, pozitivist, respingerea trufașă a istoriei, fie că este vorba de istoria ideilor, de istoria domeniului, de dimensiunea istorică a fenomenului social, oricare ar fi acesta, ori de exigența comunității paradigmatică cu predecesorii, cu școli și curente de gândire, face din tiparul acesta un fenomen de agresiune introiectată, un caz de paricid simbolic, absolut dăunător nu doar eticii științei, dar și sănătății actului de cunoaștere și chiar șanseii cognoscibilității. Într-o atare respingere se poate citi sindromul solipsismului agresiv, al unei egolatrii semiculte care nutrește noul dogmatism distructiv, diferit de cel exclusivist al marxismului, dar nu mai puțin dăunător. Pentru a recupera ceea ce sociologul recent, de formulă pozitivist dogmatică, ignoră, dimensiunea istorică sau temporală a fenomenelor, am inițiat în studiile noastre o perspectivă de abordare pe care am încadrat-o în ceea ce am denumit abordarea retrosociologică. Aceasta pornește de la două premise: a) trecutul recent are inerții care-i conferă un grad de actualitate ce poate fi invocat pentru a spori cognoscibilitatea unei situații; b) trecutul recent este depozitul memoriei sociale și ignorarea acestuia rănește memoria lucrurilor și afectează luciditatea și temeinicia programelor și a reformelor. Metodologia studiilor retro se bazează pe o inovație metodologică pe care am încadrat-o în ceea ce am denumit metoda trendurilor dominante. Orice trend dominant este un trend persistent, adică are o mare inerție și deci puterea de a trece peste pragurile de timp instaurând ceea ce numim durate, serii istorice, cicluri (lungi sau mai scurte), epoci chiar (C D Gherea vorbește despre legea epicilor dominante), tradiții, rituri, complexe ceremonial-rituale, câmpuri stilistice, orizonturi și chiar perenități etc.

Actualitatea dramatică a chestiunii rurale. Trenduri dominante: retroruralitatea. România actuală este, în continuare și într-o măsură semnificativă, o Românie rurală. 93,7% din teritoriul României este teritoriu rural, în rural locuiesc astăzi circa 44% dintre români, 40% dintre cei care lucrează sunt ocupați în activități localizate în spațiul rural, participarea agriculturii la

¹ Materialul a fost redactat prin contribuția colectivului de sociologie rurală a Institutului de sociologie (p 1-7: I Bădescu și Claudia Buruiană, 8-58: I Bădescu, 59-76 Adela Șerban, Lucian Dumitrescu, Veronica Dumitrașcu, Madalina Mandiță; 76-83: I Bădescu). Secțiunea aceasta cuprinde și părți redactate în faze anterioare față de care de cele mai multe ori au fost actualizate datele (adesea la pragul anului 2011 sau 2010).

constituirea PIB fiind, însă, de numai 13,4%, la nivelul anului 2002, respectiv de ... la nivelul anului 2010 (deși la nivelul anului 1990 era de 21,2%). Prin urmare în zece ani de reformă puterea economică a sectorului economiei rurale a fost împins înapoi cu 50%. Am folosit de aceea metoda analizelor ciclice, pe cicluri scurte de câte zece ani pentru a surprinde trendurile grele care au un interval suficient pentru configurare relativ durabilă. Ceea ce se naște în zece ani poate fi cu greu transformat în următorii zece ani. Am propus de aceea metoda analizei din zece în zece ani pentru a decupa chestiunea rurală, amploarea ei și tendințele ei. În primii zece ani s-au configurat trendurile sărăciei rurale pe care următoarea perioadă le-a accentuat, ceea ce le conferă astăzi caracter de trenduri grele, dominante, foarte greu de răsturnat. O răsturnare axială a trendurilor este posibilă dar numai prin modificarea profilului spiritual al elitelor, ceea ce nu se întrezărește în intervalul acesta. Totodată economia rurală a fost suspusă unor politici de subdezvoltare care au transformat profilul însuși al economiei rurale.

Influențele cele mai profunde le-a suferit lumea rurală în perioada comunistă și în scurta perioadă de după 1989. A sosit momentul ca dosarul rural să fie examinat într-o dezbatere publică de largă audiență. Din analiza sa putem deduce cu certitudine că toate procesele generate în acest interval au condus la o trăsătură durabilă a profilului economic general care afectează nu doar lumea rurală ci întreaga societate. Este vorba despre emergența economiei duale. Aceasta este trăsătura țărilor subdezvoltate, ale periferiilor sistemului economic mondial. Reforma rurală a ultimilor 20 de ani a contribuit la deplina sistematizare a unui handicap dobândit grație acestei reforme ea însăși.

Perioada comunistă. Satul românesc a traversat, în a doua jumătate a secolului al XX-lea, câteva mari procese care au îmbrăcat forma trendurilor dominante. Între acestea două au marcat definitiv destinul ruralității: colectivizarea forțată a agriculturii și marele exod rural indus de industrializarea accelerată și de expansiunea urbană, derulată și ea sub forma unui trend dominant numit urbanizare. Într-o primă etapă a noului regim, așadar, s-a desfășurat colectivizarea forțată a agriculturii după modelul

Dintr-o economie capabilă să participe la cele mai diverse piețe agricole din lume, agricultura românească a fost scoasă de pe piață și a redobândit profilul unei economii subdezvoltate, cu o pondere copleșitoare a sistemului de autosubzistență. Reforma rurală a generat economia duală, pe care zadarnic încercase dictatura de dezvoltare a epocii Ceușescu s-o surmonteze. Dosarul rural nu mai poate fi ignorat fiind unul dintre dosarele de primă urgență ale momentului actual și, cu siguranță, lungă vreme de aici încolo. Acest dosar are, desigur, o istorie a lui, dar și elemente structurale proprii, care se mențin de-a lungul diferitelor perioade pe care lumea rurală le-a traversat marcând profilul chestiunii rurale (esența problemelor sociale ale satului).

bolșevice (mii arestați, unii chiar asupra pământului a fost colhozurilor de țărani au fost executați); proprietatea asupra pământului a fost luată țăranilor, trecându-se peste împotrivirea lumii țărănești, spre a fi înlocuită cu o formă de proprietate colectivă. În a doua parte a perioadei comuniste s-a petrecut totuși un proces de modernizare a agriculturii caracterizat prin: dezvoltarea mării exploatații agricole, profesionalizarea, mecanizarea și tehnologizarea muncii agricole, raționalizarea după criterii de eficiență economică a sectorului agricol. Am încadrat aceste procese în trendul dominant secundar, trendul raționalizării sistemului socialist în spațiul rural. În strânsă legătură cu acesta s-a declanșat un al doilea trend dominant: un exod rural (o

masivă migrație dinspre rural spre urban prin care s-a constituit forța de muncă necesară pentru a susține politica de industrializare), ajungându-se la sfârșitul perioadei comuniste la înjumătățirea populației rurale a României (de la aproximativ 80% rurali la sfârșitul perioadei interbelice la 38% spre sfârșitul perioadei comuniste).

Reforma de după 1989. Capitaliștii reformei și ruralii. În perioada care a urmat căderii regimului comunist, satul a fost supus unei reforme cu efecte profund contradictorii. Nimeni n-a analizat reforma din perspectiva raportului dintre reformatori și țărani, mai exact spus dintre capitaliștii reformei și țărani siliți să accepte reforma. Cine au fost „reformatorii” și ce fel de reformă au inițiat? Aceasta este cheia problemei și ea n-a fost utilizată pentru a dezlega („descuia”) chestiunea rurală. Primul lucru care trebuie spus, așadar, este că spre deosebire de calea clasică a capitalismului, în Estul reformelor, capitaliștii nu s-au recrutat dintre agenții economici ci direct din calsa reformatorilor, adică dintre politicieni, dintre oamenii partidelor. „Reformatorii” s-au recrutat dintr-o pătură politică al cărei profil a indus un tip special de capitalism, pe care-l putem denumi „capitalism oligarhic” sau „murdar”. Acesta are cel puțin aceste trei trăsături definitorii: este „murdar”, este prădalnic, este „nesimțit” spre împietrire. Trăsătura de capitalism murdar se referă la faptul că „prosperitatea” capitaliștilor, adică a agenților reformei se bazează pe operațiuni murdare (dirty work: „muncă murdară”) în culise. Aceste operațiuni, murdare în culise, sunt una cu actele capitaliștilor politici, care au cuprins în „panoplia” armelor folosite: disponibilitate pentru tâlhărie în grup – asocieri de tip mafiot pentru rapturi din averea publică –, jaf legalizat (esența multor privatizări), uzurpări ale proprietății publice sau asociative etc. Toate aceste operațiuni murdare au fost camuflate de pompa declarațiilor reformiste de pe scenă (scena publică). Niciodată nu s-a aplicat cu mai multă rigoare binecunoscuta replică a celebrului personaj al lui Caragiale al cărui răspuns către prefect suna, cum bine se cunoaște: „curat murdar, coane Fănică!”. Utilizarea ideii reformatoare a slujit scopului ascuns al acestui capitalism murdar. Sursa unui astfel de capitalism nu este spiritul antreprenorial ci furtul din averea publică, fie ea de stat sau asociativă (fostele CAP-uri). Așa s-a constituit marile domenii care-au apărut peste noapte în contul fostelor IAS-uri și sub alte forme: celebrul domeniu rural al lui Triță Făniță, și altele de aceeași proporție, apărute peste noapte, nu pot fi explicate prin operațiuni capitaliste clasice, ci doar prin operațiuni ale capitalismului oligarhic. Pe fondul acestui tip de capitalism, inițiat de o pătură superpusă insensibilă spre nesimțire împietrită (mai teribilă decât a fanarioților) au apărut intermediarii, o pătură de „cărăuși” cu mașini în loc de coviltire și caravane, numiți impropriu „comercianți”, operând pe rute interne și internaționale, transportatori internaționali de fonduri de marfă de proveniență occidentală, cu o valabilitate incertă, ba chiar la marginea valabilității, un fel de garbage al stocurilor pe cale de învechire sau de produse complet nesănătoase, cu mutații genetice ori tratate cu E-uri periculoase, într-un cuvânt amenințătoare pentru securitatea biologică a unui popor. Acești cărăuși au cumpărat pe credite, de multe ori cu plata după vânzare (vânzare pe credit), câștigând enorm din evaziuni fiscale și din adausuri comerciale banditești, obișnuindu-se rapid să trăiască în lux, fără de merite ori vrednicie, vanitoși spre imbecilitate, amatori de diplome (așa cum ieri, la startul celui alt capitalism periferic, cel de secol XIX, erau ahtiați după ranguri boierești, de serdar, de pitar etc. dispuși să le cumpere cu bani peșin) și de gradații sub care-și adăpostesc deopotrivă mediocritatea, proveniența umilă, lipsa de merite de orice fel și deopotrivă chipul desfigurat de venalitate, lăcomie, trufie etc. Aceștia erau capitaliștii din rândul cărora s-au recrutat reformatorii rurali. Startul reformei aplicate lumii rurale a fost dat de legea 18 a fondului funciar, lege controversată încă de la adoptare. Această lege a creat impresia că reface proprietatea țărănească, căci a împărțit loturi de pământ vechilor proprietari. În realitate, aceiași lege a depozat țărânul de ceea ce fusese „proprietatea muncii țărănești” (echipamentele agricole), antrenând consecințe negative (care marchează până astăzi exploatarea agricolă în România). Slaba rentabilitate a exploatașilor agricole din România este dată de faptul că acestea sunt – urmare a legii 18 – nu doar de dimensiuni mici, ci și foarte dispersate. S-a creat un regim agrar caracterizat

prin câteva trăsături definitorii pentru ceea ce a devenit între timp noua chestiune rurală : a) o teribilă fărâmițare a proprietății ; b) predominarea exploatațiilor de subzistență, de mici dimensiuni: 67,4% dintre exploatațiile agricole private din România au sub 3 ha ; c) compromiterea accesului la piețe a agricultorilor, ceea ce creează impresia unei slabe orientări comerciale a acestora ; d) exploatațiile mijlocii - având între 3-15 ha - reprezintă 25,2 % din totalul acestora ; f) dimensiunea medie a unei exploatații este de 2,67 ha, ceea ce reduce eficiența folosirii mijloacelor și resurselor. În plus, exploatațiile din agricultura României sunt nu doar de dimensiuni reduse, ci și dispersate, revenind în medie 4, 14 loturi la o exploatație. Dr. Traian Lazăr arată că reforma agrară în România a condus la trei tipuri de efecte : distrugerea dotărilor tehnice din agricultură ; dezorganizarea producției agricole ; fărâmițarea exagerată a suprafețelor agricole în procesul reîmproprietăririi, astfel încât suprafața totală de 8000.000 ha era pulverizată încă la nivelul anului 1996 în peste 30.000.000 de parcele cu o suprafață medie de 0,26 ha/gospodărie. (Dr. Traian Lazăr, directorul Institutului de Economie Agrară - ASAS, Fărâmițarea suprafețelor agricole, ca factor de criză, în "Adevărul economic", nr.35, 30 aug-5 sept.1996, p.10).

În opinia specialiștilor această lege s-a întemeiat pe o confuzie : aceea dintre proprietate și exploatație, fapt ce a dus la desființarea cooperativelor agricole de producție și la distrugerea dotărilor acumulate prin munca comunităților rurale timp de 30-40 de ani. Legea 18 a avut, prin urmare, ca efect deposedarea țăranilor de echipamentele agricole, " a creat un «popor fără unelte», fiindcă a separat pământul și pe țărani, în mod forțat, de utilaje, de singurul echipament la care avuseseră acces, pe care-l creaseră vreme de 30 de ani de exploatare și acumulare comunistă violentă și care, de fapt și de drept, era proprietatea muncii țărănești." (Grigore Iulian, Agricultura românească între comunism și "capitalismul sălbatec", „România Socială. Revistă de cultură socială și politică”, Nr. 1/ septembrie 2001, p.55.) O asemenea situație a împins agricultura cu sute de ani în urmă ("neofeudalism"). Sociologii rurali, bazându-se pe studierea în profunzime a unor sate, vorbesc despre "revenirea agriculturii la un model arhaic de exploatație" (Gheorghe Șișeștean, Autarhizarea agriculturii, în România Socială, Revistă de cultură socială și politică, Nr. 1/ septembrie 2001, p.57), atât ca dotare tehnică, dar și din punctul de vedere al accesului la piețe. Această organizare defectuoasă a muncii agrare - fărâmițarea loturilor și subdotarea tehnică - a făcut ca în ultimii ani circa 3 mil. ha să rămână anual necultivate.

Reforma rurală în alte state din fostul lagăr socialist. Cazul Germaniei. Experiența altor state arată că era posibilă păstrarea unităților agricole "comuniste", ca tipuri de exploatații agricole - nu ca tip de proprietate (această confuzie a fost cauza erorilor în reforma românească) - în care erau deja comasate suprafețe mari de teren agricol. În cazul Germaniei, de pildă, statul, după reunificare, "consecvent legității concentrării producției agricole", "nu a pulverizat fostele cooperative agricole de producție și întreprinderi agricole de stat în exploatații familiale mici de 5-10-20 ha, nu a lichidat fizic marea exploatare agricolă, ci, printr-o transformare juridică, a restabilit dreptul de proprietate în comun a pământului, clădirilor și mașinilor în exploatații privatizate." (dr. Gh Timaru, Experiența Germaniei reunificate ne arată calea reconstrucției agriculturii românești, în "Agricultura României", nr. 48(621), an XIII, 29 nov.-5 dec. 2002, p. 12) Și restul țărilor foste socialiste au păstrat în proporție de "70-80% marile exploatații de tip cooperatist, în mărimi de la 500 la 1500 și 3000 de hectare" (Gh. Timaru, în loc.cit.).

Reforma și patrimoniul rural. Proprietatea muncii țărănești în concepția reformei rurale. Patroni și salariați în mediul rural. Măsurile legislative ulterioare, care au vizat consolidarea și concentrarea exploatațiilor - Legea asocierii, Legea arendării, Legea circulației juridice a pământului, dimpreună cu instrumentele de finanțare (subvențiile pe produs și facilitățile financiare acordate prin legea 166 din 2002 doar exploatațiilor comerciale și cf. Hot. 734 din 2002 și celor familiale), au avut o influență redusă asupra procesului de întărire a exploatațiilor agricole.

Prin urmare, reforma, în loc de a organiza realitatea economiei țărănești, stimulând acele categorii de proprietate care s-au afirmat încă dinainte de 1989 – proprietatea muncii țărănești (patrimoniul CAP-urilor), în genere formele de posesiune corporativă – a contribuit la dezorganizarea acelei realități.

Patrimoniul aflat în posesiunea CAP-urilor și în aceea a diverselor tipuri de corporații erau proprietatea muncii, iar lucrul acesta trebuia consfințit prin legile Reformei. În loc de a face așa ceva, Reforma a desființat brutal, în multe cazuri, formele corporative de protecție a muncii și a capitalului (adică a patrimoniului aflat în posesiunea marilor corporații: agrare, industriale, ale corporației meșteșugărești, ale armatei, culturii, învățământului etc.) Aparatul juridico-doctrinar al acestei reforme a fost bine codificat în legea 15/1990, 58/1991 și legea 18. Prin efectele lor, aceste legi au lovit posesiunile corporative și organizarea corporativă a societății. Mai toate corpurile profesionale s-au “trezit” sărăcite peste noapte, corpuri sociale întregi, cum ar fi acela al agricultorilor, au fost aruncate într-o pauperitate și o lipsă de speranțe și de șanse. Accesul țărănimii la economia generală și, deci, la piața uneltelor, a semințelor etc., a devenit practic, imposibil atâta vreme cât pentru achiziționarea unei combine la nivelul anului 1998 trebuiau plătite 40 tone carne de pasăre sau 526 tone de porumb, ori 409 tone de grâu. Agricultură fărămițată nu ar avea acces la o asemenea piață. Blocarea accesului țărănimii la economia generală a țării este ilustrat de:

a) creșterea exponențială în primul interval al tranziției a ponderii populației rurale neremunerate – care trăiește doar de pe urma propriei gospodării – cu o rată de creștere de peste 700% în primii șapte ani ai tranziției. Majoritatea covârșitoare a populației din mediul rural trăiește, așadar, de pe urma muncii familiale neremunerate și a muncii pe cont propriu, care însumează, cum am arătat, la sfârșitul anului 2003, 68,2% din totalul populației ocupate din rural. Acest fapt ilustrează fenomenul ruperii economiei rurale de economia generală, al ivirii peste noapte (prin efectele legii 18) a unui adevărat abis între cele două, ceea ce face aproape imposibil accesul țărănimii la economia mare a țării și astfel provoacă o dramatică diminuare a “puterilor economice” (în frunte cu puterea de cumpărare) ale țaranului. Am numit acest fenomen economie duală. Silit la o agricultură de subzistență, strâmtorat prin politicile reformei, nevoit să suporte retragerea statului (a subvenției) din economia rurală, țaranul se află dintr-o dată aruncat cu cicluri istorice înapoi, într-o agricultură de tip feudal. Țaranul reformei a fost silit, imediat după aplicarea legii 18 și oarecum prin efectele ei, să redescopere plugul tras de măgar (fiindcă un cal se cumpăra la un preț pe care, agricultura autosubzistenței îl făcuse inaccesibil). Ruptura dintre economia agrară și cea urbană este ilustrată, pe un plan mai general, de cea dintre sectoarele majore ale economiei: dintre industrie și agricultură, între credit, industrie și agricultură. Distanțarea între principalele ramuri economice se transpune, la rândul ei, în foarfecele prețurilor – valoarea muncii din agricultură pe unitatea de produs scade drastic față de aceea a unității de produs industrial.

b) scăderea ponderii muncii salariale în mediul rural, în primul interval al reformei. Acesta este un indicator evident al diminuării acelor tendințe structurale care definesc o structură socială modernă, de tip capitalist. Scăderea semnificativă a ponderii muncii salariale în agricultură în primul interval al tranziției (de la 55,6% la 32,7%, în primii șapte ani ai tranziției, raportată la total populație activă în mediul rural) reprezintă indicatorul eșecului politicilor de industrializare a agriculturii în același interval. În 2003 salariații în agricultură din totalul populației ocupate în agricultură reprezentau 3,3%, iar salariații din agricultură raportați la total salariați din rural reprezentau 7,36%. Dacă raportăm numărul salariaților în agricultură la total populație ocupată în rural atunci ponderea acestora este de 2,27 % (cf. « Anchetă asupra forței de muncă în rural (AMIGO) », trimestrul III 2003, INS, p. 24. În cifre absolute: 110.601 salariați în agricultură din 3.341.957 total ocupați în agricultură, respectiv din 4.869.446 total populație ocupată în rural).

Este evident că ponderea populației ocupate în agricultură în total populație ocupată fiind de 36,9%, înseamnă că marea majoritate a populației ocupate în agricultură o reprezintă munca neremunerată.

La rândul ei, industria alimentară, principalul factor de valorificare a muncii agricole și a forței de muncă rurale nu se poate dezvolta. Două sunt cauzele care fac dificilă dezvoltarea industriei alimentare: 1) lipsa unei piețe rurale ca urmare a unei puteri reale de cumpărare foarte coborâte (economia de subzistență este lipsită de putere de cumpărare), și 2) randamentul scăzut al producției la hectar a muncii familiale agrare neremunerate, fapt ce nu permite obținerea de produse în cantități suficiente și ieftine pentru a putea fi industrializate. Ambele cauze derivă din caracterul reformei, nu din acțiunea unor factori obiectivi. În amonte, pe linia factorilor care conduc la cele două aspecte prezentate, descoperim agentul cauzator: abandonarea economiei rurale. Fiindcă, prăbușirea pieței pentru agricultori este consecința directă a absenței unei politici de creditare a producătorilor individuali, iar în ceea ce privește cea de-a doua cauză, randamentul scăzut al producției la hectar, acesta decurge, în primul rând, din fărâmițarea proprietății rurale, indusă prin efectele legii 18 din 1990. Adică tot un efect structural al reformei.

c) creșterea foarte rapidă a patronatului în mediul rural este un fenomen aparent inexplicabil. În condițiile în care țărănimea este determinată să se retragă din sectorul muncii salariale spre zona economiei de subzistență (această retragere este măsurată de procentul de 716,27% - cu care crește munca familială neremunerată, doar în primul interval al tranziției), corpul patronal în arealul rural înregistrează o creștere foarte puternică, de circa 400%, în aceeași perioadă. Întrebarea care se pune este următoarea: dacă țărănimea se mulțumește cu agricultura de subzistență, de unde această forță pentru a întreține o creștere spectaculoasă a activităților patronale? Creșterea ponderii patronatului nu este acompaniată, așa cum ne așteptam, de sporirea muncii salariale (aceasta scade de la 55,6% la 32,7%, în același interval). Patronatul nou apărut nu pare a se implica în progresul și expansiunea întreprinderii moderne: ponderea forței de muncă antrenată aici, precum am văzut, a scăzut spectaculos - de la 5,2% în 1991 la 0,8% în doar șapte ani de tranziție. Lipsa unei legături între creșterea patronatului și o eventuală creștere a muncii salariale la sate ar putea fi însă explicată prin rolul pe care acest patronat și-l asumă, cel mai probabil acela de intermediere între marfa de mic surplus provenită din economia de subzistență a gospodăriei țărănești și angrosiștii de la orașe. Banii se opresc în cea mai mare parte la acest patronat, iar o parte infimă este returnată lucrătorului familial neremunerat, de unde și denumirea acestei categorii sociale rurale.

Gospodăria rurală: starea actuală. Ocuparea și veniturile. Agricultura din România dobândește, în ultima vreme, tot mai pregnant, înfățișarea pe care acest sector economic și social îl avea la începutul secolului al XIX-lea în Europa Occidentală: o mare proporție a proprietăților agricole de dimensiuni mici (gospodării rurale) și un număr mic de exploatații de tip capitalist aflate în expansiune. Sistemele agricole bazate pe exploatații mari sunt caracterizate prin practici agricole extensive, bazate doar pe mărirea suprafețelor atrase în exploatație și uneori a efectivului zootehnic, în timp ce sistemele bazate pe gospodării mici practică o agricultură în evantai și uneori intensivă: suprafețele arabile se restrâng ca urmare a slăbirii puterii financiare a gospodăriei cerută de menținerea în exploatație a terenului arabil. Astfel din suprafața agricolă totală a României, peste jumătate (64,4%) este reprezentată de terenul arabil, din care mai mult de o pătrime (29%) nu se află în folosință (2.471.494 ha teren arabil necultivat).

Slăbirea capacității de exploatare a pământului este corelată cu prefacerile pe care le suferă forța economică de care poate dispune la un moment dat o gospodărie: a) resurse financiare; b) resurse naturale; c) resurse umane.

Principala resursă financiară a gospodăriei rurale în timpul regimului comunist era constituită din veniturile provenite din munca salariată în alte sectoare economice decât cele agricole. În prezent, ponderea veniturilor extra-agricole a scăzut în totalul veniturilor unei gospodării, nu însă și importanța lor, fiindcă rolul acestor venituri extra-agricole se pare că a crescut odată cu retrocedarea proprietăților agricole (legea 18/1990) și cu apariția „noilor nevoi” între care cea dintâi este plata lucrărilor agricole. Această nouă „nevoie”, acoperită de veniturile

salariale, nu este corelată cu vreo creștere a gradului de ocupare a populației rurale în alte ramuri ale economiei naționale, ceea ce arată că proveniența acestor venituri este în mare măsură pensia celor ce s-au întors în sat după 1989. Astfel la nivelul anului 2002 sunt înregistrate numai 654 325 de persoane angajate în alte ramuri economice decât cele agricole, adică 66 de angajați la 1000 de locuitori. Creșterea relativă a populației rurale, contrar ratei scăzute a natalității (11,05 copii născuți vii la 1000 de locuitori) și ratei crescute a mortalității (15,46 decedați la 1000 de locuitori), a condus la o creștere a populației neocupate, trecută statistic sub incidența unui nou concept, cel de „populație ocupată în agricultură” (o categorie care ascunde, de fapt, o clasă de șomeri), prin care se încearcă mascarea declinului economic (spre dezastru, sub anumite aspecte) cu care se confruntă populația rurală și economia românească în ansamblu. Creșterea populației rurale, așadar, nu se asociază cu o creștere a veniturilor salariale și deci a veniturilor totale ale unei gospodării, aceasta fiind forțată să-și redistribuie puținele resurse financiare astfel încât să poată supraviețui făcând agricultură de subzistență.

Județele cu cei mai puțini salariați în mediul rural raportat la 1000 de locuitori sunt, Tulcea (47,75 la 1000), Vaslui (27,77 salariați la 1000), Vrancea (39,84 salariați la 1000), Brăila (61 salariați), Covasna (55,67 salariați), cei mai mulți salariați la 1000 de locuitori fiind înregistrați în județele Timiș (137,88 salariați la 1000), Mureș (97,66 salariați), Gorj (126,77 salariați), Bihor (93,25 salariați), Ilfov (184,16 salariați).

Exploatațiile agricole. Suprafețele necultivate. În privința resurselor naturale, între care trebuie consemnată întâi suprafața agricolă aflată în proprietatea gospodăriei, lucrurile nu stau deloc mai bine. Nu vom reveni asupra consecințelor dezastruoase ale reformelor agricole de după '90 (parcelarea și fragmentarea progresivă a proprietății etc.), dar vom preciza situația actuală a exploatațiilor agricole menționând creșterea suprafețelor arabile necultivate. Dacă terenul arabil reprezintă aproximativ 50% din totalul suprafeței agricole a României, mai mult de o pătrime din suprafața arabilă totală nu este cultivată (29%). Fenomenul creșterii suprafețelor de teren arabil lăsat în „pârloagă” este explicabil prin condițiile dictate de lipsa resurselor financiare, gospodăria fiind constrânsă să-și restrângă exploatațiile agricole până la limita de la care devine autosustenabilă (agricultură de subzistență).

Județele cu cele mai mari suprafețe agricole necultivate sunt Harghita (60,92% din totalul suprafeței arabile), Brașov (59,92%), Sălaj (51,75%), Sibiu (47,75%), Cluj (45,94%). La polul opus se situează Vrancea (17,19%), Dolj (16,79%), Galați (16%), Buzău (15,63%), Gorj (15,25%).

Indicele sintetic de dezvoltare a gospodăriei rurale. Pentru o mai bună discriminare a gradului de dezvoltare a agriculturii în cele 41 de județe ale României, am construit un indice sintetic în care au fost agregate datele privind gradul de cultivare al pământului, gradul de dezvoltare al sectorului zootehnic și productivitatea. Astfel 22 de județe se află sub pragul unei minime dezvoltări a sectorului agricol la nivel de gospodărie, media indicatorului pentru acestea fiind de -0,23. Din această grupă fac parte județele: Harghita (cu cea mai mică valoare a indicatorului de dezvoltare a sectorului agricol - 5,18), Dolj, Ilfov, Mehedinți, Prahova, Sibiu, Maramureș, Sălaj, Buzău, Olt, Vrancea, Bacău, Bistrița-Năsăud, Bihor, Caraș-Severin, Argeș, Dâmbovița, Hunedoara, Vaslui, Giurgiu, Teleorman, Brașov. Un grad la fel de scăzut de dezvoltare a agriculturii, cu toate că indicele de dezvoltare a economiei agrare ia valori pozitive, îl întâlnim la nivelul județelor : Ialomița, Arad, Constanța, Gorj, Mureș, Călărași, Alba, Neamț - valoarea indicelui de dezvoltare agricolă având valoarea medie de 0,01. Semne de relativă dezvoltare a sectorului agricol întâlnim abia la nivelul celei din urmă grupe formată din 11 județe: Galați, Vâlcea, Satu Mare, Cluj, Iași, Suceava, Tulcea, Timiș, Botoșani, Covasna și Brăila, la nivelul acestui din urmă județ înregistrându-se pragul cel mai înalt al valorii indicelui de dezvoltare a economiei agrare 8,05, media indicelui de dezvoltare a sectorului agricol pe această grupă fiind de 0,10.

Demografie rurală. Fertilitate, mortalitate, migrație. Familia rurală și copiii în ruralul românesc. Din studiile efectuate de profesorul Vasile Ghețau, cel mai important demograf al României la ceasul de față, reiese că în ultimii 3-4 ani rata fertilității în România atestă o relativă stabilitate, ba chiar un ușor reviriment în 1997-1998. Și aceasta într-un context economic și social în deteriorare. Concluzia pe care o formulează demograful este că această tendință indică opțiunea populației spre “conservarea unui model cultural încă favorabil familiei cu copii”². Pe de altă parte, demograful consideră că “reacția fertilității” la un context socio-economic încă departe de o stare redresată, încadrează România în clasa popoarelor care au intrat într-un declin demografic. Pentru ca acesta să fie stopat ar trebui să se treacă de la 1,3 copii la o femeie în ultimii ani, la 2,1 copii la o femeie; acesta ar fi cota simplei înlocuiri a generațiilor.

Modelul reproductiv specific țărilor occidentale este definit de “un număr mic de copii, de o calitate mai bună, aduși pe lume la o vârstă mai ridicată (pentru că și căsătoria are loc la o vârstă mai ridicată) și provenind, în proporție crescândă, de la femei necăsătorite legal”³.

Proporția acestor copii în România “a crescut de la 17% în 1993 la 24% în 1999”⁴. Deci, ponderea acestui model reproductiv (numărul de copii fiind mic, acest model nu conduce la simpla înlocuire a generațiilor, ci la o alarmantă recesivitate a generațiilor) a crescut în România în șase ani cu 7%, deci cu 1% pe an, ceea ce arată o creștere constantă a frontului de val al acestui model reproductiv care, în realitate, se nutrește din scăderea energiei vieții, din amânarea bucuriei de a avea copii și, până la urmă din stingerea acestei bucurii după primul copil. Este ca și cum apariția primului copil ar fi fost o traumă, de care cuplul se ferește în viitor ca de o nenorocire.

Prin urmare, “bucuria copiilor” s-a diminuat în România ca stare sufletească, într-o proporție alarmantă, care atinge 24% din populația fertilă (la vârsta reproductivă) în 1999. Un sfert din populația României nu se bucură de copii, și se raportează la al doilea copil ca la o traumă care trebuie evitată (clasând evenimentul nașterii în categoria nenorocirilor). Dacă ținem seama de faptul că o familie și, în genere, o comuniune se bazează pe bucuria de a fi împreună în spațiu și în timp, constatăm că la 24% dintre familiile românești această bucurie a dispărut, ori s-a diminuat la o măsură dată de o proporție înjumătățită. Ca și cum membrii familiei nu și-ar mai voi propaga stirpea (deci neamul și familia) în timp, micșorându-i șansele de propagare cu 50%. Dispariția acestei bucurii măsoară grava prăbușire a sentimentului duratei, indiferența la durata lungă a neamului (și deci a familiei). Ce se întâmplă, pe acest fond general, cu demografia rurală?

Satul românesc e obosit, e îmbătrânit, e depopulat. Sunt sate în care de peste 10 ani n-a mai fost un botez, căci tineri nu mai există. În mod tradițional, satul românesc a fost izvorul demografic al statului românesc. Astăzi satul nu mai are copii sau are tot mai puțini de la an la an. Bătrânii singuri, pustiiți, privesc spre orașe cu o privire în care până mai ieri încă sclipea o rază de speranță. Boala, abandonul, disperarea, alcoolismul, ba însuși degenerarea au copleșit satul românesc.

Demografia rurală în România prezintă în acest moment trei caracteristici: a) natalitate relativ scăzută, dată de numărul scăzut al județelor cu natalitate peste media pe țară : 16 județe din 41; b) mortalitate relativ ridicată, atestată de numărul județelor în care mortalitatea depășește media pe țară: 25 din cele 41 de județe ale României; c) spor natural negativ în imensa majoritate a județelor României.

Sporul natural este o dimensiune a puterii demografice și deci moral-genealogice a unei populații. Să examinăm așadar această fațetă a puterii morale a colectivităților rurale românești la începutul mileniului al III-lea. La nivelul anului 2010, în România rurală se nasc în medie 9,8 născuți vii la 1000 de locuitori și mor 14,7 la 1000 de locuitori. Sporul natural este negativ. Indicele sporului negativ este de - 4, 9. În 38 de județe el ia valori negative și de abia în 3 județe pozitive (Constanța, Sibiu, Brașov). În România rurală se nasc în medie 11,04 născuți vii la 1000 de locuitori,

² cf. “Populații și societate”, an 5, nr. 1(25), 2001, p. 2

³ Ibidem, p. 2

⁴ Ibidem

și mor 15,41 la 1000 de locuitori. Sporul natural absolut este, iată, negativ. Indicele sporului negativ, cum vedem, este de - 4, 37. În 37 de județe el ia valori negative și de abia în 4 județe pozitive (Constanța, Iași, Suceava, Vaslui).

Județele cu cea mai scăzută natalitate din țară, la nivelul aceluiași an, sunt: Hunedoara (6,4 ‰), Olt (6,7 ‰), Caraș-Severin (7,3 ‰), Teleorman (7,3 ‰), Vâlcea (7,3 ‰). Gorj (7,5‰). Pe de altă parte, județele cu cea mai ridicată mortalitate din țară sunt: Teleorman (20,6 ‰), Dolj (19,4‰), Mehedinți (18,8‰), Olt (17,6‰), Giurgiu (18,7‰), Buzău (17,2‰).

Județele cu cea mai scăzută natalitate din țară sunt (tot la nivelul anului 2010): Teleorman (7, 67 ‰), Cluj (8,41 ‰), Giurgiu (8,94 ‰), Hunedoara (6, 97 ‰), Olt (8,25 ‰). Pe de altă parte, județele cu cea mai ridicată mortalitate din țară sunt: Teleorman (22,10 ‰), Dolj (20,21‰), Mehedinți (18,88‰), Olt (18,42‰), Giurgiu (18,68‰), Hunedoara (18,30‰), Sălaj (18,49‰), Buzău (17,03‰).

Situația cea mai gravă apare în cazul județelor Teleorman, Hunedoara, Olt, Giurgiu, unde mortalitatea este foarte ridicată, iar natalitatea este foarte scăzută. Acesta este un adevărat pol al depresiei demografice. În aceste județe a scăzut enorm bucuria copiilor și a crescut foarte mult incidența morții.

Un fenomen încă mai grav pentru ruralul românesc este mortalitatea infantilă. Media copiilor cu vârste mai mici de un an morți la 1000 de născuți vii este, pentru România, de 12, 53 ‰. În 16 județe mortalitatea infantilă se situează peste acest prag, între care: Brăila (un adevărat pol al copiilor morți, 21 ‰), Tulcea (18,2 ‰), Călărași, Caraș- Severin, Vaslui, Botoșani etc.

Un fenomen încă mai grav pentru ruralul românesc este mortalitatea infantilă. Media copiilor cu vârste mai mici de un an morți la 1000 de născuți vii este, pentru România, de 19, 76 ‰. În 21 de județe mortalitatea infantilă se situează peste acest prag, între care: Constanța (un adevărat pol al copiilor morți, 30,01‰), Botoșani (24,48 ‰), Bihor, Călărași, Iași, Mehedinți, Neamț, Sibiu, Dolj, Galați, Tulcea, Vaslui etc.

În fine, sporul migratoriu pe întreg mediul rural este de - 2, 94 ‰, ceea ce arată că ruralul românesc pierde populație prin migrație. Doar opt județe înregistrează un indice pozitiv al sporului migratoriu în rural ceea ce arată că acestea își păstrează încă atractivitatea rurală (Arad, Caraș-Severin, Cluj, Covasna, Giurgiu, Hunedoara, Sibiu, Timiș) în timp ce toate celelalte 33 de județe au pierdut-o în grade variabile. Primele cinci județe cu cei mai mari indici negativi ai sporului migratoriu sunt: Vâlcea (- 8, 13 ‰), Vaslui (-7,8 ‰), Iași (-7,35 ‰), Galați (-6,67 ‰), Bistrița-Năsăud (-6,67 ‰). Aceste județe sunt și "campioane" ale pierderii demografice. Primele cinci județe cu indicii pozitivi ai sporului migratoriu care compun și polul atractivității rurale sunt: Hunedoara (+ 7,50 ‰), Giurgiu (+ 2, 51 ‰), Covasna (+1, 91 ‰), Caraș-Severin (+1,61 ‰), Cluj (1,47 ‰).

Stocul de învățământ rural. De-a lungul celor 14 ani de tranziție, școala a fost și ea, ca și celelalte instituții din rural, expusă unor efecte atât de tragice în esența lor, încât astăzi asistăm la o adevărată scufundare în analfabetism a satelor românești. Maine nu vor mai fi doctori, profesori, avocați, ingineri, proveniți din randurile umilite și tot mai impovarate ale copiilor de țărani.

În acest moment, ruralul pare a opta pentru rute școlare situate sub pragul liceal (secundar). Din totalul populației rurale 23,7% are un nivel de instrucție mediu (liceu și școli postliceale), cu 20,9% mai puțin decât în urban. La acest decalaj se adaugă și cel de la nivelul stocului de învățământ superior, care este de -15,2% sub pragul atins în urban, pentru cele două componente ale stocului decalajul rural-urban atingând pragul de 36%. Tinând seama și de diferența stocului de educație profesională între cele două medii de rezidență, putem spune că decalajul total între rural și urban este de 72%, ceea ce înseamnă că 72% din populația rurală este marcată de una dintre formele decalajului școlar.

Acesta corelează cu procentul săracilor sever din rural care atinge 73% din totalul săracilor de acest tip în România. Toți aceștia compun “rezerva declasatilor” rurali de mâine, care, dacă nu vor găsi soluții în comunitățile sătești, în condițiile în care economia urbană va continua să stagneze, vor fi nevoiți să urmeze calea slums-urilor urbane (de la periferia marilor orașe), ceea ce va conduce la reeditarea nefericitului “model latino-american” și afro-asiatic în România. Presiunea acestor mase ale sărăciei generate de fenomenul “declasării sociale” arată clar că în România nu avem pur și simplu tranziție, ci, în primul rând, disoluție și masificare socială (marginalizare, alienare urbană, sărăcie suburbială etc.).

Dezvoltare și sărăcie în ruralul românesc. Sărăcia verticală (comunitară). Dezvoltarea este un proces care a început să fie cercetat și cunoscut într-un sistem de referință furnizat de capitalismul țărilor nord-atlantice, așa cum subdezvoltarea a fost cercetată și cunoscută într-un alt cadru de referință, acela al țărilor preponderent rurale din Europa de răsărit, America Latină și Africa. La rândul ei, “ieșirea din subdezvoltare” este un al treilea tip de proces pe care sociologii și economiștii au început să-l studieze în raport cu “țările” întârziate care au reușit totuși să decoleze, precum Japonia și, în ultimul sfert de secol, țările Asiei de Sud-est⁵. Cât privește profilul ruralului în lume, trebuie spus că acesta a urmat îndeaproape profilul ariei din care face parte. Încât nu se poate vorbi despre rural dacă facem abstracție de profilul său regional. Care este profilul regional al ruralului românesc? Vom încerca o analiză multidimensională a acestuia și vom începe prin a formula ipotetic enunțul că ruralul românesc se confruntă azi cu un tip special de sărăcie, pe care am denumit-o “sărăcie verticală”. În genere, în studiile despre sărăcie se face o distincție între “sărăcia extremă”, “sărăcia severă”, “marea sărăcie” (subînțelegându-se că putem vorbi despre “mica sărăcie”, aceea proprie unor subcategorii cu pondere foarte redusă în populația generală, cum ar fi “homeless”-ii în SUA, copii străzii, dar și despre sărăcia marilor segmente sociale, cum ar fi populația slums-urilor în mai toate țările subdezvoltate sau care ies din subdezvoltare etc.). Sărăcia extremă este dată de acea stare socială proprie tuturor celor care au puterea de cumpărare sub 1 dolar pe zi, la paritatea puterii de cumpărare pe persoană, pe zi. Cum ne arată specialiștii CASPIS, în „Raportul asupra ODM” al Guvernului României, rata sărăciei extreme este nerelevantă pentru România întrucât ponderea celor sub 1 dolar USD la PPC de 8.831 lei în anul 2001 este foarte redusă. “Calculată în acest mod, rata sărăciei în România este una scăzută”⁶. Definind astfel sărăcia ajungem la rate mici: 0,2% în 1995 și 0,6% în 2001 pentru România, respectiv 0,3% în 1995 și 1% în 2003 pentru ruralul românesc⁷. Problema este că pe cei 8.831 de lei din 2001 se puteau cumpăra circa 3 pâini, ceea ce ar însemna că în ruralul românesc, unde trăiesc circa 10 milioane de persoane (adică 47% din totalul populației), 1% dintre ei, adică 100.000 de persoane, nu și-ar putea cumpăra cele circa 3 pâini pe zi, ceea ce ar însemna o medie de peste 30 de persoane în fiecare comună rurală a României. În urban, proporția este de trei ori mai mică, ceea ce ar însemna o pondere de 9 persoane la un “izolat” demografic urban de mărimea medie a unei comune rurale. A trăi în rural, altminteri spus, înseamnă a fi expus unui risc al sărăciei extreme de trei ori mai mare decât în urban. Am putea spune că 30 de persoane extrem de sărace nu pot afecta procesele de “dezvoltare” ale comunităților rurale și că acel număr reprezintă riscul asumat al unei dezvoltări de tip capitalist, încât fenomenul ar putea fi considerat nesemnificativ și deci tolerabil. Lucrurile, însă, nu stau așa fiindcă dușmanul dezvoltării comunitare nu este numărul cel mic (de săraci extremi, ori bolnavi de tuberculoză etc.), ci numărul cel mare, pe care specialiștii CASPIS, ICCV și ai Institutului de Sociologie al Academiei Române (ISAR) îl încadrează în ceea ce numesc “sărăcie severă” și care

⁵ Asupra unor teorii și studii clasice ale modernizării, vezi: McClelland, 1964: “Business Drive and National Achievement”, Monthly Review 37, 1-10; Bellah, 1957 – “Tokugawa Religion”; S. M. Lipset, 1963 – Economic Development and Democracy în S.M. Lipset eds., “Political Man”, Garden City, NY, 1963.

⁶ cf. “Raport asupra ODM”, elaborat de Guvernul României, București, 2003, p. 9

⁷ Ibidem

atinge 11% în 2002 pentru România (în anul 2000 rata medie a sărăciei severe pentru România fusese de 13,79%). Aceasta înseamnă că, în România, peste 2.200.000 de persoane trăiesc în "sărăcie severă". În estimările Băncii Mondiale, sărăcia extremă în consum afectează 2.443.668 de persoane, iar totalul săracilor atinge cifra de 6.470.551 de persoane.⁸

Sărăcia verticală și măsurarea ei pentru România. Din punctul nostru de vedere, "sărăcia severă" este un concept încă prea descriptiv, de "sociografie a sărăciei", și încă nu putem să ne dăm seama în ce fel afectează aceasta procesele comunitare, în frunte cu procesul de "dezvoltare comunitară". Este motivul pentru care am propus conceptul de "sărăcie verticală", care ne permite să interpretăm sărăcia ca fenomen structural și deci ca "handicap rezidual durabil"⁹ la scara unei întregi comunități.

Avem probe că o comunitate se dezvoltă numai dacă putem dovedi că ea și-a redus decalajele structurale (față de alte comunități sau față de ea însăși la praguri diferite de timp). În acest sens, ori de câte ori sărăcia capătă forma unui decalaj intercomunitar, a unei comunități față de altele, vom spune că avem de-a face cu o sărăcie verticală, adică o sărăcie care s-a instalat durabil într-o comunitate și o menține sistematic sub pragul mediu al sărăciei generale ori sub pragul mediu al sărăciei în alte comunități. Această "diferență" structurală i-a permis lui Wallerstein, și sociologilor de la CEPAL, să vorbească despre "centre" și "periferii", respectiv despre o "lumpendezvoltare" și o "lumpenburghezie", cum se exprimă A. G. Frank¹⁰. Sărăcia verticală, spre deosebire de cea severă sau extremă, este un "fenomen social total", adică afectează întreaga comunitate. Putem spune, de exemplu, că a trăi în rural în România înseamnă a fi, în medie, de trei ori mai expus riscului sărăciei severe decât în urban. Aceasta arată că sărăcia este deopotrivă un fenomen structural, de vreme ce apartenența la rural menține sistematic întreaga comunitate într-un decalaj pe care-l putem determina printr-un multiplicator comunitar (al unei proporții exprimabilă inclusiv procentual). Revenind la definirea sărăciei verticale vom spune că ori de câte ori o comunitate se situează sistematic și într-o proporție statistic semnificativă sub media sărăciei generale (proprie acelei țări ori unei zone date) putem vorbi despre sărăcie verticală. Or, așa cum reiese din Raportul asupra ODM și din datele CASPIS pe 2003, evoluția ratei sărăciei severe se încadrează într-o medie anuală de 11% pentru România între 1995-2002 (deci o medie anuală de 11% pentru cei șapte ani). Pentru același interval, ruralul românesc se situează în jurul unei rate medii anuale mai mare cu circa 7-8%, ceea ce înseamnă circa 17-18%. Multiplicatorul structural al sărăciei de la urban la rural și care este de circa $\frac{3}{4}$, adică la 1 sărac din urban am trei săraci în rural. Aceași valoare a fost determinată și de calculele Raportului asupra ODM care au estimat că "deși doar 47% din populație locuiește în mediul rural, 73% din totalul persoanelor afectate de sărăcie severă provin de aici"¹¹.

Sărăcia verticală, determinată după metoda ISAR de măsurare, ne arată că 63% din sărăcia severă a României este asociată structural cu mediul rural, cade asupra acestuia, ceea ce înseamnă că sărăcia se redistribuie inechitabil între cele două medii de rezidență. Altfel spus, a trăi în rural înseamnă a fi de circa 3 ori mai expus riscului sărăciei severe decât a trăi în urban, ceea ce ne arată

⁸ Cf. „Romania: Raport de evaluare a sărăciei”, vol II, „Raport nr 26.169 – RO al BM, București, 2003. Vezi și E. Teșliuc, Lucian Pop, F. Panduru, „Sărăcia în România: Profil și tendințe în perioada 1995-2002” în Raport nr. Raport nr. 262169 – RO al B.M., 2003.

⁹ cf. Virginia Bădescu, „Standarde naționale de calitate pentru centrele de criză”, INPCESPH, București, 2003, p. 21

¹⁰ Asupra teoriei lui A. G. Frank vezi și A.J. So, Social Change and Development, Sage Publication, 1990, p.32. Pentru o actualizare a discuțiilor privind relația dintre globalizare și modelul dezvoltării vezi și Robert Reich, "Munca națiunilor, pregătindu-ne pentru capitalismul secolului al XXI-lea". Editura Paideea București, 1996

¹¹ Ibidem, p. 11. Asupra datelor pentru România, vezi anexa 2, iar pentru evoluția ratei sărăciei severe pe medii de rezidență vezi fig 2 din Raportul asupra ODM, ed cit. p 11

că lupta cu sărăcia severă cere politici rurale speciale, cu totul distincte față de cele aplicate urbanului.

Sărăcia verticală fenomen comunitar. Sărăcia comunitară. Spre deosebire de celelalte categorii de sărăcie, cea verticală este o sărăcie comunitară (adică a întregii comunități)* și, în plan global, este o sărăcie structurală, adică decurge din decalajele structurale ale populației, nu din factori specifici (în orice caz nu etnici, nici demografici ori de altă natură). Ea decurge dintr-o realitate structurală care ne arată, în cazul României, că întregul rural este afectat de un multiplicator al sărăciei echivalent cu $\frac{3}{4}$, adică cu 0,7. Altfel formulat, la fiecare sărac din urban sunt câte trei săraci în rural. Or, raportat la ponderea celor două populații în total populație, raportul ar trebui să fie de 1 la 1 pentru a putea să formulăm ideea că sărăcia din rural este de natură economică (derivată, altfel spus, din starea economică a României). De vreme ce aceeași stare economică afectează ruralul de 3 ori mai mult decât urbanul, înseamnă că fenomenul acesta e datorat altor factori decât cei economici, ceea ce ne arată un fenomen de excluziune socială a ruralului din procesele economice generale.

În al doilea rând, putem deduce că sărăcia este datorată unei stratificări inter-comunitare, nu intra-comunitare (cum este stratificarea socială). Altfel spus, comunitățile sunt în întregul lor situate pe trepte diferite ale scării sociale economice, ceea ce ne spune că sărăcia verticală afectează toate straturile unei comunități, toate vârstele și toate ocupațiile, nu doar pe cele de la "baza" scării" cum se întâmplă cu celelalte forme de sărăcie). Deci, a fi medic sau profesor într-o comună rurală înseamnă a prelua efectul sărăciei verticale care afectează comunitatea, ceea ce înseamnă a fi "medic mai sărac" decât toți medicii săraci din urban. Sau, mai riguros formulat, înseamnă a fi de trei ori mai expus riscului sărăciei decât toți medicii expuși sărăciei din urban, pe lângă faptul că este medicul unei comunități de trei ori mai săracă decât o comunitate urbană săracă.

La fel stau lucrurile pentru un tânăr din rural comparativ cu un tânăr din urban. Riscul ca el să fie sărac (la proporția sărăciei severe) este de trei ori mai mare decât al unui tânăr din urban. Deci, dacă riscul de a fi sărac al unui urban este de 7%, al unui rural este de ~ 19-20%. Altfel spus, săracii României, și deci sărăcia României, cad în proporție de ~ 70% în rural și în proporție de 30% în urban.

Atunci când două persoane la 100 din urban au devenit sărace vom ști sigur că alte 8 persoane la 100 din rural au devenit sărace sau, altfel spus, atunci când 1 persoană la 100 din urban a căzut în sărăcie, în rural au mai căzut încă alte 4 dintr-o sută.

Numim acest fenomen "decalaj structural" datorat sărăciei verticale. Fenomenul sărăciei verticale este extrem de periculos căci atrage după sine o prăbușire funcțională și una demografică a comunității respective, datorate atracției pe care o exercită comunitățile mai bine situate pe scara distribuirii riscurilor de sărăcie asupra celor cu ocupații calificate și asupra celor mai tineri. Comunitățile dezavantajate pierd ocupații înalte și tineri, ceea ce le aduce o accelerare nu a dezvoltării ci a subdezvoltării.

Ne confruntăm, pentru ruralul românesc în perspectivă nu cu o șansă de dezvoltare durabilă, ci cu un risc de subdezvoltare durabilă, bine instalată. Ne așteptăm, deci, la o deprofesionalizare a ruralului, o defertilizare și deci o îmbătrânire a comunităților ("îmbătrânirea rurală"), ceea ce induce o deposedare a ruralului de doi dintre cei trei factori ai dezvoltării care, în teoriile clasice, sunt: ocupația (sau munca), populația și capitalul. $I_{dd} = f(m, p, c)$. În această ecuație, parametrii

* Raportu BM definește sărăcia comunitară prin criteriul "disponibilității serviciilor publice într-o comunitate" (oficu poștal, centru de îngrijire a sănătății, farmacie, cămin cultural, centru de joacă etc.) Sensul pe care îl dăm noi conceptului derivă din noțiunea de sărăcie verticală, adică din ideea că o comunitate poate fi afectată în întregul ei de efectele decalajelor față de alte comunități. Putem vorbi de sărăcie comunitară ori de câte ori sărăcia capătă forma unui decalaj intercomunitar semnificativ și durabil. Asupra noțiunii de sărăcie comunitară în accepția BM vezi Ibidem, p 19, cu datele adiacente.

"m" (ocupație), "p" (populație) sunt grav afectați de "sărăcia verticală". Capitalul ("c") nu se arată interesat de rural, căci, la ora actuală el este foarte scump pentru rurali și, practic, inaccesibil ca urmare a absenței creditului rural. Orice politică de dezvoltare durabilă în rural va trebui să înceapă de la lupta împotriva sărăciei verticale.

Or, sărăcia verticală, nu numai că nu s-a redus în timp, dar pare a se fi instalat și la nivelul altor parametri, cum ar fi cel al școlarității și cel al sănătății, încât dacă la cei trei factori ai funcției de dezvoltare adăugăm încă doi: "sănătatea" și "școala" sau "capitalul intelectual", vom constata că și aceștia sunt grav afectați în ultima vreme de efectele sărăciei verticale.

Dosarul agricol în negocierile de aderare. Ce se va întâmpla cu satul românesc prin aplicarea consecințelor care decurg din condițiile de aderare? Este comparabil ruralul românesc cu cel european? Este adecvat romaniei, a carei populație ocupată în agricultura este de 40%, modelul care i se propune? Care vor fi costurile sociale ale integrării agricole a româniei?

Încheierea negocierilor dosarului agricol prezintă foarte multe semne de întrebare și fațete pesimiste pe termen mediu și lung. Prin aceasta, nu vrem să punem în discuție valabilitatea ideii de integrare europeană, ci filosofia și principiile unei astfel de negocieri, care fac abstracție de agentul rural el însuși, ce poate să fie țăran, lucrător agricol sau salariat în diferite ramuri din sectorul industrial, patron, întreprinzător rural, mică întreprindere familială etc. Aceasta arată că între politicienii chestiunii rurale și specialiștii chestiunii rurale s-a menținut un decalaj în expresii și proporții variate, ceea ce a dus la o "soluționare" abstractă a dosarului rural în cadrul negocierilor pentru integrare.

Ni se propune un model, cel agrar occidental (al U.E.), în care cu numai 4,7% populație ocupată în agricultură, se produce în medie de 2,4 ori mai mult decât în România care are o populație ocupată în agricultură de 40% din totalul populației active. Aparent o asemenea comparație arată o societate cu un mare handicap în gestionarea dosarului rural. În realitate însă trebuie reținut că costurile antrenate pentru susținerea vieții într-o societate ca cea românească sunt de 50 de ori mai mici. Așa cum arată specialiștii americani, munca unui lucrător în agricultură în S.U.A. este susținută de munca a 50 de lucrători neagricoli, antrenați în activități cu un mare consum energetic și salarii foarte mari. Sistemele agrare de acest tip sunt așadar foarte costisitoare, căci pe măsură ce forța mașinilor disponibilizează tot mai multă forță de muncă activă în agricultură, cheltuielile de capital sunt tot mai mari. Astfel, în Republica Federală Germania, asistăm între 1950 și 1986 la o reducere a forței de muncă ocupată în agricultură cu 77% (de la 3,5 milioane la numai 0,8 milioane). La această reducere a forței de muncă, îi corespunde "o creștere de patru ori a capitalului străin plasat în agricultura germană între 1960 și 1985" (W. Rosener, Țăranii în istoria Europei, Ed. Polirom, Iași, 2003, p. 217-218). Față de gospodăria țărănească, "fabrica agrară" occidentală necesită, "pe lângă utilizarea tractoarelor și a mașinilor de recoltare totală în agricultură", "cheltuieli financiare" tot mai ridicate "datorită instalațiilor de furajare, mașinilor de muls și altor utilaje." (ibidem, p. 217). Fabrica agrară specifică agriculturii intensive moderne este nu doar costisitoare, ci și înalt poluantă. "Extinderea culturilor pe suprafețe mari, ca și utilizarea excesivă a îngrășămintelor chimice și a ierbicidelor au făcut ca agricultura intensivă să fie astăzi unul dintre principalii factori care provoacă regresul rapid al multor specii de animale și plante. O altă serie de probleme, care a găsit o largă rezonanță la public, este posibilă încărcare negativă a alimentelor de proveniență animală și vegetală cu o serie de reziduuri biologice (pesticide, hormoni etc.)" (Rosener, p. 220). În opinia istoricului german, marea fabrică agrară are și un potențial slăbit de rezistență la criză față de gospodăria țărănească familială, "care în cursul istoriei sale a rezistat cu succes la multe crize." (Rosener, p. 220).

Cunoscând toate aceste neajunsuri (costurile economice și sociale ridicate și efectele negative asupra mediului, asupra speciilor de plante și animale, asupra sănătății omului etc.) ale exploatației agrare de tip industrial ne putem întreba de ce modelul acesteia de eficiență și productivitate ne

este propus ca un model unic. "Dacă ne gândim la implicațiile economice și ecologice, oare sunt într-adevăr fabricile agrare mai productive decât gospodăriile familiale țărănești moderne?" (Rosener, p. 220)

De aceea se poate spune că principiile, filosofia negocierilor de aderare la capitolul agricultură au fost unilaterale și adeseori eronate, fiind nutrite de o concepție economică neo-liberală, străină de acel principiu reformativ esențial care situează în centrul său viața comunității rurale. Acest gen de evaluare după un model unic al rentabilității agrosistemului (făcând abstracție de costurile pentru susținerea vieții comunităților omenești și de costurile agrosistemelor cu o înaltă tehnicitate) ne conduce la concluzia că România se află sub nivelul Olandei de 13 ori, de 10 ori sub nivelul Danemarcei, de aproape 7 ori sub nivelul Belgiei etc. În realitate însă, costurile energetice pentru susținerea vieții în comunitățile sătești sunt de 50 de ori mai mici față de nivelul costurilor energetice în cel mai rentabil agrosistem din lume, cel al SUA, și de circa 20-30 de ori mai mici față de unele dintre cele mai rentabile agrosisteme din lume.

Aplicarea ca atare a modelului propus prin concepția negocierii dosarului rural în România implică găsirea unor soluții de viață (politici socio-economice complementare) pentru cei circa 36% de rurali care vor fi dislocați din mediul lor de viață prin aplicarea modelului european.

Costurile negocierilor sectoriale ar putea deveni foarte ridicate în condițiile în care la efectele politicilor agricole europene în România nu s-a oferit un răspuns, o alternativă în politicile industriale și în servicii (terțiare și cuaternare) ceea ce evident ar duce la apariția unui fenomen suburban cu un potențial de criză și infrafracționalitate extrem de costisitor. Aceste costuri (efecte secundare) n-au fost luate în considerare în cadrul negocierii sectoriale a dosarului rural.

Există în general tendința de ascunde aceste costuri. Trebuie precizat în acest sens că realizarea unor obiective ale politicii agricole comune a Uniunii Europene (creșterea productivității sectorului agricol, autosuficiența alimentară a statelor UE) s-a făcut cu un anumit preț: depopularea zonelor rurale, distrugerea unor peisaje cu un anumit specific, transformarea ireversibilă a unei dimensiuni care a făcut multă vreme parte din specificul Europei: dimensiunea ruralității.

Trebuie precizat, în fine, că principiul negocierii sectoriale este eronat. Astfel, de pildă, pentru soluționarea "Dosarului agricol" trebuie gândite soluții complementare în industrie populația care nu va mai fi ocupată în agricultură. Trebuie gândit în rural un sistem multifuncțional care cuprinde pe lângă agricultura de subzistență, un sistem salarial care se poate dezvolta (agricultură comercială, comerț, turism), dar este nevoie și de perspectiva unei politici de dezvoltare regională, vizând absorbția forței de muncă dintr-o anumită arie de dezvoltare.

În al doilea rând, dosarul rural înseamnă mai mult decât problema unei agriculturi rentabile după standardele UE. Satul ca agent social-politic-comunitar deține și un anumit potențial de răspuns la dosarul rural. Ruralul constituie o umanitate înalt eterogenă, înalt diferențiată, prezentând o diferențiere mare a structurilor. Satul ca sistem include gospodăriile țărănești, diferențiate în raport cu accesul / orientarea lor spre piață. Căutarea unor soluții de accesare a fondurilor europene se lovește de standardele severe ale modelului agricol european, mult diferit de modul de viață comunitar al satului românesc.

Pe de altă parte, înainte de a pune sentințe satului, derivate dintr-o analiză strict economică a acestuia, așa cum decurge din filosofia negocierilor de aderare, trebuie să ne reamintim că o comunitate este rentabilă dacă scutește statul de angajamente financiare suplimentare. Or sub acest aspect, comunitățile rurale din România sunt mult mai "ieftine", mai necostisitoare față de sistemele urbane și sistemele agrare de tip industrial, proprii Occidentului. Analizele antropologului american Harris arată că producerea unei unități de energie calorică în agrosistemul american necesită un consum de opt unități de energie combustibilă (neregenerabilă) pe câtă vreme sistemele sătești tradiționale nu antrenează asemenea costuri pentru susținerea vieții.

În cunoscuta sa monografie Țăranii în istoria Europei, Werner Rosener se referă la două categorii de probleme sau costuri ale agriculturii de tip industrial: efectele social-economice și consecințele ecologice. "Fără îndoială, problema principală se află în planul social-economic,

constând în periclitarea existențială și renunțarea la numeroase gospodării mici și mijlocii. Presiunea permanentă a intensificării și concentrării din sectorul agrar, sub motto-ul «Wachsen oder Weichen» (ori crești ori te dai la o parte), face evident, pe termen lung, ca numai gospodăriile mari, cu un capital puternic, să aibă șanse de supraviețuire. Mai întâi trebuie menționate aici, firește, problemele sociale considerabile ale familiilor țărănești atinse în mod direct de acest fenomen. Pierderea locului de muncă și a sursei de venit, dificultățile reorientării profesionale, dar și tensiunile crescute din familii aparțin acestui câmp conflictual. Prin diferite măsuri, statul încearcă să ofere un suport social acestor probleme, fie prin rente de renunțare, fie prin programe de reorientare profesională. Dar renunțarea la numeroase gospodării țărănești are efecte importante și asupra vieții și structurii spațiului rural. Îmbătrânirea și emigrarea populației, dispariția dispozitivelor necesare de aprovizionare (magazine, ateliere meșteșugărești) și reducerea infrastructurii publice elementare (școală, cale ferată, poștă) sunt fenomene care pot fi observate în multe sate." (W. Rosener, Țăranii în istoria Europei, Ed. Polirom, Iași, 2003, p. 219).

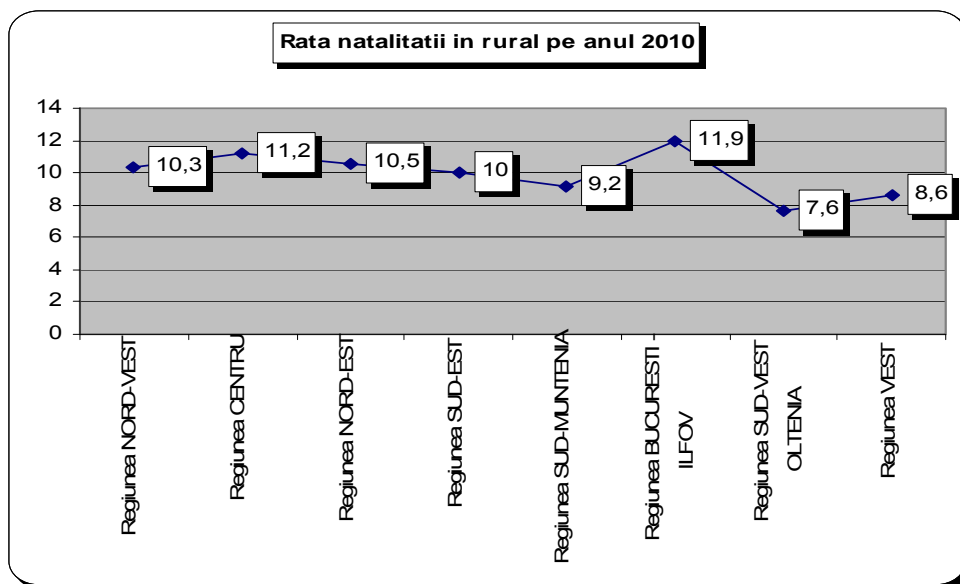
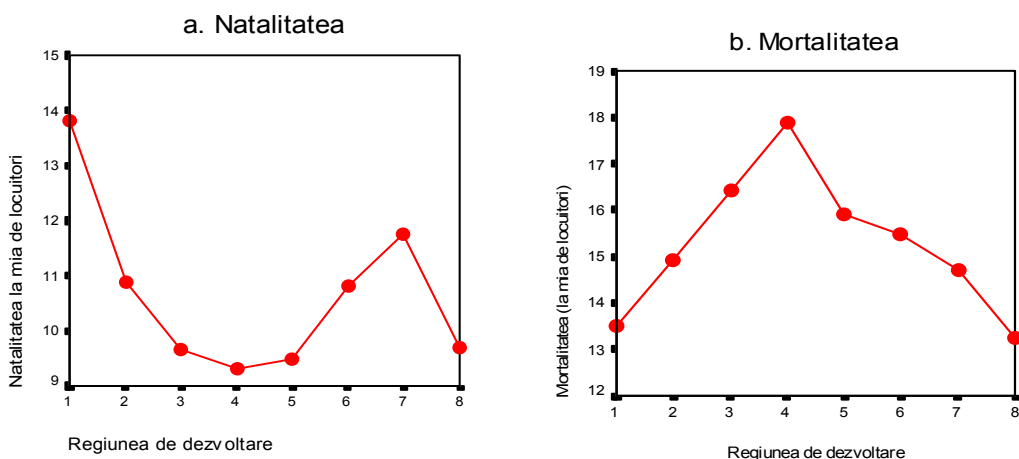
În concluzie, modelul comunităților sătești tradiționale ar trebui acceptat ca fiind complementar modelului agriculturii industriale capitaliste, adică acela care a dovedit o reală capacitate de a susține marile colectivități urbane, antrenând însă, și costuri energetice foarte ridicate. Societățile răsăritene au de optat între un model de civilizație bazat pe un astfel de sistem industrial urban, care include, se pare, circa 1% din totalul populației globului, și un sistem mixt, care aglutinează agrosistemele industriale și industrial-urbane cu sistemele sătești, centrate pe culturi în evantai, pe principiul schimbului natural, pe un tip de raționalitate bazată pe trebuințele gospodăriei țărănești.

Regiunile de dezvoltare și demografia rurală. Fertilitatea.

Puterile morale în rural și în urban: un declin cu două viteze¹²

DISPARITATI LA NIVELUL REGIUNILOR DE DEZVOLTARE DUPA PRINCIPALII INDICATORI DEMOGRAFICI DIN MEDIUL RURAL

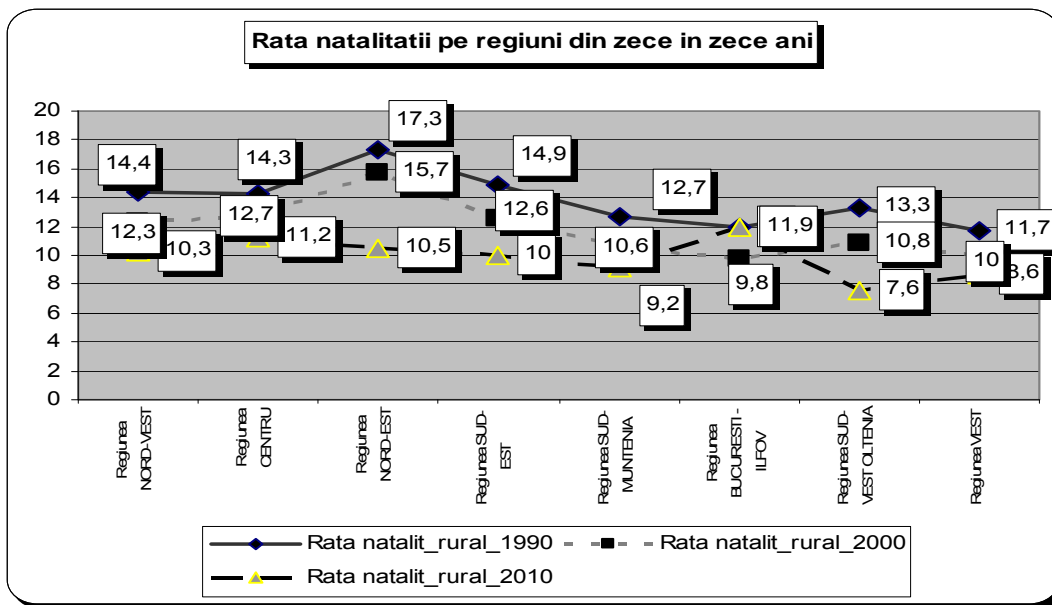
Luând în considerare sensul și intensitatea indicatorilor de vitalitate la nivelul fiecărei regiuni de dezvoltare se remarcă o **eterogenitate** destul de pronunțată, profilul demografic al celor mai multe dintre regiuni distanțându-se semnificativ unul de altul. Nord-estul moldav are cea mai înaltă rată a natalității și mai scăzută mortalitate, pe când sudul și sud-estul au cea mai scăzută natalitate și cea mai ridicată mortalitate. Se moare mai repede și mai mult în sud și sud-est, adică în Muntenia, Oltenia, Caraș-Severin.

Sursa: Date prelucrate după baza de date TEMPO

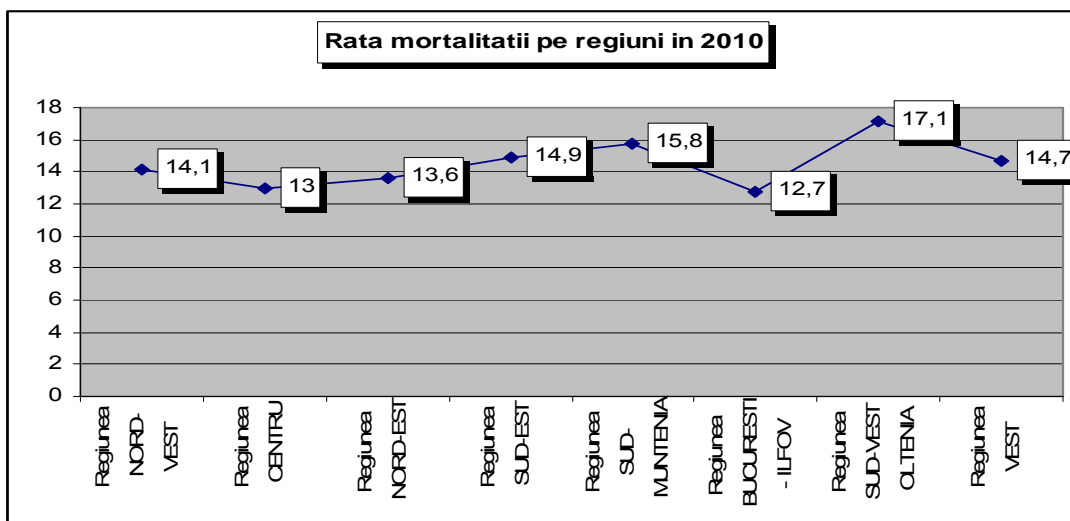
¹²Raport de fază, cu datele actualizate la nivelul anului 2010 și prelucrate în conformitate cu modelul interpretativ al echipei de cercetare la momentul acesta

La nivelul anului 2010, cea mai mare rată a natalității se înregistrează în regiunea București-Ilfov și în regiunea centrală a țării, iar cea mai scăzută rată a natalității se înregistrează în regiunea Sud Vest Oltenia. Dacă în 2002 zona de nord-est a țării avea cea mai mare rată a natalității, în 2010 rata cea mai mare a natalității se înregistrează în regiunea București-Ilfov. Rata mare a migrației care se înregistrează în zona de nord-est a țării a dus și la o scădere a natalității în această zonă.

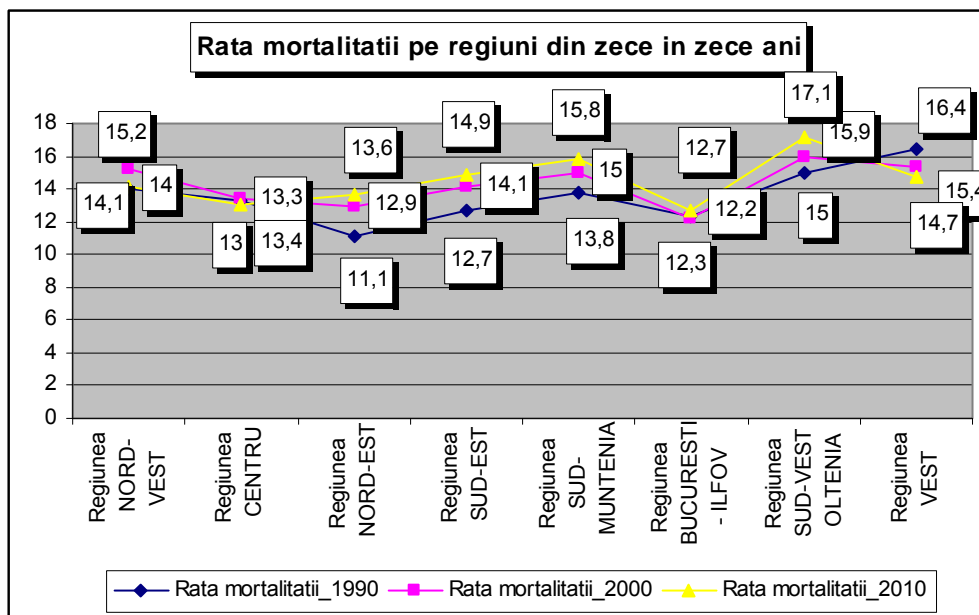
Sursa: Date prelucrate după baza de date TEMPO

Dacă urmărim rata natalității pe regiuni din zece în zece ani se observă un trend descendent. Dacă în 1990, rata cea mai mare a natalității era de 17,3 în nord estul țării, în 2002 cea mai mare rată a natalității era de 15,7 la 1000 de persoane tot în nord estul țării, iar în 2010 cea mai mare rată a natalității se înregistrează în centrul regiunii (11,2 născuți vii la 1000 de persoane). Cea mai scăzută rată a natalității este de 7,6 născuți-vii la mia de locuitori în regiunea Sud Vest Oltenia. În România anilor 2010 se nasc din ce în ce mai puțini copii.

Sursa: Date prelucrate după baza de date TEMPO

La nivelul anului 2010, cea mai mare rată a mortalității se înregistrează în regiunea Sud Vest Oltenia unde este și cea mai scăzută rată a natalității și în regiunea Sud Muntenia, iar cea mai scăzută rată a mortalității se înregistrează în regiunea București- Ilfov. Dacă în 2002 zona de sud și de sud est a țării avea cea mai mare rată a mortalității, în 2010 rata cea mai mare a mortalității se înregistrează în sud și în sud vest. În Sud Vest Oltenia se nasc cel mai puțini și se moare cel mai mult.

Sursa: Date prelucrate după baza de date TEMPO

Se observă o creștere a ratei mortalității în anul 2010 comparativ cu ceilalți ani. Regiunea cea mai vulnerabilă din punct de vedere demografic este sud vest Oltenia unde mor cei mai mulți și se nasc cel mai puțini. Rata mortalității este cea mai mare în această regiune (17,1 decedați la 1000 de locuitori în 2010). Ratele de mortalitate sunt alarmante și în celelalte regiuni, înregistrându-se valori mai mari comparativ cu 1990 și 2000. În 1990 cea mai mare valoare se înregistra în vestul țării și cea mai mică valoare era în regiunea de nord est; în 2000 valoarea ca mai mare a mortalității se înregistra în regiunea sud vest Oltenia, iar ca mia mică valoare era în regiunea București- Ilfov. În 2010 se moare cel mai mult în sud vestul țării și mor cel mai puțin în regiunea București- Ilfov.

Disparitățile speranței de viață în rural

Demografii definesc “speranța de viață” prin scăderea mortalității pe generații și astfel calculează o “speranță a vieții la naștere”, care, în 2000 (pentru România), era de 70 de ani la bărbați și de 74 de ani la femei. În ce ne privește, propunem noțiunea de speranță colectivă de viațuire a familiei (pe care o putem denumi, iată, și speranță genealogică), a neamului (rudeniei) și, de ce nu?, a popoarelor, care s-ar putea măsura tocmai prin procentul celor care adoptă un model reproductiv de 2,3-3 copii/femeie (și chiar peste această cotă). În lume, în genere, această cotă a fost asociată societăților țărănești. Acestea au adoptat un model reproductiv de 3-5 copii la o femeie. Populațiile urbane, din contră, au optat pentru strategia creșterii “speranței de viață al naștere” (deci a ridicării pragului vârstei decedului la scara unei generații). Populațiile rurale, din contră au optat pentru strategia ridicării sau menținerii pragului speranței de viațuire colectivă (genealogică și etnică), deci

a păstrării unei cote înalte a familiilor cu peste 2,3 copii la o femeie. Încât, putem vorbi despre două modele reproductive și care reflectă, în general vorbind, starea sufletească a populației, intensitatea sentimentului bucuriei copiilor și deci gradientul speranței genealogice și naționale. Popoarele cu un puternic sentiment al speranței vor opta pentru strategia “speranței de viață genealogică”. Cele cu un diminuat sentiment al speranței vor opta pentru strategia “speranței de viață la naștere”, adică spre o cultură care permite prelungirea vieții noastre indiferent de ceea ce va fi viața colectivă (a stirpei și a neamului) peste o generație (după generația proprie). Cele două strategii se bazează, una pe cultura prelungirii vieții neamului, genealogice, cealaltă pe cultura prelungirii vieții individului. O vom numi pe cea dintâi strategie comunitaristă, pe a doua strategie individualistă (și evident egoistă) privitoare la proiectarea individuală și colectivă a vieții. Ne dăm seama că ideologiile planingului familial (și cu atât mai mult ale așa-zisului optim al populațiilor) pot fi încadrate tipologic în categoria strategiilor individualiste de proiectare colectivă și individuală a vieții, strategie pe care o considerăm responsabilă pentru declinul demografic al popoarelor europene. Ea este, în mare măsură, consecința modelului de civilizație occidentală, bazată pe secularizare, pe idolatria consumeristă, pe prăbușirea credinței și pe alte fenomene care însoțesc acest tip de civilizație centrată pe filosofii materialiste, pe orientări spre consum, spre o definire materialistă a fericirii etc.

În termeni demografici, aceste două modele se bazează pe proiecții în baza unor ipoteze divergente: unul fondează aceste proiecții pe speranța de viață la naștere, celălalt, în baza unor ipoteze asupra fertilității (număr de copii la o femeie). În termenii demografiei ambele scenarii aduc o creștere a populației, dar în termenii strategiei spirituale a unui popor, numai cea de-a doua proiecție este “sănătoasă”, adică atestă o “însănătoșire” morală a sentimentului colectiv și deci a fenomenologiei speranței. Încât, modelul reproductiv de tipul “copii mai puțini și de o calitate mai bună” nu dă în vileag lucrul cel mai grav și care este acesta: familii cu o speranță de viață genealogică mai mică, cu o indiferență mare față de viitorul familiei (și al comunității din care fac parte) și cu un egoism mai mare al părinților (pentru ei și pentru primul copil). Ei vor nu o familie mai puternică, ci o plăcere și un consum mai mari ale zilei, trecute în aceeași proporție asupra primului și unicului copil. Dar să examinăm situația concretă și deci datele din „teren”.

Între 1990/1999 numărul de născuți vii a fost în România “cu 1,3 milioane mai mic decât cel care ar fi rezultat din constanța fertilității pe vârste la nivelul anului 1989”¹³. Și mai departe, demograful se întreabă: “Cu ce ar fi fost și este mai benefică, în contextul economic de după 1989, divizarea «sărăciei» la 23,5 milioane locuitori în loc de 22,5 – câți suntem azi? Răspunsul nu poate fi expedit prin slogane ori lozinci populiste, adaugă demograful. Am putea chiar afirma că reducerea natalității și impactul ei asupra numărului populației tinere au redus dimensiunea unor costuri pe care le suportă familia și societatea pentru sarcină, maternitate, nașterea și creșterea copiilor, inclusiv educație”¹⁴. Silogismul este tipic pentru strategia “naturalistă” a unei populații cu “speranță genealogică” prăbușită, o populație egoistă și deci indiferentă la timpul de mîine al familiei și al “neamului” (stirpei), inabilă să se bucure de copii, complet inabilă să treacă sentimentul timpului în manifestări ce pot aduce propagarea spirituală a ființei (deci, a comunității). Această populație, care, în vederile demografului este mai bogată cu procentul sărăciei diminuate la proporția celor 1,3 milioane nenăscuți, este, în realitate, mai săracă sufletește, etalând puteri sufletești diminuate la proporția celor 1,3 milioane nenăscuți (pentru care n-a mai avut resurse sufletești, n-a mai avut bucurie, n-a mai avut speranțe, n-a mai avut puterea să-i primească, întorcându-le spatele). Prin urmare, femeile au o putere sufletească diminuată cu proporția celor 1,3 milioane de nenăscuți, încât putem spune că populația aceasta e mai săracă sufletește chiar dacă e mai bogată economic. Demograful adaugă: “Nu poate fi omisă nici ameliorarea sensibilă a stării de sănătate a femeii prin

¹³ Ghețău, op. cit. 1/2001, p. 7

¹⁴ Ghețău, 1/2001:7

acces la contracepție și întreruperea cursului sarcinii nedorite. Evoluția speranței de viață la naștere și a mortalității materne sunt elocvente în acest sens”¹⁵.

Din studiile efectuate de profesorul Vasile Ghețău, cel mai important demograf al României la ceasul de față, reiese că în ultimii 3-4 ani rata fertilității în România atestă o relativă stabilitate, ba chiar un ușor revirement în 1997-1998. Și aceasta într-un context economic și social în deteriorare. Concluzia pe care o formulează demograful este că această tendință indică opțiunea populației spre „conservarea unui model cultural încă favorabil familiei cu copii”¹⁶. Pe de altă parte, demograful consideră că „reacția fertilității” la un context socio-economic încă departe de o stare redresată, încadrează România în clasa popoarelor care au intrat într-un declin demografic. Pentru ca acesta să fie stopat ar trebui să se treacă de la 1,3 copii la o femeie în ultimii ani, la 2,1 copii la o femeie; aceasta ar fi cota simplei înlocuiri a generațiilor.

Modelul reproductiv specific țărilor occidentale este caracterizat de orientarea cuplului spre „un număr mic de copii, de o calitate mai bună, aduși pe lume la o vârstă mai ridicată (pentru că și căsătoria are loc la o vârstă mai ridicată) și provenind, în proporție crescândă, de la femei necăsătorite legal”¹⁷.

Proporția acestor copii în România „a crescut de la 17 % în 1993 la 24 % în 1999”¹⁸. Deci, ponderea acestui model reproductiv (numărul de copii fiind mic, acest model nu conduce la simpla înlocuire a generațiilor, ci la o alarmantă recesivitate a generațiilor) a crescut în România în șase ani cu 7 %, deci cu 1 % pe an, ceea ce arată o creștere constantă a frontului de val al acestui model reproductiv care se nutrește din scăderea energiei vieții, din amânarea bucuriei de a avea copii și, până la urmă, din stingerea acestei bucurii după primul copil. Este ca și cum apariția primului copil ar fi fost o traumă, de care cuplul se ferește în viitor ca de o nenorocire.

Prin urmare, „bucuria copiilor” s-a diminuat în România ca stare sufletească, într-o proporție alarmantă, care atinge 24% din populația fertilă (la vârsta reproductivă) în 1999. Un sfert din populația României nu se bucură de copii și se raportează la al doilea copil ca la o traumă care trebuie evitată (clasând evenimentul nașterii în categoria nenorocirilor). Dacă ținem seama de faptul că o familie și, în genere, o comuniune se bazează pe bucuria de a fi împreună în spațiu și în timp, constatăm că la 24 % dintre familiile românești această bucurie a dispărut, ori s-a diminuat la o măsură dată de o proporție înjumătățită. Ca și cum membrii familiei nu și-ar mai voi propagată stirpea (deci neamul și familia) în timp, micșorându-i șansele de propagare cu 50 %. Dispariția acestei bucurii măsoară grava prăbușire a sentimentului duratei neamului de apartenență, indiferența la durata lungă a neamului (și deci a familiei).

Totul este proiectat pe durate mici, cu o indiferență totală la durata lungă. Intensitatea sentimentului duratei scade și cu ea odată scade lungimea voinței, voința de a dura, de a viețui peste timp. Este un soi de conduită sinucigașă trecută în sarcina celor care vin, adică trecută de la părinți la copii. Acest comportament de sinucidere transferată de la părinți la copii și, mai departe, la urmași atinge în România proporția de 24 %.

Fenomenul este general european. În Europa el a început odată cu marea creștere economică, în anii '60. „În a doua parte a anilor '60 și în prima parte a deceniului următor, rata fertilității totale [în Occident] a trecut de la 2,5-3 copii la o femeie, la începutul anilor '60, la valori apropiate de 1,5 copii la o femeie, în jurul anilor 1975 rămânând la acest nivel până astăzi, fără

¹⁵ Ghețău, 1/2004, 7

¹⁶ Cf. „Populații și societate”, an 5, nr. 1(25), 2001, p. 2.

¹⁷ Ibidem, p. 2.

¹⁸ Ibidem.

semne de redresare autentică până acum”¹⁹ și cu perspective la fel de pesimiste²⁰. Sentimentul bucuriei pentru (și la) venirea copiilor înregistrează un recul fantastic în toată Europa și acest recul este strict european, iar sensul său nu este economic ori pur demografic, ci spiritual.

În anul 2009, rata fertilității în România era de 1,38 de copii la o femeie, o rată destul de mare comparativ cu ceilalți ani. În 2000 rata fertilității era de doar 1,31 copii la o femeie fertilă. În comparație cu alte popoare din sud estul european ne sităm după Letonia care are o rată a fertilității destul de mică, de 1,31 copii la o femeie fertilă. Cea mai mare rată a fertilității la nivelul sud estului european se înregistrează la nivelul anului 2009 în Bulgaria (1,57 copii la o femeie fertilă)*

Demografii asociază cele două procese – creșterea economică și declinul demografic – citind în ele un model cultural propriu comportamentului demografic al popoarelor dezvoltate. În realitate, acesta nu este un model cultural de comportament demografic utilizabil pentru a descrie popoare dezvoltate, ci un model demografic utilizabil pentru a descrie popoarele înfrânte „spiritual”, care nu se mai pot comporta firesc, natural. Prăbușirea bucuriei la și pentru venirea copiilor (universală în cazul familiei umane, care se distinge de cea „animală”), și conduitele asociate acestei prăbușiri: indiferență față de miracolul procreării și deci al venirii pe lume a copiilor; hedonism, care merge până la formele nenaturale de cuplare (precum homosexualismul), proliferarea cuplurilor întâmplătoare de tipul coabitărilor în concubinaj și al adulterismului, indiferență pentru ziua de mâine etc., sunt tipice pentru atmosfera de ghetto, pentru populațiile în captivitate, în genere pentru grupurile care trăiesc în medii izolate și în „instituții totale” (Goffman).

Ne aflăm, iată, în cea mai teribilă criză funcțională a Europei, în care a intrat și România de circa 15 ani, dar, având în vedere că până în 1989 modelul reproductiv de 2,3 copii la o femeie a fost menținut forțat, putem spune că sindromul tipic pentru popoare care și-au pierdut speranța s-a manifestat și la români cu mult înainte, cam de prin anii ‘60-’70, când s-a și adoptat decretul de interdicție a avortului, deci în același interval în care fenomenul începuse a se manifesta și în Occident (în Europa dezvoltată, a democrațiilor industriale libere, cum au fost denumite acestea propagandistic). Toate acestea ne îngăduie să vorbim despre un sincronism biologic european, în întregime malefic, și care se fondează pe cea mai teribilă criză a sentimentelor sau trăirilor fondatoare, criza „bucuriei copiilor”. Cum acest sentiment este fața cea mai relevantă a speranței, putem spune că recesiunea lui este simptomul recesivității speranței la popoarele europene, al crizei încrederii în viitor. Popoarele europene par a fi popoare fără de speranță, oboseite, indiferente la ce va fi mâine, acel „mâine” colectiv, național, european.

Cu același fenomen se confrunta Roma lui Augustus, în cuprinsul căreia nici legile demografice ale aceluși împărat, nici excomunicarea lui Ovidiu pentru „corupătoarea” Ars amandi, nici severitățile ipocrite ale lui Tiberiu, n-au putut stopa dezastrul. El s-a produs și numai renovarea sufletească adusă de creștinism a salvat Europa, care altfel ar fi recăzut în barbarie o dată cu declinul Romei. Or, lucrul acesta nu s-a întâmplat, chiar dacă Europa s-a rupt în două, și nu s-a întâmplat fiindcă Dumnezeu Fiul a salvat-o. Europa de azi trece prin același punct al maximei sale recesiuni astrale și, ca și Europa romană a lui Augustus, nu se va salva de la dezastru decât prin renovare spirituală, adică prin recuperarea sufletului creștin, pe care și l-a pierdut în lungul interval de idolatrie consumeristă și ideologică, pe care l-a traversat și din care a ieșit secularizată la proporții de alarmă. Atunci, în Roma lui Augustus, salvarea a venit de la familia creștină, nu de la

¹⁹ Ibidem.

²⁰ Cf. Raport ONU (United Nations, 2000), apud ibidem.

*Prelucrări după datele de la Eurostat, U.S. Bureau of the Census, <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>

familia romană, care nu mai avea nici o energie de redresare. Pater familias nu mai putea salva popoarele, ci numai Tatăl ceresc, Pater nostrum.

Demografii definesc „speranța de viață” prin scăderea mortalității pe generații și astfel calculează o „speranță a vieții la naștere”, care, în 2000 (pentru România), era de 70 de ani la bărbați și de 74 de ani la femei. În ce ne privește, propunem noțiunea de speranță colectivă de supraviețuire genealogică, a neamului (rudeniei) și, de ce nu ?, a popoarelor, care s-ar putea măsura tocmai prin procentul celor care adoptă un model reproductiv de 2,3-3 copii / femeie (și chiar peste această cotă). În lume, în genere, această cotă a fost asociată societăților țărănești. Acestea au adoptat un model reproductiv de 3-5 copii la o femeie. Populațiile urbane, din contră, au optat pentru strategia creșterii „speranței de viață al naștere” (deci a ridicării pragului vârstei decesului la scara unei generații). Populațiile rurale, din contră au optat pentru strategia ridicării sau menținerii pragului speranței de viațuire genealogică (colectivă: genealogică și etnică), deci a păstrării unei cote înalte a copiilor [la o femeie \(familii](#) cu peste 2,3 copii la o femeie). Încât, putem vorbi despre două modele reproductiv și care reflectă, în general vorbind, starea sufletească a populației, intensitatea sentimentului bucuriei copiilor și deci gradientul speranței genealogice și naționale. Popoarele cu un puternic sentiment al speranței vor opta pentru strategia „speranței de supraviețuire genealogică”. Cele cu un diminuat sentiment al speranței vor opta pentru strategia „speranței de viață la naștere”, adică spre o cultură care permite prelungirea vieții noastre indiferent de ceea ce va fi viața colectivă (a stirpei și a neamului) peste o generație (după generația proprie).

În termeni demografici, aceste două modele se bazează pe proiecții în baza unor ipoteze divergente: unul fondează aceste proiecții pe ipoteze asupra speranței de viață la naștere, celălalt, în baza unor ipoteze asupra fertilității (număr de copii la o femeie). În termenii demografiei ambele scenarii aduc o creștere a populației, dar în termenii strategiei spirituale a unui popor, numai cea de-a doua proiecție este „sănătoasă”, adică atestă o „însănătoșire” morală a sentimentului colectiv (genealogic) și deci a fenomenologiei speranței. Încât, modelul reproductiv de tipul „copii mai puțini și de o calitate mai bună” nu dă în vileag lucrul cel mai grav și care este acesta: familii cu o speranță de supraviețuire genealogică mai mică, cu o indiferență mare față de viitorul familiei, al neamului (genealogiei) și al poporului întreg și cu un egoism mai mare al părinților (pentru ei și pentru primul copil). Ei vor nu o familie mai puternică, ci [un copil mai îndestulat dimpreună](#) cu o plăcere și un consum mai mari ale zilei, trecute în aceeași proporție asupra primului și unicului copil, cu prețul pruncuciderii în pânțece a celui de-al doilea, al treilea și al patrulea copil.

Examinarea comparativă a mortalității infantile și materne arată un model de propagare care este acela al cascadelor de la Elba spre Vladivostok. De ce folosim metafora cascadelor? Pentru a descrie fenomenul creșterii bruște a ratei mortalității de la o zonă la alta sau de la o perioadă la alta fără ca cineva „din jur” (instituții de sănătate) să „întindă mâna” inșilor aflați pe pragul morții spre a-i ajuta să se sutragă inerției căderii și astfel aceștia „mor cu zile”, cum se zice. Moartea în cascade se referă, deci, la un model de propagare prin creștere bruscă a mortalității de la o zonă la alta, de la o epocă la alta. În principiu, moartea este asemenea cascadei: când s-au ivit condițiile de prag al morții, dacă nu intervine ceva „din afară”, cel aflat în situația respectivă nu se mai poate sustrage căderii, inerției acesteia. Fenomenul cascadei mortalității capătă relevanță socială atunci când, de la o perioadă la alta sau de la o zonă la alta, consemnăm creșteri bruște și semnificative ale ratei mortalității. Vorbim, așadar despre cascade ale mortalității atunci când sunt întrunite cele două condiții: când ponderea celor care mor crește brusc de la o zonă la alta sau de la o epocă la alta, și persoanele aflate pe pragul morții nu primesc nici o asistență care le-ar putea întoarce la

viață. Fenomenele de cascadă se agravează acolo unde instituțiile de sănătate nu par să „întindă mâna” înșilor aflați pe pragul morții și astfel aceștia „mor cu zile”, cum se zice. Or tocmai acesta este fenomenul societăților răsăritene, unde crește brusc rata mortalității materne și infantile comparativ cu Europa centrală și cu cea occidentală. De la apus spre răsărit consemnăm o creștere a viiturii morții, care cade asupra populațiilor cu greutatea și presiunea amețitoare a unei cascade. Altfel spus mortalitatea afectează viața unor cohorte întregi, care se prăvălesc în moarte printr-o cădere bruscă și vertiginoasă de tipul cascadelor, fără de cea mai mică putință și șansă de a se sustrage unei asemenea căderi. Exact ca o barcă ce-a ajuns la pragul cascadei: brusca înțetire a vitezei curentului o atrage fără de vreo putere de sustragere în puhoiul apelor care se prăbușesc și numai o intervenție de pe mal ar putea s-o sustragă inerției căderii, iar în acest caz intervenția ar fi tot una cu un serviciu prompt și eficient de salvare, or tocmai acesta se pare că este inefficient și târziu în societățile răsăritene, de vreme ce cota mortalității materne și infantile crește brusc spre țările respective. Acesta este modelul de propagare a mortalității infantile și materne dinspre apus spre răsărit. Cota celor ce mor din totalul acestor două categorii este, în aria țărilor apusene, mică, ceea ce arată că mamele și copiii nou născuți care se confruntă cu pericolul morții sunt, în cele din urmă, salvați, fiind astfel atestată intervenția unei forțe salvatoare din afară (serviciile de asistență sanitară sunt prompte și eficiente). În spațiul răsăritean, însă, o mamă ori un copil ajunși pe pragul căderii nu se mai pot salva căci acea forță salvatoare din afară, singura capabilă să-i extragă din curentul și inerția morții, nu intervine cu promptitudine și nici cu eficiență, astfel că, prin ei înșiși, mama și copilul nu se mai pot sustrage căderii. Momentul morții urmează în chip fatal momentului ivirii situației de prag. Societățile răsăritene nu intervin în sprijinul celor aflați în situații de prag, astfel că ori de câte ori se ivește o atare situație ea își produce consecințele cu fatalitate, exact ca în cazul bărcii ajunse pe buzele cascadei. Iată datele comparative pentru întreaga zonă.

Cele patru cascade ale mortalității infantile:

1. Prima cascadă (mai mică): 4-6 copii morți la 1 000 de nou născuți;
2. A doua: 6-9‰ copii morți la mia de născuți vii, proprie țărilor baltice, fără Estonia, și țărilor Europei centrale
3. A treia cascadă a mortalității infantile etalează 9-15 copii morți la 1000 născuți vii în Ucraina, Estonia, Albania, Bulgaria
4. A patra cascadă și cea mai teribilă, de peste 15 (între 15-21) copii morți la 1 000 născuți vii o întâlnim în toată Eurasia, în Rusia, România, Moldova²¹

Puhoiul copiilor morți la naștere plasează România în pattern-ul Eurasiei islamice (care însă are și o natalitate foarte ridicată). Din nefericire, rata mortalității infantile în România rurală este, în medie, de 20,13 la 1000 de născuți vii, această medie înregistrând variații mari pe zone și pe județe.

Cât privește România rurală aceasta este compusă din zone tipologic distincte în privința mortalității infantile, ceea ce atestă că simptomatologia crizei sentimentului dăinuirii genealogice a familiei și a neamului (speranța de supraviețuire genealogică) este diferențiată regional.

În raport cu cele patru cascade ale mortalității infantile, vom constata că toate cele 41 de județe se încadrează în tipologia zonelor cu valori de uriașă mortalitate, care fac parte din tipologia zonelor a treia și a patra, așa cum au fost ele delimitate la scara Europei Centrale și de Răsărit.²² Conform datelor din 2002 și 2003, în zona a treia (sub 15 la 1 000 născuți vii), regăsim județele:

²¹ cf. “Raport asupra ODM”, elaborat de Guvernul României, București, 2003, p. 9, și materialele CASPIS însoțitoare la raport, vezi și “Raportul Național al Dezvoltării Umane, România 2000”, “Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare (PNUD)” și date calculate pe baza informațiilor INS, 2002

²² Pentru datele privind România sursa o constituie Baza de date a ISAR, cu indici calculați în temeiul datelor primare ale CASPIS și INS pentru anii respectivi, iar pentru țările Europei răsăritene sursa datelor în : “Raport asupra ODM”, elaborat de Guvernul României, București, 2003, p. 9, și materialele CASPIS însoțitoare la raport, Raport – România 2003, UNFPA

Cluj	11,50‰ născuți vii
Covasna	13,78‰ născuți vii
Dolj	13,11‰ născuți vii
Giurgiu	14,37‰ născuți vii
Harghita	14,33‰ născuți vii
Maramureș	14,91‰ născuți vii
Sălaj	13,05‰ născuți vii
Vâlcea	14,03‰ născuți vii

Total	8 județe
--------------	-----------------

În zona a patra, cu două subzone:

a. de mare mortalitate infantilă: între 15-21 la 1 000 născuții vii:

Alba	20,63‰
Argeș	17,68‰
Brașov	16,66‰
Dâmbovița	19,41‰
Galați	19,29‰
Gorj	20,97‰
Mehedinți	20,67‰
Timiș	20,49‰
Hunedoara	19,56‰
Ilfov	16,19‰
Olt	15,34‰
Suceava	18,97‰
Sibiu	17,84‰
Teleorman	18,74‰

b. Județe cu mortalitate care depășește pragul (mediu) al întregii Europe Răsăritene (decitrec de 21‰):

Arad	22,72‰
Bacău	23,72‰
Bihor	27,11‰
Bistrița	21,14‰
Botoșani	28,95‰
Brăila	21,63‰
Buzău	21,38‰
Călărași	24,38‰
Caraș-Severin	21,14‰
Constanța	25,60‰
Ialomița	25,69‰
Iași	28,00‰
Neamț	26,24‰
Prahova	27,49‰

Satu-Mare	23,46‰
Tulcea	21,89‰
Vaslui	21,89‰
Vrancea	22,44‰
Total	18 județe

Reținem constatarea de extremă alarmă că 8 din cele 41 de județe, adică circa 20 % (o cincime) sunt județe de-a dreptul infanticide, fiindcă, în aceste județe mortalitatea infantilă trece de 25‰, atingând aproape 29‰, în Bihor, 28‰, în Iași și 27,49‰ în Prahova, adică în nord-vestul, în sudul și în estul României. Acest adevărat pol al mortalității infantile este foarte greu de explicat pe temeuri strict materialist-economice, dată fiind distribuția sa în județe de profil economic atât de variat.

În fine, 18 din cele 41 de județe, adică 43 % din județele rurale ale României trec de pragul eurasiatic al mortalității infantile, alte 14 județe, adică 34 % se situează la pragul eurasiatic al mortalității infantile și doar opt județe, adică 20 % se situează la pragul zonei balcanice și ponto-baltice (cu o mortalitate infantilă între 15-20‰)²³.

Trebuie să ne întrebăm ce anume aruncă 80 % dintre județele rurale ale României într-un val de mortalitate infantilă care depășește pragul Eurasiei, cel mai înalt în media ratelor de mortalitate infantilă (depășit doar de Africa și de unele țări asiatice). Peisajul copilăriei rurale din România este unul de tip african, cu extrem de mulți copii morți la 1 000 de născuți vii.

Repet: „puhoiul” copiilor morți aruncă România în paternul Eurasiei islamice (care însă are o înaltă rată a natalității). O anume ipoteză s-ar putea formula și ea poartă un iz militar. Știm din știința militară că atunci când o armată are o proastă pregătire de război și când n-are nici o logistică adecvată, ea va fi înfrântă, nu înainte de a fi masacrată. La fel se întâmplă cu populațiile. Când acestea au o slabă pregătire pentru apărarea vieții (ceea ce se numește „educație pentru viață”) și o logistică de suport (instituții medicale, corpul logistic cerut de acestea și deci de războiul pentru apărarea vieții), putem să ne așteptăm la dezastre de tipul exploziei mortalității infantile.

Cultura susținerii și a slujirii vieții (apărarea ei), reproducerii (apărarea copilului), a maternității (pentru apărarea și afirmarea acesteia) s-a dezintegrat în țările care se confruntă cu puhoiul descris de cascadele mortalității infantile. Într-un sens mai restrâns, putem spune că educația pentru viață (apărarea ei), pentru reproducere (apărarea copilului), pentru apărarea și afirmarea maternității, s-a prăbușit în țările care se confruntă cu puhoiul mortalității infantile. Altfel spus, nu mai pot fi apărate casa, copiii, mamele, ceea ce arată că instituția și logistica protejării populației, a comunității umane rurale nu mai funcționează.

Rata mortalității infantile scade la nivelul anului 2010 în toată țara, însă valorile se mențin ridicate în comparație cu celelalte țări europene.

Conform datelor din 2010, în zona a treia (sub 15 la 1 000 născuți vii), regăsim județele:

Gorj	9,4‰ născuți vii
Harghita	9,5‰ născuți vii
Hunedoara	10,2‰ născuți vii

²³ Ibidem

Bistrița- Năsăud	10,4‰ născuți vii
Satu Mare	10,6‰ născuți vii
Maramureș	10,7‰ născuți vii
Prahova	10,7‰ născuți vii
Olt	10,8‰ născuți vii
Sibiu	10,8‰ născuți vii
Mureș	11,2‰ născuți vii
Neamț	11,7‰ născuți vii
Galați	11,8‰ născuți vii
Alba	11,9‰ născuți vii
Buzău	12,1‰ născuți vii
Sălaj	12,2‰ născuți vii
Arad	12,3‰ născuți vii
Ialomița	12,3‰ născuți vii
Bihor	13,0‰ născuți vii
Constanța	13,0‰ născuți vii
Argeș	13,3‰ născuți vii
Vrancea	13,3‰ născuți vii
Iași	13,4‰ născuți vii
Suceava	13,4‰ născuți vii
Covasna	14,1‰ născuți vii
Bacău	14,2‰ născuți vii
Mehedinți	14,2‰ născuți vii
Giurgiu	14,4‰ născuți vii
Teleorman	14,6‰ născuți vii
Timiș	14,7‰ născuți vii
Vâlcea	14,8‰ născuți vii
Total	30 județe

În zona a patra, cu două subzone:

a. de mare mortalitate infantilă: între 15-21 la 1 000 născuții vii:

Botoșani	15,3‰
Vaslui	17‰
Caraș- Severin	17,4‰
Călărași	17,9‰
Tulcea	18,2‰
Brăila	21‰
Total	6 județe

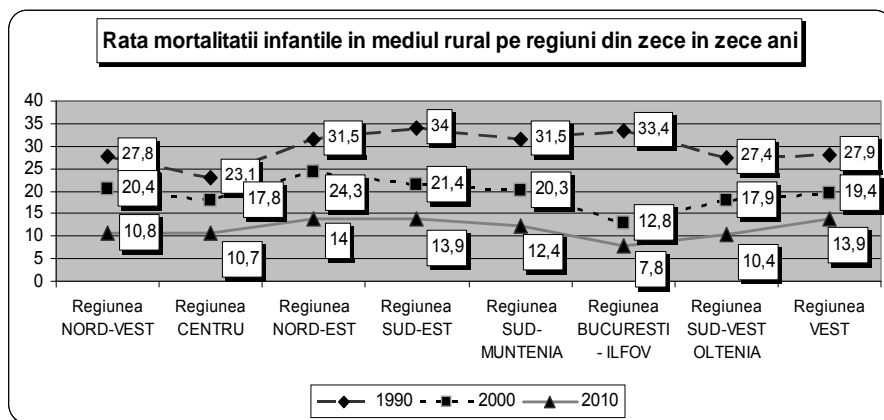
Sursa: Datele sunt luate din baza de date TEMPO

Observăm că în zona a treia a mortalității infantile se încadrează 30 de județe, iar în zona a patra, între 15 și 21 de morți sub un an la 1000 de născuți- vii se încadrează 6 județe. Cea mai mare rată a mortalității infantile la nivelul anului 2010 se înregistrează în județul Brăila, 21 de morți sub un an la 1000 de născuți- vii.

Din 18 județe la nivelul anului 2002 care treceau de 21 de morți sub un an la 1000 de născuți- vii, la nivelul anului 2010, singurul județ care are 21 de morți sub un an la 1000 de născuți- vii este Brăila.

Ratele de mortalitate infantilă în mediul rural românesc la nivelul anului 2010 înregistrează valori mai mari în județele Constanța, Ialomița, Vaslui și Botoșani, județele mai sărace din nord

estul și sud estul țării. În aceste județe se face resimțită lipsa spitalelor, a cadrelor medicale și a echipamentelor medicale.

Sursa: Prelucrări după datele de la INS, baza online TEMPO

Rata mortalității infantile cunoaște o scădere considerabilă în 20 de ani. Cea mai mare rată a mortalității în toți anii se înregistrează în regiunea sud estului rural românesc. În 2010, o rată destul de mare a mortalității infantile se înregistrează și în vestul României. Rata mortalității infantile a scăzut foarte mult din 1990 până în 2010 în regiunea rurală București- Ilfov.

Smelser dovedise că trecerea de la familia cu funcții multiple la sisteme sociale cu funcții diferențiate reclamă apariția unei instituții coordonatoare care va trebui să ia în grija ei copiii, bătrânii și persoanele cu neputințe. Când această instituție coordonatoare lipsește ori nu-și face datoria, vom asista la o explozie a mortalității tocmai la nivelul acestor categorii vulnerabile: mamele, copiii, bătrânii și persoanele cu neputințe.

Să vedem, în fine, dacă mortalitatea maternă înregistrează o situație mai puțin alarmantă. Pentru a face comprehensibil fenomenul vom reține și în acest caz o grupare a țărilor în raport cu cele patru cascade ale mortalității materne.

Situația este aceasta:

1. 2-9 ‰: Polonia, Cehia, Ungaria, Slovenia
2. 9-21‰: Țările Baltice, Țările Balcanice, Ucraina, Belarus și Turkmenestan
3. 21-36‰: România, Uzbekistan
4. 36-66‰: Georgia, Eurasia islamică, Moldova, Rusia²⁴

Și în această privință România se află doar cu puțin sub pragul eurasiatic al mortalității materne, ceea ce arată o societate încă vulnerabilă, incapabilă să-și apere mamele. În genere, o societate lipsită de acea instituție coordonatoare, capabilă să apere mamele, copiii și bătrânii, este o societate paralizată. Altfel spus, ori de câte ori apare situația amenințătoare ea își produce cu necesitate efectul final: căderea în boală sau moarte, asemenea cascadelor, ceea ce atestă absența unei intervenții prompte și eficiente din partea instituțiilor chemate să prevină efectul „căderii”.

Să examinăm, în fine, incidența tuberculozei în aceeași arie.

Cele patru cascade ale tuberculozei:

1. 13,1-27,6 (la 100 000 persoane): Cehia, Polonia

²⁴ Ibidem

2. 27-55 (la 100 000 persoane): Bulgaria, Ungaria, Slovenia, Estonia, Belarus, Tadikistan
3. 56-88 (la 100 000 persoane): Lituania, Letonia, Ucraina, Azerbaidjan, Turkmenistan, Georgia, Armenia
4. 88-155 (la 100 000 persoane): Rusia (88,1), România (115,3), Kazahstan (155,5), Kirghistan (127)²⁵

Ce putem spune în concluzie despre zona studiată?

Popoarele acestei zone:

- a) nu-și pot apăra copii
- b) nu-și pot apăra mamele
- c) nu-și pot apăra veniturile
- d) nu-și pot spori capitalul uman și social²⁶
- e) nu-și pot proteja sănătatea

Harta rurală a sporului natural

Sporul natural este o altă dimensiune a puterii demografice și deci moral-genealogică a unei populații. Să examinăm, așadar, această fațetă a puterii morale a colectivităților rurale românești la începutul mileniului al III-lea.

1. La 3 din cel 41 de județe înregistrăm un spor natural pozitiv. În restul de 38 județe, ceea ce reprezintă un procent de peste 90 %, ruralul înregistrează un indice negativ al sporului natural.

2. Dacă la nivelul anului 2002, zona de nord est (cu județele Bacău, Botoșani, Iași, Neamț, Suceava, Vaslui) înregistra un indice pozitiv al sporului natural, de 1,78, la nivelul anului 2010, în toate zonele țării se înregistrează valori negative ale sporului natural. Zona București- Ilfov are cea mai mică rată a sporului natural (de - 0,8 la 1000 de persoane).

3. La nivelul anului 2002, pragul cel mai de jos al sporului negativ, de 1,39/la 1 000 de persoane se înregistra în zona central- vestică (Alba, Brașov, Covasna, Harghita, Mureș, Sibiu). La nivelul anului 2010, pragul cel mai jos al sporului natural se întâlnește în regiunea Sud Vest Oltenia (-9,5 la 1000 de persoane).

Dacă analizăm situația din 10 în 10 ani, realizăm că avem de-a face cu un trend descendent al sporului negativ. În 1990, erau 23 de județe cu spor natural pozitiv (adică la peste 50 % dintre județele României rurale), în 2000, erau 8 județe cu spor natural pozitiv (adică aproape 20% dintre județele României rurale), însă constatăm un fapt îngrijorător la nivelul anului 2010 când doar în 3 județe se înregistrează un spor natural pozitiv (Sibiu, Constanța, Brașov). De asemenea, suntem martorii unei valori negative a sporului natural în toate zonele țării, cu precădere în regiunea Sud Vest Oltenia.

Trendul descendent al sporului natural se întinde din Sud Vest până în Sud, Vest, Sud Est și Nord Vest, încadrând centrul țării și zona București- Ilfov unde este cea mai mare rată a natalității. Practic, asistăm la o scădere dramatică a natalității în toate aceste zone și o creștere a mortalității.

Modelul de propagare a bătrâneții, la rândul său, este similar celui de propagare spațială a indicelui sporului natural: România este înconjurată de o centură a îmbătrânirii care cuprinde zona de Sud Vest până în Sud, Vest, Sud Est și Nord Vest.

Ruralul pierde populație atât prin mișcarea naturală cât și prin cea migratorie. Migrația și moartea sunt porțile părăsirii. Cei ce pleacă pe aceste porți sunt mult mai mulți decât cei ce intră prin nașteri și prin spor migratoriu.

²⁵ Ibidem

²⁶ Pentru a evalua acest tip de putere este suficient, de pildă, să examinăm numărul de salariați la 1 000 locuitori; or, datele ne arată că: în 29 din cele 41 județe, România are 1-2 salariați la zece locuitori; în 12 județe, are trei salariați la 10 locuitori; în București are peste trei salariați la 10 locuitori.

Sporul natural este o altă dimensiune a puterii demografice și deci moral-genealogică a unei populații. Să examinăm, așadar, această fațetă a puterii morale a colectivităților rurale românești la începutul mileniului al III-lea.

4. La 9 din cel 41 de județe înregistrăm un spor natural pozitiv (adică la circa 22 % dintre județele României rurale). În restul de 32 județe, ceea ce reprezintă un procent de aproape 80 %, ruralul înregistrează un indice negativ al sporului natural.

5. Practic, zona de nord-est (cu județele Bacău, Botoșani, Iași, Neamț, Suceava, Vaslui), înregistrează un indice pozitiv al sporului natural, de 1,78 (ceea ce înseamnă că tot la 1 000 de persoane se adaugă anual 1,78 de persoane).

6. În toate celelalte zone, indicele sporului natural este negativ, variind între - 6,75 ‰ și - 1,39 ‰, cei doi poli fiind zona de centru-sud (Dolj, Gorj, Mehedinți, Olt, Vâlcea) cu - 6,75/la 1 000 persoane și zona de vest (Arad, Caraș, Hunedoara, Timiș) cu - 6,32/la 1 000 persoane, în vreme ce zona de Centru, centru-vest (Alba, Brașov, Covasna, Harghita, Mureș, Sibiu) înregistrează un indice negativ al sporului natural de - 1,39/la 1 000 de persoane (pragul cel mai de jos al sporului negativ).

Prin urmare, România centurii nord-vestice, vestice și de centru-sud este subîntinsă de o zonă rurală cu un spor negativ de prag maxim.

Centrul sporului negativ de prag coborât cuprinde zonele de centru și centru-vest. Practic, harta României este încadrată de cele două centuri demografice opuse (vestul, cu indice negativ al sporului natural și estul cu indice pozitiv al sporului), în mijloc plasându-se cele două zone cu indice negativ al sporului, ridicat în centru-sud și mai coborât în centru și centru-vest.

Modelul de propagare a bătrâneții, la rândul său, este similar celui de propagare spațială a indicelui sporului natural: România este înconjurată de o centură a îmbătrânirii care cuprinde zona de sud, nord-vest și vest, unde populația de 60 de ani și peste trece de pragul de 36 % (adică 1/3).

Dacă studiem Graficul X4 vom constata că zonele de centru-est, de sud și de vest/sud-vest alcătuiesc o adevărată lagună a morții din care nu se poate ieși decât spre nord-est (+1,78) și spre centru-vest (-1,39).

Ruralul pierde populație atât prin mișcarea naturală cât și prin cea migratorie. Migrația și moartea sunt porțile părăsirii. Cei ce pleacă pe aceste porți sunt mult mai mulți decât cei ce intră prin nașteri și prin spor migratoriu.

O examinare agregată a disparităților

Indicatorii îndeobște utilizați pentru a caracteriza economic o colectivitate sunt: a) ponderea principalei sale activități în PIB; b) proporția activilor; c) profilul ocupațiilor; d) veniturile; e) mobilitatea ocupațiilor etc.

Examinarea agregată a acestor indicatori dezvăluie un profil surprinzător al societății românești. Deși la majoritatea indicatorilor de sănătate, de fertilitate, de mortalitate (deci, demografici), ori ai celor privind gradul dezputernicirii economiei (dezindustrializare, în principal, dar și dezproprietărire etc.), România se află la pragul țărilor Eurasiei, totuși, la creșterea PIB-ului în termeni reali, România se află în categoria țărilor de la vest de noi (Ungaria, Polonia, Cehia) și cele foste sovietice (exluzând Țările Baltice). În 2002, nivelul PIB-ului României atingea 85% din valoarea lui în 1989. "Practic din cele 27 țări din zonă listate în Social Monitor 2003 (publicație UNICEF) doar cele 5 țări mai dezvoltate decât noi (...) au niveluri superioare României la acest indicator fundamental"²⁷. Dacă grupăm țările (cele 27 ale zonei) în patru intervale după pragul atins la indicatorii menționați putem sesiza următoarele:

²⁷ cf. Raport – România 2003, UNFPA, p. 10

Tabelul 4.7. - Disparități regionale transfrontaliere la nivelul anului 2003

	PIB	Rata de cuprindere învățământ primar	Întinerirea (raport de dependență)	Îmbătrânirea (raport de dependență)	Mortalitatea infantilă (la 1.000 nou născuți)	Mortalitate a maternă (la 100.000)
Pragul patru (de sus)	4 țări: Macedonia Slovenia Cehia Polonia Ungaria	2 țări: Slovenia Cehia	Eurasia Islamică Moldova (46-47)	7 țări: Georgia Ucraina Bulgaria Ungaria Țările baltice	<u>F. redusă</u>	Foarte redusă: 2-9 Polonia Cehia Ungaria Slovenia
Pragul trei (de sus)	Kazahstan Uzbekistan Turkmenistan <u>România</u> Țările baltice Țările balcanice	10 țări plus România		5 țări: Rusia <u>România</u> Cehia Polonia Belarus	Țările Europei Centrale și baltice (minus Estonia) (Redusă: 6-9)	Redusă: 9-21 Țările baltice Țările balcanice Turkmenistan an Ucraina Belarus
Pragul doi (de jos)	7 țări: Rusia Kirghistan Tudjikistan Georgia Armenia Ucraina Moldova	7 țări: Kirghistan Tudjikistan Georgia Armenia Azerbaidjan Ucraina Moldova Belarus	România (27,4) În 2008 (21,3) Rusia (26,2)	6 țări: Armenia Azerbaidjean Macedonia Slovenia Polonia Slovacia	Mare: Ucraina Estonia Albania Bulgaria (9-15)	Mare: 21-36 România Uzbekistan
Pragul unu (cel mai de jos)	3 țări: Georgia Ucraina Moldova	2 țări: Rusia Turkmenistan	Țările Europei Centrale Țările baltice	5 țări: Moldova + 4 țări ale Rusiei; Kazakistan Tadjikistan Uzbekistan	Foarte mare: Eurasia Islamică Rusia <u>România</u> Moldova (15-21 la 1.000 nou născuți)	Foarte mare: 36-66 Georgia Eurasia islamică Moldova Rusia

Sursa: pentru toți acești indici s-au folosit rapoartele citate (cf. "Raport asupra ODM", elaborat de Guvernul României, București, 2003, p. 9, și materialele CASPIS însoțitoare la raport, Raport – România 2003, UNFPA) și de asemeni Baza de date a ISAR cu indici calculați în temeiul datelor primare ale INS și CASPIS

Analiza pragurilor de disparitate ne arată că disparitatea îmbracă forma cascadelor. Mortalitatea infantilă și maternă, am văzut, este un flux cu patru descărcări de forma cascadelor, astfel că spre țările pragului maxim înregistrăm creșteri bruște ale mortalității (de la sub 6 la 1.000 nou născuți, de pildă, cât este pentru pragul minim, spre 15-21 la 1.000 nou născuți cât este pragul maxim). Prin urmare, puhoiul copiilor morți la naștere este de trei și de patru ori mai mare spre

țările pragului maxim, ceea ce arată că, asemenea cascadelor, energia mortalității crește de trei-patru ori spre zona țărilor pragului maxim, ceea ce evocă, într-adevăr, fenomenul cascadelor.

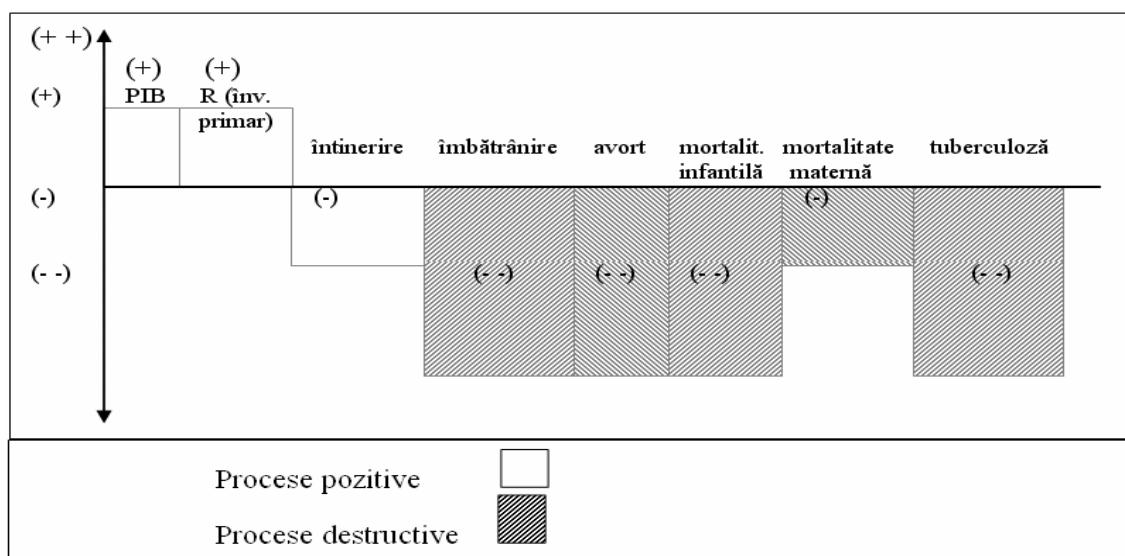
Putem, deci, vorbi despre cascadele mortalității infantile și materne, tot mai mari și mai terifice spre Eurasia islamică și, din păcate, spre țări ca România, Moldova, țările balcanice (la un prag mai scăzut, totuși), Rusia etc. Încât pentru aceste țări, fluxul mortalității nu poate fi "regularizat" prin măsuri obișnuite, proprii cursurilor cvasi-regulate, ci sunt necesare intervenții speciale, politici cu totul particulare, incomparabile, de genul ingineriei cerute de regularizarea cascadelor, nu a unei albie normale. O cascadă poate fi eliminată numai prin devierea cursului. Tot astfel mortalitatea infantilă din România rurală (unde atinge între 20-27 la 1.000 nou născuți) va putea fi redusă numai dacă se va găsi o altă albie a politicilor de sănătate rurală decât aceea urmată în prezent. Altfel spus, totul trebuie regândit (gândit ca pentru o situație anormală, care se abate de la fluxul obișnuit, de la albia obișnuită). Prin urmare, regularizarea stării de sănătate rurală cere politici speciale pentru rural, așa cum la nivelul Europei și al Eurasiei, regularizarea stării de sănătate are, evident, politici specifice acestor zone, cu totul particulare.

Repetăm concluzia deja formulată: politicile și educația pentru viață (apărarea ei), pentaru reproducere (apărarea copilului), pentru apărarea și afirmarea maternității s-au prăbușit în țările care se confruntă cu puhoiul celor două cascade de maximă cădere (în raport cu cele patru). Amenințările la adresa vieții mamei și al noului născut (în cele două expresii ale lor: mortalitate infantilă și maternă), pot fi preîntâmpinate numai de acele intervenții care vor reuși să găsească o altă albie de securitate în fața morții decât aceea pe care au imprimat-o până acum politicile și formele educaționale în domeniu.

Incidența mortalității materne și infantile nu este una de tip uniform în timp și spațiu, ci are un caracter înalt neregulat. Spațial, ea îmbracă forma altor patru cascade crescătoare de la vest spre est, România plasându-se între țările cascadelor de foarte mare cădere (și deci de maximă amenințare a vieții mamei și copilului nou născut).

Adoptând o formă de reprezentare grafică a celor patru praguri (și deci cascade) pentru toți cei șase indicatori examinați (plus indicatorii de amenințare speciali: tuberculoza și avorturile), avem, pentru România (comparativ cu alte țări) următoarele praguri:

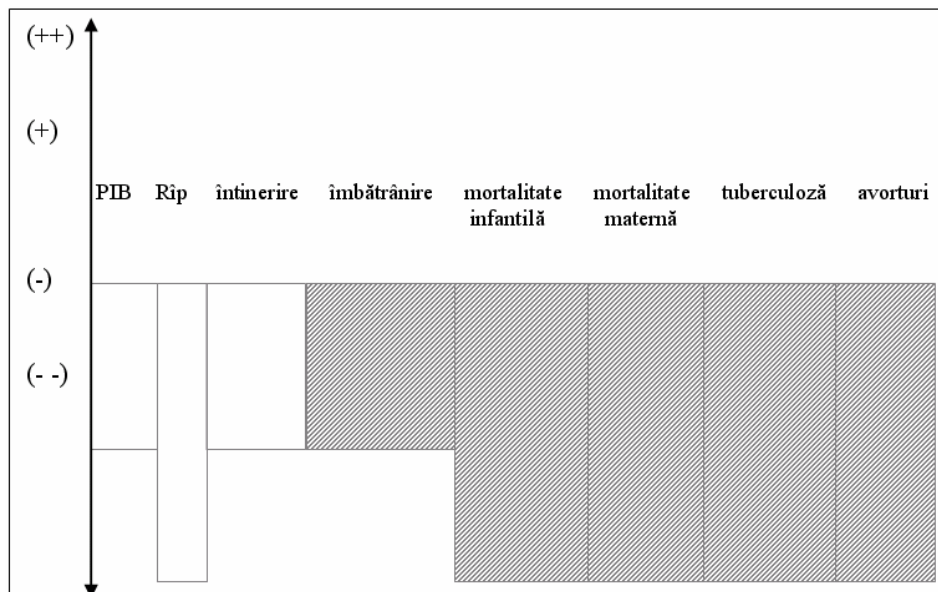
Graficul 4. 2.- Pragurile indicatorilor disparităților transfrontaliere

++ = pragul maxim al indicatorilor pozitivi
 + = pragul moderat al indicatorilor pozitivi
 (- -) = pragul maxim al indicatorilor negativi (dezputernicire)
 (-) = pragul moderat al indicatorilor negativi (dezputernicire)

Să reținem, deci, că o colectivitate are la dispoziție puteri de afirmare care ating praguri variabile ca urmare a intervenției factorilor de disparitate (la rândul lor multipli și variabili de la o țară la alta, chiar dacă țări diferite înfățișează aceleași praguri de disparitate). Aceeași colectivitate se confruntă cu amenințări multiple (la adresa puterilor sale de afirmare) pe care le putem încadra în ceea ce numim procese degenerative, ori pur și simplu distructive. Ori de câte ori o astfel de amenințare trece pragul median al propagării sale în timp și în spațiu, putem spune că avem de-a face cu un proces degenerativ (sau distructiv). Constatăm, din acest grafic, că România se află la pragul maximei disparități la patru dintre cei opt indicatori ai disparităților transfrontaliere, la pragul unei disparități moderate la doi dintre cei opt indicatori ai disparităților. La doi dintre cei opt indicatori România se află la pragul pozitivității moderate. Altfel spus la doi indicatori România este distanțată doar cu o treaptă de clasa țărilor “puternice” din regiune. La alți doi indicatori, România este distanțată cu trei trepte de aceeași clasă de țări și la patru indicatori ea este distanțată cu patru trepte de clasa țărilor “puternice” și deci cele mai bine situate din regiune. La patru dintre cele cinci fenomene distructive, România este plasată la pragul maximei amenințări. La unul dintre ele se plasează la pragul amenințării moderate. La două dintre procesele pozitive, România se situează la pragul unei afirmări moderate. La unul dintre acestea, pragul puterii de afirmare coboară sub nivelul zero, plasând România în categoria țărilor cu un deficit semnificativ al puterii de întinerire. Pentru comparație, vom reda graficul pragurilor proceselor de afirmare ale Rusiei la toate cele opt procese evaluate.

Graficul 4. 3. – Disparități privind puterile de afirmare ale Rusiei în 2003

Rusia se află, iată, la toți indicatorii puterilor de afirmare sub pragul critic, iar la indicatorii proceselor degenerative se află la praguri ridicate și foarte ridicate. Față de Rusia, România pare a fi trecut peste pragul zero la două dintre cele trei tipuri de procese de afirmare (pozitive), dar în ceea ce privește tabloul proceselor degenerative nu prezintă vreo deosebire față de Rusia.

Tabel 4.8. - Praguri comparative ale principalelor procese afirmative și degenerative în context regional (Europa de Răsărit)

Praguri Procese	Extrema negativă (- -)	Moderat negativ (-)	Pozitiv (+)	Extrema pozitivă (++)
Afirmative PIB (1989 = 100)	37,9-46,5	46,5-76,1	76,1-92,8 (România)	92,8-114 și peste
Rata cuprinderii în inv. primar (%)	79,1-79,9	79,9-95,2	95,2-100,1 (România)	100,1-107,2
Întinerirea	23,7-26,5	26,5-30,8 (România)	30,8-46,1	46,1-76,2
Degenerative (îmbătrânirea)	31,7-35,8	25,8-31,7 (România)	15,2-25,8	10,3-15,2
Rata mortalității infantile (la 1.000 nou născuți)	15,4-21,8 (România) 12,3(România în 2010)	9,1-15,4	6,2-9,1	4-6,2
Rata mortalității materne (la 1.000)	36,5-66,9	21,8-36,5 (România)	9,0-21,8	2,8-9,0
Rata avorturilor (la 100.000 nou născuți)	79,6-153,6 (România)	49,7-79,6	23,8-49,7	0-23,8
Incidența TBC (la 100.000 persoane)	88,1-155,5 (România)	55,6-88,1	27,6-55,6	13,1-27,6
Reactive (spor natural la 1.000 loc.)	(-43,7) la (-12,5)	(-12,5) la (-5)	(-5) la 0	0,01-26,21 și peste

Sursa: pentru toți acești indici s-au folosit rapoartele citate (cf. "Raport asupra ODM", elaborat de Guvernul României, București, 2003, p. 9, și materialele CASPIS însoțitoare la raport, Raport - România 2003, UNFPA) și de asemenea Baza de date a ISAR cu indici calculați în temeiul datelor primare ale INS și CASPIS

Ruralizarea sărăciei: PROBLEMĂ SOCIALĂ AXIALĂ²⁸

Blestemul sărăciei în satul românesc

Economia rurală. Disparități semnificative

Pentru a identifica poziționarea României rurale pe harta Europei centrale și de sud-est (minus, deci țările Eurasiei) vom examina aceleași seturi de indicatori ca și pentru situația generală (total țară). Să începem cu contribuția agriculturii (share of agriculture in GDP - %) la PIB. De data aceasta vom examina datele pentru zece ani, din 1990 până în 2001. Prezentăm ponderile anuale în PIB pentru fiecare țară între 1990-2001.

Tabelul 1. – Participarea agriculturii la PIB (%)

Țara	'90	'91	'92	'93	'94	'95	'96	'97	'98	'99	2000	2001
Bulgaria	18,0	14,2	11,5	11,1	12,3	13,4	15,4	26,6	21,1	17,3	14,5	12,1
România	21,2	18,3	18,6	20,6	19,4	19,3	18,8	17,6	14,0	12,9	10,6	13,4
Ungaria	14,5	8,9	7,5	6,8	7,1	7,1	6,9	6,0	4,9	4,2	3,6	4,5
Polonia	10,5	4,6	4,9	5,3	5,0	4,9	6,0	4,8	4,2	4,0	4,0	4,9

*Sursa: OECD, 2002

Ceea ce constatăm din examinarea comparativă a datelor este faptul că cele patru țări se pot grupa în două categorii distincte: a) țări cu o pondere mare a agriculturii în PIB (Bulgaria și România) și b) țări cu o pondere redusă a agriculturii în PIB (Polonia și Ungaria). Este evidentă disparitatea lor până la a sugera o frontieră geoeconomică între ele. Diferența persistă în timp sau chiar se agravează. La nivelul anului 1990 ponderea agriculturii în PIB era, pentru România și Bulgaria, de două ori mai mare decât pentru Polonia și Ungaria în vreme ce în 2001 distanța crește între ele: ponderea agriculturii în PIB pentru România și Bulgaria este de trei ori mai mare decât pentru Ungaria și Polonia. Discrepanțele se accentuează pentru România când ne referim la ponderea agriculturii în totalul populației ocupate (în total – employment). Iată datele:

Tabelul 2. – Ponderea agriculturii în totalul populației ocupate – în total employment (%)

Țara	'90	'91	'92	'93	'94	'95	'96	'97	'98	'99	2000	2001
Bulgaria	17,9	19,1	20,7	21,7	22,8	23,8	24,2	23,3	24,7	25,9	26,2	25,8
România	28,2	28,9	32,1	35,2	35,6	33,6	34,6	36,8	37,4	40,6	40,6	n-a
Ungaria	17,9	n-a	11,4	9,3	8,9	8,1	8,5	8,1	7,7	7,2	6,5	6,2
Polonia	26,9	26,9	25,0	24,8	23,8	26,5	27,3	27,3	25,6	28,1	28,2	27,6

*Sursa: OECD, 2002

Ponderea agriculturii în totalul ocupației crește în România cu peste 40% în doar zece ani (de la 28,2% în 1990 la 40,6% în 2000). Creșteri înregistrează și Bulgaria cam cu 22% față de 1990. Polonia se menține în jurul unei proporții relativ constante (de la 26,9% în 1990 la 27,6% în 2000). Singura țară care înregistrează o scădere a agriculturii în totalul ocupației este Ungaria (de la 17,9%

²⁸Reluăm în raportul de fază problematica sărăciei rurale cercetată în fazele anterioare ale programului de studii rurale pentru a completa tabloul problemelor sociale în fața cărora este adus ruralul fără ca el însuși să poarte vreo responsabilitate. În plus, metodologia dezvoltată de către noi la momentul cercetărilor se dovedește pe deplin validă și extrem de relevantă pentru a corecta alte metodologii de cercetare a sărăciei ruralului românesc. La momentul acesta metodologia și sistemul interpretativ elaborat pe parcursul cercetărilor noastre ni se dezvăluie ca fiind nu doar contributorii într-un sens mai general ci și probatorii pentru maturitatea științifică a echipei de cercetători ruraliști de la Institutul de sociologie al Academiei Române

în 1990 la doar 6,2% în 2001), care este și singura țară în care s-au practicat subvenții, deseori cu mult mai mari, pentru agricultură decât în România. Să examinăm, în fine, școlăritatea rurală sub aspectul ratelor brute de cuprindere pentru învățământul primar și gimnazial între 1990-2002.

Tabelul 3. – Rata de cuprindere în învățământul obligatoriu pentru rural și total țară în 1990-2002

Țara	90/ 91	91/ 92	92/ 93	93/ 94	94/ 95	95/ 96	96/ 97	97/ 98	98/ 99	99/ 2000	2000/ 2001	2001/ 2002
Total	91,2	90,5	90,7	91,3	91,3	91,9	93,3	94,4	95,0	17,0	96,8	97,0
Rural	78,4	76,2	86,3	87,8	90,1	91,0	82,7	94,5	96,0	96,4	96,2	95,2
Primar	78,8	80,0	91,1	97,4	102,1	102,1	103,2	100,7	102,6	102,6	101,4	103,0
Gimnazial	78,4	73,9	87,3	80,9	79,8	80,8	82,2	87,4	89,3	90,6	91,5	88,7

*Sursa: Raportul Național al Dezvoltării Umane, România 2000, Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare (PNUD) și date calculate pe baza informațiilor INS, 2002, Raport asupra ODM, 2003, al CASPIS.

Prin urmare, școlăritatea obligatorie înregistrează valori care situează ruralul la pragul pozitiv în ceea ce privește mobilizarea acestuia în procese de afirmare comunitară.

Scăderea cu circa 40% a participării agriculturii la PIB, din 1990 în 2002 sugerează că, sub aspect economic, satul suferă un proces degenerativ accentuat. În 2001 ponderea agriculturii în PIB mai reprezenta 62,0% din ceea ce fusese ponderea ei în 1990. Aceasta plasează ruralul la primul prag negativ al unuia dintre procesele degenerative semnificative.

Pentru rata de întinerire a ruralului nu vom reține un grad de dependență ci, mai degrabă, structura pe vârste a populației ocupate din rural. Iar, sub acest aspect, lucrurile sunt surprinzătoare. Ruralul românesc este demografic destul de echilibrat. Pe de altă parte, procesele degenerative, acompaniază marea sărăcie rurală, care pare a fi o sărăcie multiplă, datorată decalajelor structurale ale societății românești postdecembriste.

Harta 1. Disparități privind infrastructura sanitară comunitară în mediul rural din România

Harta infrastructurii sanitare confirmă ceea ce am susținut pentru fenomenul cascadelor mortalității infantile, materne și al bolilor care solicită intervenții speciale, prompte și eficiente, cum este tuberculoza. Reluăm, prin citare aprecierile făcute în capitolul 1. „Moartea este asemenea unei căderi bruște de tipul cascadei: când s-au ivit condițiile de amenințare a vieții, dacă nu intervine ceva „din afară”, cel aflat pe pragul morții nu se mai poate sustrage căderii, inerției acesteia. În al doilea rând, fenomenul de cascadă capătă semnificație socială atunci când, de la o perioadă la alta sau de la o zonă la alta consemnăm creșteri bruște și semnificative ale ratei mortalității. Fenomenele de cascadă se înmulțesc acolo unde înșii ajunși pe pragul morții sunt „singuri”, adică nu e nimeni în jur care le-ar putea „întinde mâna” spre a-i ajuta să se sutragă inerției căderii și astfel cei în situația respectivă „mor cu zile”, cum se zice. Exact ca o barcă ce-a ajuns la pragul cascadei: brusca întetire a vitezei curentului o atrage fără de vreo putere de sustragere în puhoiul apelor care se prăbușesc și numai o intervenție de pe mal ar putea s-o sustragă inerției căderii, iar în acest caz intervenția ar fi tot una cu un serviciu prompt și eficient de salvare, or tocmai acesta se pare că este ineficient și târziu etc., de vreme ce cota mortalității materne și infantile crește brusc spre țările răsăritene. Exact acesta este cazul pentru fenomenul mortalității infantile și materne dinspre apus spre răsărit. Cota celor ce mor din totalul noilor născuți și al mamei la naștere este, în aria țărilor apusene, mică, ceea ce arată că mamele și copiii nou născuți care se confruntă cu pericolul morții sunt, în cele din urmă, salvați, fiind astfel atestată intervenția unei forțe salvatoare din afară (serviciile de asistență sanitară sunt prompte și eficiente). În spațiul răsăritean, însă, o mamă ori un copil ajunși pe pragul căderii nu se mai pot salva căci acea forță salvatoare din afară, singura capabilă să-i extragă din curentul și inerția morții, nu intervine cu promptitudine și nici cu eficiență, astfel că, prin ei înșiși, mama și copilul nu se mai pot sustrage căderii. Momentul morții urmează în chip fatal momentului ivirii situației de prag. Societățile răsăritene nu intervin în sprijinul celor aflați în situații de prag, astfel că ori de câte ori se ivește o atare situație ea își produce consecințele cu fatalitate, exact ca în cazul bărcii ajunse pe buzele cascadei”. Or harta confirmă în chip tragic cele afirmate. Din cele 41 de județe, 29, deci peste 70%, sunt județe cu o infrastructură sanitară slab dezvoltată, restul de 10 județe au o infrastructură sanitară mediu dezvoltată și numai două județe au o infrastructură bine dezvoltată. Privită prin acest indicator România rurală este o românie sanitar dezarmată. Moartea este consecința directă și imediată a ivirii situației de criză a sănătății, a fenomenului de prag, exact ca în societățile tradiționale lipsite de instituții de asistență a bolnavilor. Cu precizarea că acolo societățile se apără prin strategia creșterii speranței de supraviețuire genealogică adică prin mame cu muți copii. România are condiția societăților „semibarbare”, cum le califică Eminescu, adică cele care păstrează de la societățile tradiționale (ale stadiului barbariei, cu termenul evoluționiștilor) răul barbariei și preiau de la societățile moderne răul modernității, care în acest caz înseamnă diminuarea cotei de copii la o femeie sub 1,6 cât este pentru țările occidentale (în România cota este de 1,3 copii la o femeie).

Sărăcia severă în rural și disparitățile ei

Disparitățile sau decalajele structurale și temporale între comunități, zone, țări regiuni, continente chiar, ilustrează o fațetă semnificativă a dramei comunităților omenești din orice epocă. Ruralul a fost și este cel mai afectat de fenomenul disparităților prin toate componentele sale: școlaritatea, potențialul demografic, economia agrară (prin gradul participării agriculturii în PIB), sărăcia, sănătatea etc. Vom începe prin a examina sărăcia și disparitățile care însoțesc manifestările acestea în spațiul rural românesc. Vom extinde, progresiv, acest tip de analiză menită să evidențieze disparitățile vieții rurale, asupra tuturor celorlalte componente structurale ale ruralului românesc. Acolo unde datele ne-au permis am inclus în analiză întregul spațiu răsăritean pentru a evidenția imensitatea spațiului afectat de disparități până la ceasul prezentei analize. Disparitățile, oricât de variate ar fi, conduc, în cele din urmă, la sărăcirea comunităților, sub toate formele ei, de la cele care indică un declin relativ până la formele grave de degenerare socială și biologică pe care

aproape nici o politică nu le mai poate redresa. Acesta este motivul pentru care am început analiza disparităților cu cele care însoțesc sărăcia rurală.

În genere, în studiile despre sărăcie se face o distincție între “sărăcia extremă”, “sărăcia severă”, între “marea sărăcie” și „mica sărăcie” (proprie unor subcategorii cu pondere foarte redusă în populația generală, cum ar fi “homeless”-ii în SUA, copiii străzii), sărăcia proprie marilor segmente sociale, cum ar fi populația slums-urilor în mai toate țările subdezvoltate sau care ies din subdezvoltare etc. Sărăcia severă se referă la cei care nu-și pot satisface integral minimul alimentară (“coșul zilnic”). Sărăcia extremă este dată de acea stare socială proprie tuturor celor care au puterea de cumpărare sub 1 dolar pe zi, la paritatea puterii de cumpărare pe persoană, pe zi. Cum ne arată specialiștii CASPIS, în „Raportul asupra ODM” al Guvernului României, rata sărăciei extreme este nerelevantă pentru România întrucât ponderea celor sub 1 dolar USD la PPC de 8.831 lei în anul 2001 este foarte redusă. “Calculată în acest mod, rata sărăciei în România este una scăzută”²⁹. Definind astfel sărăcia ajungem la rate mici: 0,2% în 1995 și 0,6% în 2001 pentru România, respectiv 0,3% în 1995 și 1% în 2003 pentru ruralul românesc³⁰. Aceasta este o disparitate generală și examinarea ei devine semnificativă. Problema este că pe cei 8.831 de lei din 2001 se puteau cumpăra circa 3 pâini, ceea ce ar însemna că în ruralul românesc, unde trăiesc circa 10 milioane de persoane (adică 47% din totalul populației), 1% dintre ei, adică 100.000 de persoane, au acest profil social, ceea ce ar însemna o medie de peste 30 de persoane în fiecare comună rurală a României. În urban, proporția este de trei ori mai mică, ceea ce ar însemna o pondere de 9 persoane la un “izolat” demografic urban de mărimea medie a unei comune rurale. A trăi în rural, altminteri spus, înseamnă a fi expus unui risc al sărăciei extreme de trei ori mai mare decât în urban. Pentru rata sărăciei extreme în România, pe sexe, pe medii de rezidență și în profil teritorial în anul 2002 se poate consulta tabelul nr. 4.1.

Tabelul 4. Rata sărăciei extreme, pe sexe, medii de rezidență și în profil teritorial (%)

		1995	2001
Total populație		0,2	0,6
Sex	M	0,2	0,7
	F	0,2	0,6
Mediu	Urban	0,1	0,3
	Rural	0,3	1,0
Regiune	Nord-Est	0,4	1,8
	Sud-Est	0,2	0,5
	Sud	0,0	0,2
	Sud-Vest	0,0	0,3
	Vest	0,2	0,1
	Nord-Vest	0,3	0,1
	Centru	0,3	0,3
	București	0,0	0,0

*Sursa: "Raport asupra ODM", elaborat de Guvernul României cu sprijinul ONU în România , București 2003, p.10.

Din tabel se poate constata că regiunea cu cea mai mare pondere a sărăciei extreme (și severe, cum o să vedem) este regiunea de nord-est. Dacă ținem seama de rata de sărăcie proprie regiunii vom avea posibilitatea să estimăm numărul mediu al săracilor din această categorie a sărăciei extreme pe comunele rurale ale acestei regiuni, adică $1,8 \times 30 = 54$. Altfel spus, dacă

²⁹ cf. "Raport asupra ODM", elaborat de Guvernul României, București, 2003, p. 9

³⁰ Ibidem

numărul mediu al săracilor rurali din această categorie pe o comună rurală la nivel țară este de 30, în cadrul regiunii de nord-est media săracilor de acest tip (sărăcie extremă) pe o comună este de 54 de persoane. În schimb în regiunile de Vest și Nord-vest, media săracilor din această categorie de săraci pe o comună rurală este de $30 \times 0,1 = 3$ persoane. Aceste cifre sunt înalt grăitoare în legătură cu abnormitatea disparităților sărăciei în ruralul românesc. Calculând această medie a săracilor pentru toate regiunile, folosind datele primare preluate din raportul menționat, vom obține datele din tabelul de mai jos.

Tabelul 5. Număr mediu de săraci extrem pe o comună rurală în cadrul regiunilor de dezvoltare ale României

		Număr mediu de săraci extremi pe o comună rurală în România în anul 1995	Număr mediu de săraci extremi pe o comună rurală în România în anul 2001
Total populație		6	18
Sex	M	6	21
	F	6	18
Mediu	Urban	3	9
	Rural	9	30
Regiune	Nord-Est	12	54
	Sud-Est	6	15
	Sud	0	6
	Sud-Vest	0	9
	Vest	6	3
	Nord-Vest	9	3
	Centru	9	9
	București	0	0

*Sursa datelor de bază: "Raport asupra ODM", elaborat de Guvernul României cu sprijinul ONU în România, București 2003, p.10.

Am putea spune că media de 30 de persoane extrem de sărace pe o comună rurală la nivel de țară nu pot afecta procesele de "dezvoltare" ale comunităților rurale și că acel număr reprezintă riscul asumat al unei dezvoltări de tip capitalist, încât fenomenul ar putea fi considerat nesemnificativ și deci tolerabil. Lucrurile ar putea fi interpretate astfel dacă n-ar exista „marea sărăcie”. În fapt, „adversarul” dezvoltării comunitare nu este numărul cel mic (de săraci extremi, ori bolnavi de tuberculoză etc.), ci numărul cel mare, pe care specialiștii CASPIS, ICCV și ISAR îl încadrează în ceea ce numesc “sărăcie severă” și care atinge 11% în 2002 pentru România (în anul 2000 rata medie a sărăciei severe pentru România fusese de 13,79%). Aceasta înseamnă că, în România, peste 2.200.000 de persoane trăiesc în “sărăcie severă”. În estimările Băncii Mondiale, sărăcia extremă în consum afectează 2.443.668 de persoane, iar „totalul săracilor atinge cifra de 6.470.551 de persoane”.³¹

³¹ Cf. „Romania: Raport de evaluare a sărăciei”, vol II, „Raport nr 26.169 – RO al BM, București, 2003. Vezi și E.Teșliuc, Lucian Pop, F. Panduru, "Sărăcia în România: Profil și tendințe în perioada 1995-2002" în Raport nr. Raport nr. 262169 – RO al B.M., 2003.

Sărăcia comunitară în spațiul rural românesc

Dezvoltarea nu este un “proces intern” ci unul de “relație”, încât putem sesiza dacă o comunitate s-a dezvoltat doar dacă o punem în relație cu ea însăși în timp ori cu alte comunități în spațiu. Avem probe că o comunitate se dezvoltă numai dacă putem dovedi că ea și-a redus decalajele (disparitățile) structurale (față de alte comunități sau față de ea însăși la praguri diferite de timp). În acest sens, ori de câte ori sărăcia capătă forma unui decalaj intercomunitar, a unei comunități față de altele, vom spune că avem de-a face cu o sărăcie comunitară verticală, adică o sărăcie care s-a instalat durabil într-o comunitate și o menține sistematic sub pragul mediu al sărăciei generale ori sub pragul mediu al sărăciei în alte comunități. Această “diferență” structurală i-a permis lui Wallerstein, și sociologilor de la CEPAL, să vorbească despre “centre” și “periferii”, respectiv despre o “lumpendevolțare”, cum se exprimă A. G. Frank³². Sărăcia comunitară verticală, spre deosebire de cea severă sau extremă, este un “fenomen social total”, adică afectează întreaga comunitate. Putem spune, de exemplu, că a trăi în rural în România înseamnă a fi, în medie, de trei ori mai expus riscului sărăciei severe decât în urban. Această disparitate intercomunitară arată că sărăcia este deopotrivă un fenomen structural, de vreme ce apartenența la rural menține sistematic întreaga comunitate într-un decalaj pe care-l putem determina printr-un multiplicator comunitar (al unei proporții exprimabilă inclusiv procentual). Revenind la definirea sărăciei verticale vom spune că ori de câte ori o comunitate se situează sistematic și într-o proporție statistic semnificativă sub media sărăciei generale (proprie acelei țări ori unei zone date) putem vorbi despre sărăcie comunitară verticală. Or, așa cum reiese din Raportul asupra ODM și din datele CASPIS pe 2003, evoluția ratei sărăciei severe se încadrează într-o medie anuală de 11% pentru România între 1995-2002 (deci o medie anuală de 11% pentru cei șapte ani). Pentru același interval, ruralul românesc se situează în jurul unei rate medii anuale mai mare cu circa 7-8%, ceea ce înseamnă circa 17-18%. Dacă ținem seama că valoarea de 11% este o rată medie și dacă vom calcula diferența dintre ratele medii ale sărăciei între două comunități, ponderând-o cu proporția acestei diferențe în rata maximă a sărăciei, vom putea calcula multiplicatorul structural al sărăciei de la urban la rural și care este de circa $\frac{3}{4}$, adică la 1 sărac din urban sunt trei săraci în rural. Același valoare a fost determinată și de calculele Raportului asupra ODM care au estimat că “deși doar 47% din populație locuiește în mediul rural, 73% din totalul persoanelor afectate de sărăcia severă provin de aici”³³. Rata sărăciei comunitare verticale este un indicator al disparității intercomunitare a sărăciei severe în România. Ideea sărăciei verticale ne cere să examinăm sărăcia la scara comunității întregi, nu pe categorii de săraci.

Disparități ale sărăciei comunitare rurale

Am sesizat că există societăți în care se produce o sărăcire și deci o cădere a unor comunități întregi pe scara bunăstării spre treapta sărăciei. Am numit acest tip de cădere sărăcie verticală, pentru a sublinia că ea descrie căderea unei comunități întregi cu câte o traptă ori două sau mai multe pe scara bunăstării, comparativ cu alte comunități, în cazul acesta comparativ cu populația orașelor. Așadar, acest tip de sărăcie pare a fi datorat raportului cu urbanul, încât putem spune că satul e mai sărac în ansamblul lui decât orașul, nu doar pentru anumite categorii de populație rurală. Sărăcia aceasta este datorată, altfel spus, faptului că ești rural, că faci parte dintr-o zonă și o comunitate afectată de un mare decalaj. Sărăcia verticală este deci sărăcia produsă și întreținută de acest decalaj, în genere de un decalaj. Spre deosebire de celelalte categorii de sărăcie, cea verticală

³² Asupra teoriei lui A. G. Frank vezi și A.J. So, *Social Change and Development*, Sage Publication, 1990, p.32. Pentru o actualizare a discuțiilor privind relația dintre globalizare și modelul dezvoltării vezi și Robert Reich, *"Munca națiunilor, pregătindu-ne pentru capitalismul secolului al XXI-lea"*. Editura Paideea București, 1996

³³ Ibidem, p. 11. Asupra datelor pentru România, vezi anexa 2, iar pentru evoluția ratei sărăciei severe pe medii de rezidență vezi fig 2 din Raportul asupra ODM, ed cit. p 11

este o sărăcie comunitară (adică a întregii comunități)* și, în plan global, este o sărăcie structurală, adică decurge, cum am precizat, din decalajele (disparitățile) populației, nu din factori specifici (în orice caz nu etnici, nici demografici ori de altă natură). Ea decurge dintr-o realitate structurală care ne arată, în cazul nostru, că întregul rural este afectat de un multiplicator al sărăciei echivalent cu $\frac{3}{4}$, adică cu 0,7. Altfel formulat, la fiecare sărac din urban sunt câte trei săraci în rural. Or, raportat la ponderea celor două populații în total populație, raportul ar trebui să fie de 1 la 1 pentru a putea să formulăm ideea că sărăcia din rural este de natură economică (derivată, altfel spus, din starea economică a României). De vreme ce aceeași stare economică afectează ruralul de 3 ori mai mult decât urbanul, înseamnă că fenomenul acesta e datorat altor factori decât cei economici, ceea ce ne arată un fenomen de excluziune socială a ruralului din procesele economice generale.

În al doilea rând, putem deduce că sărăcia este datorată unei stratificări inter-comunitare, nu intra-comunitare (cum este stratificarea socială). Altfel spus, comunitățile sunt în întregul lor situate pe trepte diferite ale scării sociale economice, ceea ce ne spune că sărăcia verticală afectează toate straturile unei comunități, toate vârstele și toate ocupațiile, nu doar pe cele de la "baza" scării" cum se întâmplă cu celelalte forme de sărăcie). Deci, a fi medic sau profesor într-o comună rurală înseamnă a prelua efectul sărăciei verticale care afectează comunitatea, ceea ce înseamnă a fi "medic mai sărac" decât toți medicii săraci din urban. Sau, mai riguros formulat, înseamnă a fi de trei ori mai expus riscului sărăciei decât toți medicii expuși sărăciei din urban, pe lângă faptul că este medicul unei comunități de trei ori mai săracă decât o comunitate urbană săracă.

La fel stau lucrurile pentru un tânăr din rural comparativ cu un tânăr din urban. Riscul ca el să fie sărac (la proporția sărăciei severe) este de trei ori mai mare decât al unui tânăr din urban. Deci, dacă riscul de a fi sărac al unui urban este de 7%, al unui rural este de ~ 19-20%. Altfel spus, săracii României, și deci sărăcia României, sunt, în proporție de ~ 70%, în rural și în proporție de 30% în urban.

Riscurile sărăciei sunt, așadar:

a) în rural $16 \cdot 0,5 = 8,0$

b) în urban $7 \cdot 0,3 = 2,1$

Parametrii de 8 și 2,1 sunt parametrii de risc pe o scară în centile, ceea ce ne îngăduie să spunem că atunci când două persoane la 100 din urban au devenit sărace vom ști sigur că alte 8 persoane la 100 din rural au devenit sărace sau, altfel spus, atunci când 1 persoană la 100 din urban a căzut în sărăcie, în rural au mai căzut încă alte 4 dintr-o sută.

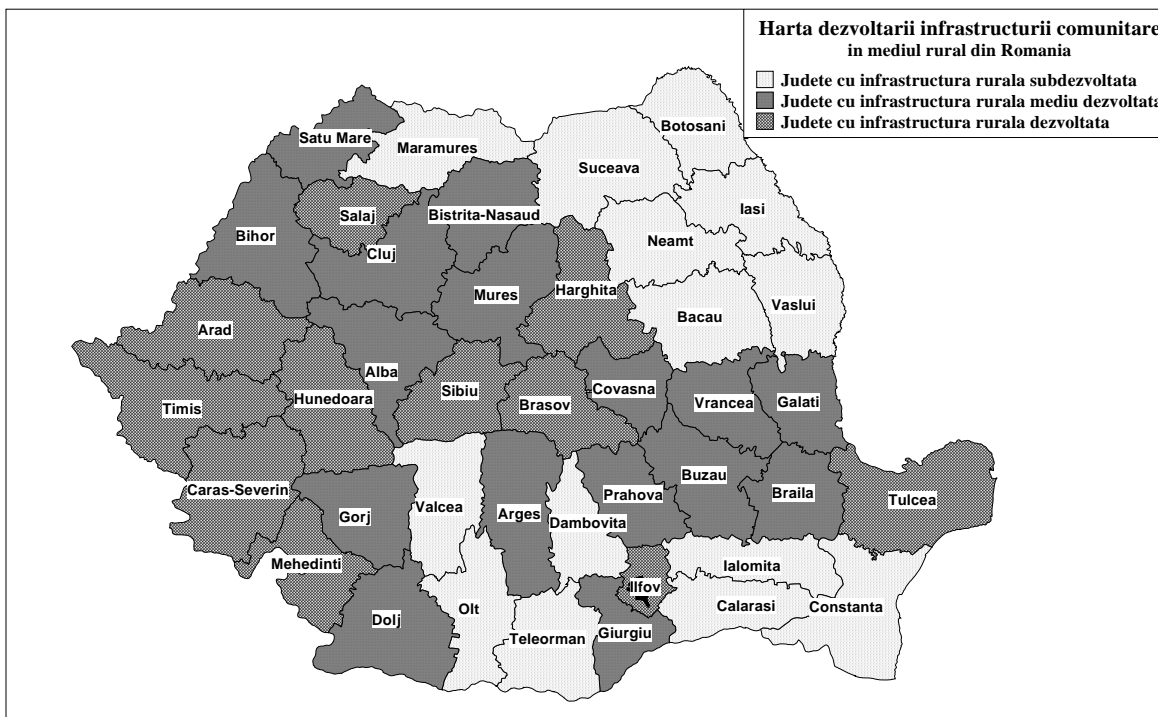
Numim acest fenomen "decalaj sau disparitate structurală" datorată sărăciei comunitare verticale. Fenomenul sărăciei verticale este extrem de periculos căci atrage după sine o prăbușire funcțională și una demografică a comunității respective, datorate atracției pe care o exercită comunitățile mai bine situate pe scara distribuirii riscurilor de sărăcie asupra celor cu ocupații calificate și asupra celor mai tineri. Comunitățile dezavantajate pierd ocupații înalte și tineri, ceea ce le aduce o accelerare nu a dezvoltării ci a subdezvoltării.

Ne așteptăm, deci, la o deprofesionalizare a ruralului, o defertilizare și deci o îmbătrânire a comunităților ("îmbătrânirea rurală"), ceea ce induce o deposedare a ruralului de doi dintre cei trei factori ai dezvoltării care, în teoriile clasice, sunt: ocupația (sau munca), populația și capitalul. $I_{dd} = f(m, p, c)$. În această ecuație, parametrii "m" (ocupație), "p" (populație) sunt grav afectați de "sărăcia verticală". Capitalul ("c") nu se arată interesat de rural, căci, la ora actuală el este foarte scump pentru rurali și, practic, inaccesibil ca urmare a absenței creditului rural.

* Raportu BM definește sărăcia comunitară prin criteriul "disponibilității serviciilor publice într-o comunitate" (oficu poștal, centru de îngrijire a sănătății, farmacie, cămin cultural, centru de joacă etc.) Sensul pe care îl dăm noi conceptului derivă din noțiunea de sărăcie verticală, adică din ideea că o comunitate poate fi afectată în întregul ei de efectele decalajelor față de alte comunități. Putem vorbi de sărăcie comunitară ori de câte ori sărăcia capătă forma unui decalaj intercomunitar semnificativ și durabil. Asupra noțiunii de sărăcie comunitară în accepția BM vezi Ibidem, p 19, cu datele adiacente.

Or, sărăcia verticală, cum o să arătăm, nu numai că nu s-a redus în timp, dar pare a se fi instalat și la nivelul altor parametri, cum ar fi cel al școlarității și cel al sănătății, încât dacă la cei trei factori ai funcției de dezvoltare adăugăm încă doi: "sănătatea" și "școala" sau "capitalul intelectual", vom constata că și aceștia sunt grav afectați în ultima vreme de efectele sărăciei verticale și deci de fenomenul disparității intercomunitare. Denumim această sărăcie relativă care se definește printr-un acces scăzut la utilitățile publice (sănătatea", "școala », rețeaua sanitară, poșta, comunicațiile etc.) a unei comunități date, sărăcie comunitară. Pentru a ne face o imagine asupra sărăciei comunitare am alcătuit harta accesului rural la utilitățile publice.

Harta sărăciei comunitare (disparitățile accesului la utilitățile publice și la locuire)

Sursa : Baza de date ISAR cu indici calculați pe baza datelor INS și CASPIS, 2002-2003

Am reținut că sărăcia comunitară este un concept prin care este definit accesul la utilitățile publice. Acolo unde aceste utilități sunt dezvoltate putem spune că avem o bogăție comunitară. Unde, din contră, aceste utilități sunt slab dezvoltate, vorbim despre sărăcie comunitară. Harta ne arată că 14 (circa 35%) din cele 41 de județe au o infrastructură rurală subdezvoltată, alte 16 județe (aproape 40%) au o infrastructură mediu dezvoltată și numai restul de 25% au o infrastructură rurală dezvoltată, ceea ce arată că sărăcia comunitară atinge în rural 75%.

Indicele disparității intercomunitare a sărăciei severe și extreme în România

Când în ruralul românesc, care are o pondere de 47% în total populație, se concentrează 73% din totalul persoanelor afectate de sărăcie³⁴, spunem că avem și o sărăcie verticală, adică sărăcia severă s-a instalat în rural la proporții cu mult peste proporția sa din urban sau din alte comunități și în chip durabil. În general, pentru a măsura sărăcia verticală în raport cu diverse comunități, ori cu diverse țări sau arii, putem utiliza, cum s-a precizat, un parametru care este acela al diferenței dintre ratele sărăciei (extreme, severe, etc.), exprimat în procente.

³⁴ "Raportul ODM", 2004: 11

Să luăm anul 2002, când rata sărăciei severe în România a fost de 10,91%, adică aproape 11%. În același an, rata sărăciei severe a fost în rural de .17%, iar în urban de .6%. Constatăm o diferență semnificativă între cele două rate. Dacă ținem seama de o perioadă anumită, putem calcula ratele medii (în timp) ale sărăciei severe în cele două comunități, iar diferența aceasta o putem exprima ca proporție din rata maximă a sărăciei severe.

Deci: $(16 - 7)/19 = 0,5$, ceea ce înseamnă că 0,5 pe o scară de la 0 la 1 sau 50 pe o scară de la 1 la 100 reprezintă indicele disparității sărăciei.

Vom sesiza că sărăcia verticală este zero atunci când între ratele sărăciei din cele două comunități nu există nici o diferență și este maximă atunci când doar una dintre cele două comunități este afectată de sărăcie. Dacă exprimăm aceeași diferență ca proporție din rata medie a sărăciei severe vom obține o exprimare mult mai adecvată a decalajului:

$$(16 - 7)/11 = 9/11 = 0,8$$

Constatăm că decalajul atinge un prag foarte ridicat, ceea ce ne îngăduie să vorbim despre un profil aproape exclusiv rural al sărăciei severe în România.

Să calculăm indicele disparității sărăciei la tipul de "sărăcie extremă". În rural aceasta a avut o pondere de 0,3% în 1995 și de 1% în 2001³⁵. În urban, valorile ei au fost de 0,1% în 1995 și de 0,3% în 2001. Media ratelor este, deci, de 0,6% în rural și de 0,2% în urban. Pentru același interval, rata medie a sărăciei extreme în România a fost de 0,2% în 1995 și de 0,6% în 2001, deci o medie de 0,4%. Indicele sărăciei verticale la acest tip de sărăcie este: $(0,6 - 0,2)/0,4 = 1$

Putem spune deci că sărăcia extremă este o sărăcie rurală.

Așadar, 73% dintre săracii severi sunt rurali.

Putem conchide, iată, că avem de-a face cu ceea ce specialiștii numesc "marea sărăcie", adică sărăcia majorităților, nu doar cu mica sărăcie severă. Marea sărăcie este un fenomen rural, în vreme ce "sărăcia" de pondere mică este un fenomen urban. În orașe sărăcia atinge o rată medie de 6%, spre deosebire de rural unde rata medie este de 17%, iar cea maximă este de circa 19%. În anii cei mai răi, sărăcia din rural atinge un prag de 19%, pe câtă vreme în urban de 8%.

Anii răi sunt, iată, mult mai răi pentru rurali decât pentru orășeni. Aceasta arată că "timpul social" are înțelesuri diferite pentru rurali și pentru orășeni. Când vremurile sunt rele pentru români, în genere, ele sunt de două ori mai rele pentru săteni decât pentru orășeni. Examinând semnificația "timpului social" în raport cu cele două valențe - "vremuri bune, vremuri rele" sau "an bun, an rău" - vom sesiza că acestea diferă inclusiv pe zone.

Disparități ale sărăciei severe pe marile regiuni ale României rurale

În anii 1999-2000, rata sărăciei severe a atins praguri maxime în toate regiunile țării. Aceste rate, însă, au atins un prag de 23% pentru zona de nord-est, de 16% pentru zona de Sud, de 13% pentru zona de sud-est, și de 12 % pentru zona de nord-vest și de 3% pentru București (sursa în ibidem).

Fenomenul disparității inter-regionale a sărăciei ne spune că țara este traversată de un ax nord-est/sud-vest care desparte zonele foarte expuse la riscul sărăciei de zonele mai puțin expuse la riscul sărăciei severe. Dacă admitem că sărăcia se manifestă ca o pompă demografică, ne putem aștepta ca în următorii ani aceasta să pompeze populații disperate de la nord-est și sud/sud-est înspre nord-vest, spre centru și spre sud-vest. Disparitățile sărăciei ne arată că există o dependență de "zonă", în speță de comunitate, a sărăciei în ceea ce privește propagarea sa spațială. Analiza disparităților sărăciei ne arată că fenomenul sărăciei este prin excelență un fenomen de polarizare colectivă nu de simplă stratificare. Altfel spus ea polarizează comunitățile în întregul lor și se instalează durabil (sau în orice caz cu "efecte de câmp" variabile). De aceea nu pot fi operate prognoze asupra reducerii sărăciei pe ansamblul populației în raport cu creșterile PIB dintr-o țară.

³⁵ apud ibidem. Vezi și anexa 1

Proгноzele sărăciei în lumina legii efectelor asimetrice

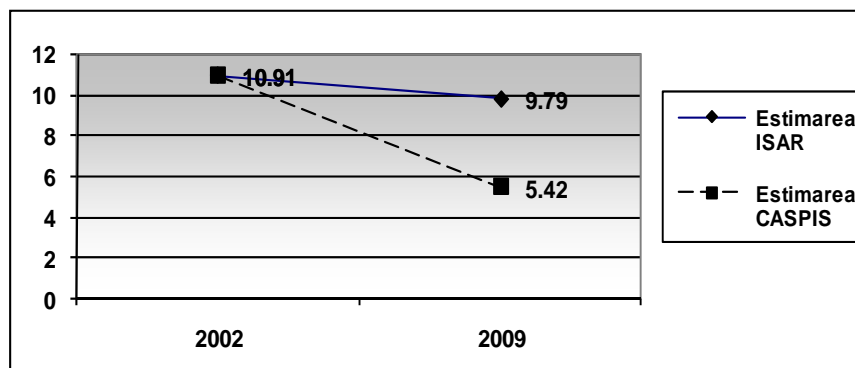
Nu putem admite prognozele BM³⁶ că, în condițiile creșterii PIB (cu o medie de 4% anual), ar aduce o reducere a sărăciei severe de $11 - 5,42 = 5,58$ în anul 2007 pentru simplul motiv că sărăcia verticală afectează orice alt fenomen din cuprinsul comunității în sensul devierii lui cu mărirea indicelui disparității sărăciei. Încât, pentru rural efectul n-ar fi de 5,42% ci de $(11 - 5,42) \times 0,2$ ceea ce dă 1,21%. Încât creșterea PIB ar aduce efecte pozitive majore în urban și mult mai mici în rural (cu un indice de coborâre a sărăciei doar până la pragul de $11 - 1,21 = 9,79\%$).

În genere în comunitățile aflate sub incidența fenomenelor de polarizare, toate celelalte procese din cadrul comunității se propagă după același model al polarităților și deci al asimetriei. Putem vorbi despre o lege a asimetriei sociale sau a efectelor polarizate și asimetrice, care afectează radical aria rurală. Analiza secundară asupra datelor CASPIS ne îngăduie să vorbim despre două curbe de propagare a efectelor creșterii probabile a PIB asupra ratei sărăciei severe.

Deci, estimarea unei reduceri la 5,42% a sărăciei severe este validă doar pentru 27% din populația săracă. Pentru restul de 73% săraci, diminuarea sărăciei s-ar derula după o altă rată.

Estimările BM spun că o creștere anuală de 4% a PIB ar aduce o reducere cu 5,58% a sărăciei severe până în anul 2009, estimările noastre pe baza indicilor recalculați (care reflectă efectele asimetrice ale sărăciei verticale) ne spun că reducerea sărăciei se va propaga asupra săracilor doar până la pragul indicat de valoarea de $11 - 1,21 = 9,79\%$, tocmai fiindcă efectele creșterii PIB s-ar redistribui în conformitate cu legea efectelor asimetrice. Iată graficul redesenat în conformitate cu parametrii recalculați.

Graficul 1. Prognoza reducerii sărăciei

* Date recalulate în raport cu acțiunii legii efectelor asimetrice

Unde se duc, în acest caz, efectele creșterii PIB? Ele se redistribuie în favoarea celor mai "bine situați" și numai o politică socială de tip cvasi-socialist (ca cea suedeză) ar putea contracara presiunea "legii efectelor asimetrice". Deci, dacă Guvernele perioadei care urmează nu vor adopta un program de politici sociale și economice rurale, sărăcia se va reduce doar până la pragul de 9,79% nu până la cel de 5,42% cât sunt estimările Raportului ODM. Nici una dintre celelalte politici sociale (adoptate pentru pentru categoriile dezavantajate) nu va avea efecte notabile asupra reducerii sărăciei verticale.

Putem spune deci că doar politicile sociale pentru marea sărăcie vor fi urmate de efecte sociale durabile și deci de o relansare a proceselor de dezvoltare comunitară. Toate celelalte politici vor crea exclusiv dependențe nu capacități.

Stocul de educație rurală. Sărăcia de tipul al III-lea

³⁶ cf. "Poverty Assessment", Banca Mondială, 2003

O colectivitate săracă nu se poate dezvolta. Ea pare a fi condamnată mai degrabă la o subdezvoltare durabilă. Pentru a intra în cursa dezvoltării, o societate trebuie să depășească anumite obstacole care-o mențin sub amenințarea sărăciei și a subdezvoltării durabile. Teoria pragurilor sau a obstacolelor ne spune că, în modernitatea târzie, accesul la cursa dezvoltării durabile este condiționat de stocul școlarității secundare și universitare al unei comunități. Numai cei ce trec de acest obstacol vor avea acces la cursa dezvoltării, ceilalți vor „îngroșa” numărul celor împinși la margine, al marginalizaților, cu termenul lansat de sociologul german Tönnies și reluat de sociologii grupului latino-american de la CEPAL³⁷, pentru a defini același fenomen.

În România, la nivelul anului 2003, populația rurală aflată sub un astfel de prag atingea 73 % (acesta este numărul celor care au atins cel mult nivelul gimnaziului și, eventual, cu o pondere foarte redusă, al școlii profesionale). Cei aflați sub pragul acesta pot scăpa, eventual, de riscul sărăciei materiale, dar nu vor putea trece peste amenințarea sărăciei de tipul al II-lea, și acesta este sensul pe care-l atribuim noțiunii de „prag școlar al decolării în cursa dezvoltării”. În rural, așadar, marea majoritate pare a se situa sub pragul decolării în cursa pentru o societate bazată pe cunoaștere, ceea ce îi conduce pe mulți să îmbrățișeze teza necesității ieșirii din rural (a reducerii numărului populației rurale la procente comparabile cu cele din Apusul Europei, cuprinse între 3-8 %). În ceea ce ne privește, noi apreciem că este necesară mai degrabă o reconsiderare a teoriei societății bazate pe cunoaștere, așa cum a fost ea elaborată pentru uzul occidental și nicidecum adoptarea unor politici de „nimicire” a ruralului, pe care le-am întâlnit ieri în doctrina leninistă, le întâlnim, iată, azi, în doctrina liberală, doar că sub alte justificări. Țăranul a stârnit, ieri, ura bolșevică, stârnește, azi, disprețul spre cinism al unei anume specii de liberalism. În fapt, examinarea stocului de educație, ne arată doar că ne aflăm în fața unei disparități, al unui decalaj între rural și urban, ceea ce nu îndreptățește, însă, în nici un caz teza antiruralistă.

Și, într-adevăr, în același an, în urban, numărul celor aflați sub acest prag era de 36,4 %, în vreme ce ponderea celor care sărăiseră peste obstacolul școlar al cursei dezvoltării se ridica la 63,7 %.

Tabelul 6. Populația aflată sub pragul de acces la cursa dezvoltării (pragul „decolării școlare”)

	Sub pragul decolării	Peste pragul decolării
Rural	72,4 %	27,6 %
Urban	36,4 %	63,7 %
Diferența R/U	+36 % rurali	+ 36,1 % orășeni

Sursa: prelucrări proprii pe baza datelor INS și ale Bazei de date ISAR (Ioana Petre)

În fine, diferența între rural și urban în privința stocului de învățământ secundar (liceu și școli postliceale) este de circa 21 % în defavoarea ruralului, căci în vreme ce din totalul populației rurale doar 23,7 % ating (au acces la) un astfel de nivel școlar, în urban, ponderea celor care ating un astfel de nivel școlar este de 44,6 %, diferența fiind, cum se vede, de 20,9 % în defavoarea ruralului.

Dacă la acest decalaj îl adăugăm pe cel de la nivelul stocului de învățământ superior, care este de -15,2 % (diferența dintre procentele celor cu acces la acest nivel școlar în rural și în urban) se atinge pragul de 36,1 %.

Ținând seama și de diferența stocului de educație profesională între cele două medii de rezidență, putem spune că decalajul total al stocului de educație între rural și urban atinge 72 % din populația rurală. Acesta corelează cu procentul săracilor severi din rural care cumulează 73 % din totalul săracilor de acest tip din România. Prin urmare, mărimea

³⁷ Pentru grupul de la CEPAL (Comisia ONU pentru America Latină), ca și asupra celui care a fixat tezele grupului, A. G. Frank, vezi și A.J. So, Social Change and Development, Sage Publication, 1990, p. 32.

decalajului total al stocului de învățământ între cele două medii este sugerată de procentul de 72 % al celor din rural aflați sub nivelul orașenilor la una dintre cele trei forme de școlaritate (liceală, profesională și superioară), iar mărimea stocului de sărăcie severă din rural în totalul sărăciei severe din România este de 73 %.

Tabelul 7. Decalajul stocului de învățământ între rural și urban și mărimea stocului de sărăcie severă din ruralul românesc

	Populație rurală defavorizată
Stoc de sărăcie severă în rural (cf. CASPIS)	73 %
Decalajul rural/urban al stocului de învățământ	72 %

Sursa: prelucrări date ISAR și CASPIS

Putem conchide că 72 % dintre rurali sunt marcați de una dintre formele decalajului școlar (în raport cu cele trei forme de școlaritate: liceală, profesională și superioară).

În privința sărăciei severe, constatăm că 73 % dintre săracii severi trăiesc la sate și doar 27 % dintre aceștia trăiesc la orașe.

Putem spune că cele două forme de sărăcie, de care vorbește D. Bell, sărăcia în bunuri și sărăcia în educație, au profil preponderent rural. Iată datele referitoare la cele trei tipuri de sărăcie pentru rural:

Tabelul 8. Tipurile de sărăcie în rural

Sărăcia de tip I (insuficiența veniturilor și deci a bunurilor) (cf. sondaj CURS)	81,4 %
Sărăcia de tip II (șomaj, inflație, salarii scăzute)	61 %
Sărăcia de tip III (acces inegal la cunoaștere și, deci, la instrucție)	72 %

Sursa: prelucrări pornind de la Baza de date ISAR și CURS

Toți aceștia compun „rezerva declasatilor” rurali de mâine, care, dacă nu vor găsi soluții în comunitățile sătești, în condițiile în care economia urbană va continua să stagneze, vor fi nevoiți să urmeze calea slums-urilor urbane (de la periferia marilor orașe), ori calea exodului mondial, ceea ce va conduce la reeditarea nefericitului „model latino-american” și afro-asiatic în România. Presiunea acestor mase ale sărăciei generate de fenomenul „declasării sociale” arată clar că în România nu avem pur și simplu tranziție, ci, în primul rând, disoluție și masificare socială (marginalizare, alienare urbană, sărăcie suburbană etc.).

Este adevărat că generațiile nu sunt afectate în aceeași proporție de cele trei tipuri de sărăcie. Dacă citim în stocul de învățământ secundar și universitar un factor radical de diferențiere a riscului de expunere la sărăcia de tipul al treilea, atunci vom putea conchide că cei fără școală ori cu școală până la pragul gimnazial și/sau doar până la nivelul unei școli profesionale sunt și cei mai expuși acestui tip de sărăcie (tipul al III-lea de sărăcie din clasificarea lui D. Bell).

Tabelul 9. Proportia celor amenințați cu sărăcirea de tipul al III-lea în rural și urban, pe trei cohorte de vârstă

	Rural			Urban		
	Născuți în '38 și înainte	Născuți între '39-'68	Născuți între '69-'86	Născuți în '38 și înainte	Născuți între '39-'68	Născuți între '69-'86
Amenințai cu sărăcie de tipul III	92,7 %	71,5 %	54,7 %	56,6 %	39,9 %	21,2 %
În afara amenințării	7,3 %	28,5 %	45,3 %	44,4 %	61,1 %	78,8 %
Total	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %

Sursa: Baza de date a IS al Academiei Române, prelucrate de Ioana Petre

Constatăm, iată, că în rural, generația anilor '38 este de două ori mai expusă riscului sărăciei de tip III decât generația celor născuți între 1969-1986. Riscul acestui tip de sărăcie scade de la o cohortă de vârstă la următoarea tot cu câte 20 % (1/5). Proportțiile se mențin în urban, doar că volumul celor expuși riscului aceluiași tip de sărăcie este cu aproximativ 30-40 % mai mic decât în rural.

Evident că cei aflați în afara amenințării cu această formă de sărăcie înregistrează aceeași variație de la o generație la alta, după cum urmează: 7,3 % pentru cei născuți în '38 și înainte, 28,5 % pentru cei născuți între '39-'68 și 45,3 % pentru cei născuți între '69-'86. Față de sărăcia de tipul al III-lea, cea de tip I generează și masa neputințelor generale, circumscrise acelor categorii ale populației marcate de neputințe durabile, un fel de handicap rezidual generat de sărăcia severă și extremă.

Harta 2. Disparitățile infrastructurii educaționale și ale structurii școlare rurale în România

Harta dezvoltării infrastructurii școlare rurale confirmă ipoteza unei sărăcii comunitare severe în rural. Din cele 41 de județe, 16, adică aproape 40%, au o infrastructură școlară în rural

slab dezvoltată. Aceasta arată că ruralul s-a instalat durabil în sărăcie și pentru scoaterea din sărăcie sunt necesare politici de reducere a sărăciei comunitare în rural, nu numai a sărăciei extreme, care atinge doar mici categorii de populație.

Teorie și metodă în sociodemografia și etnodemografia României

Teoria și metodologia trendurilor dominante

Retrosociologie și noologie. Metodologia studiilor retro.

Specificul dinamicii societăților omenești ne obligă să luăm în considerare, în orice studiu referitor la evoluția problemelor sociale, dimensiunea istorică. Nu există societăți curat anistorice, deși, vom admite, împreună cu M Eliade, că există un anistorism care ispitește societățile și adeseori acestea se instalează durabil în starea de anistoricitate, motiv care i-a permis lui M Eliade să vorbească despre societăți anistorice și societăți istorice, respectiv lui Claude Levy Strauss să vorbească despre societăți calde și societăți reci. Sociologii recentți sunt înclinați să ignore dimensiunea istorică socotind-o irelevantă ori livrând-o istoricului care, de altminteri s-a învrednicit mai mult decât sociologul atunci când a inventat domeniu istoriei recente. Acesta poate fi socotit însă un domeniu comun istoricului și sociologului, fiindcă amândoi sunt preocupați de actualitatea fenomenelor cercetate nu pur și simplu de pura lor istoricitate. Dogmatismul sociologului actualist, pozitivist, respingerea trufașă a istoriei, fie că este vorba de istoria ideilor, de istoria domeniului, de dimensiunea istorică a fenomenului social, oricare ar fi acesta, ori de exigența comunității paradigmatică cu predecesori, cu școli și curente de gândire, face din tiparul acesta un fenomen de agresiune introiectată, un caz de paricid simbolic, absolut dăunător nu doar eticii științei, dar și sănătății actului de cunoaștere și chiar șanseii cognoscibilității. Într-o atare respingere se poate citi sindromul solipsismului agresiv, al unei egolatrii smiculte care nutrește noul dogmatism distructiv, diferit de cel exclusivist al marxismului, dar nu mai puțin dăunător. Pentru a recupera ceea ce sociologul recent, de formulă pozitivist dogmatică, ignoră, dimensiunea istorică sau temporală a fenomenelor, am inițiat în studiile noastre o perspectivă de abordare pe care am încadrat-o în ceea ce am denumit abordarea retrosociologică. Aceasta pornește de la două premise: a) trecutul recent are inerții care-i conferă un grad de actualitate ce poate fi invocat pentru a spori cognoscibilitatea unei situații; b) trecutul recent este depozitul memoriei sociale și ignorarea acestuia rănește memoria lucrurilor și afectează luciditatea și temeinicia programelor și a reformelor. Metodologia studiilor retro se bazează pe o inovație metodologică pe care am încadrat-o în ceea ce am denumit metoda trendurilor dominante. Orice trend dominant este un trend persistent, adică are o mare inerție și deci puterea de a trece peste pragurile de timp instaurând ceea ce numim durate, serii istorice, cicluri (lungi sau mai scurte), epoci chiar (C D Gherea vorbește despre legea eopicilor dominante), tradiții, rituri, complexe ceremonial-rituale, câmpuri stilistice, orizonturi și chiar perenități etc.

Sociodemografia trendurilor și analiza de destin. Introducere în noologia cantitativă

Trendurile sunt fenomene social-spirituale de mare amploare și de durată variabilă, capabile să scufunde sub valul lor obiceiuri, instituții, elite, popoare întregi, chiar grupuri de popoare. Întrucât afectează ordinea spirituală a lumii și destinul marilor colectivități, trendurile se dovedesc a fi fenomene mixte: sociale și spirituale și ca atare studiul lor face parte din ceea ce noi socotim a fi un capitol al noologiei cantitative (am schițat în altă parte un al doilea capitol al noologiei cantitative, legat de studiile de etnopsihometrie, de pildă, adică de raportul dintre elite și destinul

popoarelor și de influența formulelor politice asupra stării generale a vieții popoarelor etc.). Cu acest gen de analiză, a trendurilor care pot influența destinul popoarelor, inaugurăm studiul etnodemografiei noologice. Ne vom referi aici la metoda trendurilor dominante pur și simplu, evidențiind mai încolo semnificația metodologică a noilor procedee. Despre trenduri au vorbit cu precădere statisticienii ori specialiștii în știința prognozelor. Știința trendurilor a trecut însă și spre studiul civilizațiilor, al economiilor, al culturilor, ca să nu mai vorbim despre fenomene specifice precum moda, de pildă. S-a ivit un sistem categorial distinct, adeseori concurențial înlăuntrul său, astfel că noțiuni precum ciclu, durată, serie, stadiu, faze, epoci etc., au intrat profund în toate științele. În ceea ce ne privește am încercat să dezvoltăm dintr-un alt unghi studierea timpului social și anume din unghiul de privire al trendurilor dominante, o metodă care este totodată și una dintre modalitățile studiilor de noologie cantitativă, cum o să arătăm mai pe larg în altă parte. Trendurile sunt dimensiuni sau proprietăți ale timpului în general, ale timpului social într-un chip special. Ele fac timpul inteligibil, altfel este aproape imposibil să-l caracterizăm ca timp al unor fenomene, având în vedere caracterul acestuia: despre timp poți vorbi când deja a trecut, căci exact când vrei să vorbești despre fenomenul temporalității el deja nu mai este, este un alt timp, căci clipa s-a dus. Ce poate să fie ceva care este de fiecare dată altceva? Trendul ne ajută să surprindem inteligibilitatea acestei proprietăți universale a fenomenelor: temporalitatea. Cu atât mai mult trendurile dominante, adică cele care durează. În plus, timpul actului și timpul vorbirii sunt deja decalate căci relatarea succede cu oricât de puțin manifestării. Grație trendurilor putem spune cum este timpul unui fenomen. Trendul este modalitatea care face timpul comprehensibil pentru sine însuși, adică ne permite să spunem în timp cum este timpul însuși. Starea vremii este inteligibilă pentru că este predictibilă înlăuntrul tendințelor, al trendurilor climatice, altfel e imposibil să spunem ceva inteligent despre cum este vremea. Trendurile pot fi circumscrise unor tipuri de fenomene de dimensiune restrânsă, ori de rază sectorială (trendul numit modă este un exemplu, trendurile socio-demografice sunt alte exemple, trendurile mobilității intergeneraționale, un alt exemplu etc.), dar pot atrage în albia lor un grup de popoare pe o durată mare. Vorbim în acest ultim caz despre trenduri civilizaționale. Modernitatea, de pildă, a fost un trend civilizațional pe care nu l-a putut ocoli aproape nici un popor la scara planetei.

Eugen Lovinescu a numit acest fenomen de progresivă afiliere a popoarelor la acest trend printr-un termen anume conceput: sincronizare, considerând această regularitate drept lege generală a civilizației moderne. Există, iată, un raport de asociere sau de antrenare a unor populații variabile (volum, structură, calitate) la și de către marile sau micile trenduri ale istoriei. Metoda care ne permite cercetarea acestui raport de asociere dintre un trend istoric și o populație dată (cu volumul, structura și calitatea ei) este metoda sociodemografiei trendurilor sau a trendurilor dominante, având în vedere că este vorba și despre trenduri culturale, civilizaționale etc., metodă pe care am elaborat-o cu scopul de a întreprinde analiza României sociale pe intervale de câte zece ani tocmai pentru a evidenția trendurile durabile în dinamica societății, adică cele care fac inteligibil timpul social al României ultimilor 20 de ani. Cu ajutorul acestei metode vom putea spune cum a fost timpul României și al românilor în tot intervalul acesta: a fost un timp bun, unul rău, i-a purtat în jos ori i-a ridicat pe români etc.? Specificul acestei metode constă în studierea aflului populațional (volum, rate, indici) indus de un anume trend social, istoric ori civilizațional. Un proces anume, orice proces, instituie un trend într-o societate, trend care atrage în albia lui, la rândul său, anumite segmente ale populației, vădind prin aceasta o greutate demografică specifică, de care depinde hotărâtor eficacitatea socială și istorică a respectivului trend. Trendul subdezvoltării într-o societate, de pildă, se poate dovedi mai puternic decât trendul dezvoltării și atunci societatea va merge prin forța de inerție a aceluși trend spre subdezvoltare nu spre dezvoltare. Ipoteza noastră a fost aceea că în țările din Estul Europei s-au ivit în ultimii 20 de ani trendurile subdezvoltării durabile nu ale dezvoltării durabile. Analiza efectivă ne-a obligat la unele nuanțări între care cea referitoare, de pildă, la Polonia, care s-a extras din trendul subdezvoltării durabile fiind singura din blocul Țărilor Europei Centrale și de Est (exceptând Rusia) care a

înregistrat o balanță migrațională pozitivă, un trend care nu e compatibil cu ipoteza subdezvoltării durabile. Prin urmare populațiile se află într-o tensiune variabilă cu sociotrendurile dominante și uneori ele sunt mai puternice decât inerția unui trend. Trendurile, pe de altă parte, pot fi mai puternice decât populațiile, încât destinul unui popor nu va atârna întotdeauna de volumul populației sale per ansamblu, ci de populația (segmentul de populație) care folosește cu maximă eficacitate un trend anume ori este atrasă într-o inerție mortală de trendul respectiv. Destinul popoarelor europene a depins și depinde în chip decisiv de marele trend al creștinării care a durat în Europa circa 1000 de ani. Modernitatea are, între altele, și caracteristica de a iniția tendințe opuse trendului dominant al civilizației europene creștine, care atinge chiar substratul lingvistic al popoarelor, îmbrăcând expresia a ceea ce Toynbee a denumit descralizarea lingvistică a lumii. Trendul vădește uneori puteri curioase care depășesc forța de inerție a popoarelor, în genere a populațiilor. În atari situații trendul va marca destinul acelor societăți. De regulă trendurile stârnesc contratendințe pe care le denumim reacții și acestea sunt derivate din adâncurile popoarelor. Forța reactivă cea mai puternică în istoria lumii este cea identitară. Etnoidentitatea popoarelor poate fi greu modificată dacă poate fi modificată. Odată schimbată identitatea etnică vorbim despre dispariția vechiului popor și despre etnogeneza unei noi identități. În genere, așadar, putem evidenția în analiza trendurilor dominante cele două forțe opuse: forța trendului și forța reactivă a populațiilor, opusă celei induse de trendul dominant. Migrația pentru muncă în și din România, de pildă, cum o să arătăm mai încolo, se dovedește a induce un efect copleșitor, încât trendul migraționist este mai puternic decât populația, deci decât inerția naturală a legilor comunitare, care, în genere controlează mișcările oamenilor în așa fel încât comunitatea să nu se destrame. Or ceea ce constatăm, în cazul României sociale din ultimii 20 de ani este tocmai o aglomerare de trenduri care amenință să scufunde România comunitară într-un ocean de curenți submersibili cu efecte dintre cele mai grave și destul de imprevizibile. Analiza hrății rurale ne conduce la concluzia că pentru prima dată în istoria rurală a acestei țări satul și deci comunitățile rurale par a fi complet răvășite, incapabile să se mai refacă după potopul acestor trenduri, încât numărul satelor care mor a crescut pe harta României rurale. Analiza trendurilor dominante solicită, deci, o a treia componentă: harta etnosocială sau etnoscopice, prin mijlocirea căreia putem evidenția raportul trendului dominant cu populația și cu teritoriul sau spațiul. Am denumit, în altă parte, tipul acesta de abordare, metodă etnoscopice și ea face parte din familia metodelor dezvoltate de studiile de enciclopedie socială, etnopolitică, geopolitică etc. Metodologia studiilor enciclopedice s-a impus la noi prin studiile inițiate de Școala Gusti în cadrul marelui proiect al Enciclopediei sociale a României. Să reținem, așadar, că un trend poate răvăși comunitățile, adică pot bloca mecanismele reproducerii comunitare a unei societăți. Pentru o înțelegere intuitivă a chestiunii, vom recurge la un exemplu. Studiul cheltuielilor publice ale statului român în momentul de față ne arată că populația este împinsă spre un anume trend, pe care nu-l poate defini un concept îndeobște folosit în studiile de acest gen și anume conceptul de „stat social” sau stat al bunăstării sociale (welfare state). Cum arată un jurnalist de la „România liberă”, „« România nu este stat social. Din 40%, cât sunt cheltuielile publice ca procentaj din PIB, doar jumătate merg către Pensii, Sănătate sau Educație. Cu o administrație în cote rezonabile, România ar putea avea chiar excedent bugetar. Surpriză! Tot în două împarte și statul banii adunați. Doar că, pentru fiecare doi lei încasați, un singur leu acoperă cheltuielile sociale. Celălalt leu, adică cele 20% din PIB care nu ies la socoteală, reprezintă banii care finanțează statul clientelar, fie că e vorba de salarii, cheltuieli curente sau investiții »³⁸

Când, din cei 40%, cât reprezintă cheltuielile publice ca procentaj din PIB, numai 20% (deci jumătate din totalul celor 40%) merg spre sectoarele vitale (sociale) ale populației, restul de alte 20% fiind redistribuiți spre alte destinații este semn că în societate acționează un trend pe care ar trebui să-l definim. În vederile jurnalistului de la RL, acest trend împinge statul român spre ceea ce

³⁸(<http://www.romanalibera.ro/opinii/editorial/de-ce-romania-e-un-stat-feudal-188261.html>).

el numește „stat clientelar, fie că e vorba de salarii, cheltuieli curente sau investiții”. Fenomenul acesta nu este nou. Românii s-au confruntat cu un astfel de fenomen în două situații istorice: dualismul în Transilvania și statul fanariot în celelalte două principate românești. Avem de-a face cu un tip de oligarhie fiscal-comercială și întrucât ținta sa este banul putem vorbi despre o plutarhie (una dintre formulele cele mai dăunătoare chiar și în cazul variațiilor în formula statelor oligarhice). Un asemenea trend este susținut de către o bine consolidată oligarhie asimetrică, constituită mereu din alianța unei majorități politice guvernante cu o minoritate etnică aliată la guvernare. Acest binom oligarhic asimetric conduce România de 20 de ani. Populația din care se compune acest binom este și suportul său demografic și asta arată că responsabilitatea acestui trend cade asupra celor două grupări ale arcului guvernamental. Vedem, iată, că este cu puțință ca o minoritate demografică (compusă din români și etnici conlocuitori) să conducă destinele unei majorități demografice, adică să se constituie în vectorul destinal al unui popor ceea ce devine un argument pentru ideea minorităților oligarhice dominante. Același autor semnalează faptul că nici chiar trendul capitalist nu are destulă putere să răstoarne trendul plutarhiei într-un stat: Statul român, prin manifestările sale actuale, „nu este nici stat capitalist. Pentru fiecare leu investit, o companie trebuie să plătească încă un leu taxe și mită, să stea la coadă, iar la sfârșit să fie umilită pentru îndrăzneală. Iar pentru fiecare leu dat ca salariu net, trebuie să plătească încă un leu, în numele solidarității sociale.... Chiar și puținele cheltuieli necesare trec printr-un filtru feudal: suveica post-privilegiu-tribut. Ce înseamnă asta? Toți șefii administrativi, până la nivel de director sau chiar mai jos, sunt numiți nu pentru a urmări interesul public, ci pentru privilegiul de a colecta fonduri în nume propriu.Mai are rost să le cerem performanță? Chiar dacă ar fi în stare să o obțină, i-ar aștepta o singură soartă: mazilirea. Să le cerem să elimine economia neagră? Păi, ei sunt însăși economia neagră! Ei garantează circuitul public-privat al fluxurilor de bani Sunt doar două diferențe între feudalismul medieval și cel contemporan. Prima diferență: „mijlocul de producție” principal nu mai este privilegiul agricol, ci un privilegiu al taxării – fie ea legală sau ilegală. A doua diferență: la vârf nu există un „Domn”, ci doar un sistem de privilegii care se autoperpetuează și care funcționează ca o inteligență colectivă. Are o strategie de conservare, își trimite reprezentanți la vârf pentru a-i servi interesele și distribuie eficient sarcinile în interior» (ibidem). Prin urmare, suportul demografic al acestui trend este compus din segmentele sociale care alcătuiesc suportul partidelor din care se recrutează elita guvernamentală. Aceste segmente au o configurație piramidală și deci o stratificare în trei platouri: masa votanților unui partid sau al altuia, clicile politice din care se compun oligarhiile și ierarhia. Sondajele electorale atestă că greutatea demografică a trendului oligarhic în România nu depășește 30-40% din totalul populației cu drept de vot. Au fost două excepții, în 1993 și 2009, când suportul populațional al acestui trend a depășit 40%. Finalmente, vârful ierarhiei este susținut de circa 30% dintre cetățenii României care sunt implicit și susținătorii reali ai acestui trend. Dacă scădem masa de votanți pasivi (cei ce participă prin vot negativ, din indignare, exasperare, iluzie și amăgire etc.), atunci practic vom realiza cât de mică este ponderea celor care alcătuiesc susținerea demografică a respectivului trend. Ei compun o pătură socio-politică pe care Eminescu a denumit-o „pătură superpusă”. Cum arată pătura superpusă? Nu vom repeta caracterizările lui Eminescu, ci vom reda, prin citare, tot din rafinatul studiu al jurnalistului de la România Liberă: „Cum arată ierarhia”, se întreabă acesta: Reproducem, după autor, trăsăturile caracterologice ale acesteia, nu înainte de a sesiza că, în vederile sale, ierarhia este asemenea unui edificiu zidit la cinci etaje: clasa politică, structurile de forță, masa de manevră, baronii locali, clienții fondurilor publice. Iată însă chiar caracterizarea autorului pe care o cităm aici:

„I. Clasa politică. Luați individual, politicienii nu realizează exact ce caută acolo. Știu doar atât cât e nevoie să știe: că au ceva datorii, câțiva prieteni și o organizație de partid

II. Structurile de forță. De la judecători până la jandarmi, toți reprezintă linia de fidelitate care trebuie să păstreze lucrurile așa cum sunt acum.

III. Masa de manevră. De la sutele de mii de funcționari angajați pe posturi inventate până la beneficiarii de ajutoare sociale pentru nevoi fictive. Rostul lor este să își înțeleagă statutul semiprivilegiat și să tacă.

IV. Baronii locali. Fac reglajul fin între nevoile de hrană ale caracatiței și nevoile reale de finanțare ale comunităților. Direcționează fondurile în așa fel încât să mențină o stare permanentă de dependență.

V. Clienții fondurilor publice. O nouă castă socială, care a înțeles sistemul și l-a încălecat din fugă. Un calcul cinic le-a demonstrat că e mai rentabil așa decât să faci afaceri cinstite. Ei au dat tonul creșterii în spirală a cheltuielilor publice până la nivelul de acum, la care nu mai pot fi susținute.

VI. Poporul. Mărim dijele sau tăiem simbrile? » (ibidem)

Să reținem, într-o primă concluzie, că analiza raportului dintre un trend anume și un aflux populațional asociat lui este extrem de importantă în studiile de diagnoză și de impact. Această analiză este cea care face trecerea de la demografie la sociologia populațiilor sau sociodemografie (sociologie demografică). Un fenomen precum avortul, care, în vederile mele, poate fi definit ca fiind actul pruncuciderii din pânțece, poate fi un trend reprezentativ sau nu, încât analiza sociodemografică a trendurilor ne va spune ce fel de fenomen este acesta. Între fenomenele care fixează structurile durabile distingem genealogiile, afluxurile populaționale și trendurile. Metodologic, vom distinge, așadar, între cele trei metode: analiza genealogiilor (de la cele obișnuite la genealogii dinstice și/sau genealogii oligarhice, cum este, de pildă, genealogia conducătorilor nord-coreeni *care deja își transmit poziția spre al treilea descendent al aceleiași familii*); *metoda afluxurilor populaționale (analiza volumului și structurii populațiilor în raport cu un fenomen anume, cum ar fi, de pildă, migrația)*; *metoda trendurilor dominante, care combină evidențierea unei tendințe deodată cu volumul populației antrenate în albia ei*. *Ivirea* unui trend într-o populație este un fenomen care nu depinde de starea demografică ori de starea economică a unui popor, ci de stări de natură mai degrabă spirituală. Odată ivit, un trend antrenează fenomene de aflux demografic, adică se manifestă fie ca o capilaritate socială, fie ca un coridor de acces, fie ca o ieșire (exodos, în grecește sau exit, în engleză). Analizate pe fațeta faluxurilor populaționale antrenate în albia lor, trendurile dominante îmbracă, așadar, trei forme: capilaritate socială (ca în cazul recrutării elitelor, ori al mobilității sociale, adică al trecerii de la o poziție socială la alta, pe verticala stratificării); coridor de acces (partidismul, de pildă, este folosit de mulți ca un coridor de acces, la fel, în alt plan de relevanță, migrația cu motivație politică ori chiar cea cu motivație profesională care poate fi folosită ca un coridor de acces la o civilizație mai stabilă, la o ordine consolidată, la o structură mai nebirocratică etc.); ieșire: adeseori trendurile sunt simple porți de ieșire, de evadare dintr-o stare negativă, disperată uneori. În exprimare populară se spune: am prins ultimul tren, adică am reușit să mai prind trendul care m-a scos din starea deplorabilă în care m-am aflat. Indivizii se disting între ei și în funcție de instinctul urgenței, de intuiția că tocmai pot folosi ultima ocazie, pot prinde ultimul tren. Uneori trendul poate fi produsul unor genealogii puternice. Apariția genealogiei varege în istoria Rusiei a avut un efect așa de mare, că, pe o durată lungă, putem vorbi despre trendul vareg sau viking în istoria Rusiei. Acest trend a antrenat un aflux populațional extraordinar, care s-a constituit mai apoi în suport al reformelor lui Ivan al IV-lea (cel Groaznic). Dispariția acestei dinastii a fost un eveniment deopotrivă spiritual și demografic, căci s-a petrecut prin stingerea neamului, prin spor genealogic natural negativ, adică s-a manifestat în cadrul unui trend constând din reproducerea sporului cu rată pozitivă zero de la un an la altul sau negativă, astfel că pe durata unui ciclu generațional genealogia se stinge. Numim această dinamică cu rată pozitivă zero sau negativă moarte genealogică. Atunci când trendul acesta se multiplică într-o comunitate peste un punct inflexionar (pragul critic) vorbim despre moartea comunității, ceea ce înseamnă că numărul familiilor cu rată pozitivă zero crește într-o proporție progresivă. Trendurile, seriile, generațiile istorice, genealogiile, ciclurile istorice etc., sunt tot atâtea fenomene și procese care antrenează afluxuri populaționale pe durate variabile încât putem vorbi despre o sociodemografie a

trendurilor istorice și sociale sau civilizaționale de care depinde hotărâtor soarta popoarelor. Putem spune că un asemenea trend și proporția afluxului său populațional sunt parametrii destinali ai unor popoare. Pentru populația rurală am determinat trendurile dezvoltării, subdezvoltării, stagnării, sărăciei verticale cu greutatea lor populațională specifică. La fel stau lucrurile când le plasăm într-un cadru de analiză istorică. Un trend istoric de durată milenară a fost ceea ce Mackinder numește invazia de popoare migratoare asupra ariei de crescent interior. Confruntarea dintre trendul sedentarității și trendul invadator a fost vreme de 1000 de ani factorul de destin al popoarelor crescentului interior. În acel interval a supraviețuit singurul popor autohton al regiunii, românii (din toată aria Romaniilor orientale căci aromânii, adică ramura sudică a romanității orientale au căzut din condiția de popor cu vocație statală în secolul al XVIII-lea, supraviețuind numai ca etnicitate risipită în cadrul câtorva state diferite), și au apărut câteva popoare noi, în arealul acesta, după cum tot prin această intersectare de trenduri putem explica și dispariția unor popoare, precum cumanii, avarii, vizigoții, hunii, ostrogoții etc. Toate acestea au fost popoare migratoare, cu excepția cumanilor care intraseră în faza timpurie a unei relative sedentarități în spațiul de la sudul și sud-estul Carpaților. Fenomenul dominant al epocii acesteia este încrucișarea și intersectarea de trenduri. Procesul a durat, cum s-a precizat, 1000 de ani și a constat în asocierea fiecărui trend cu un aflux populațional anume, care a împărțit apoi destinul acelui trend anume. Românii nord-dunăreni, atașați trendului sedentarității, au supraviețuit prin acest trend ca popor cu vocație statală. Putem spune că ceea ce a conferit un destin etnopolitic popoarelor acestui spațiu a fost pariul pe miza sedentarității, pe miza trendului cultivator. Popoarele care au părăsit trendul migrator au reușit să se salveze și au devenit popoare constructoare de stat. Între acestea, exemplul ilustrativ este al slavilor de sud și al ungarilor. În schimb, toată cohorta de popoare care au mizat pe trendul migrator, Kazari, Cumani, Pecenegi, Calmuci, vizigoți, avari etc., au dispărut din istorie. „Între secolele al V-lea și al XVI-lea, a țâșnit din Asia Centrală o succesiune de popoare nomade”, Huni, Avari, Bulgari, Maghiari, Kazari, Cumani, Pecenegi, Mongoli și Calmuci „amenințând să cucerească statele și popoarele așezate în aria de crescent” (Europa, Orientul Mijlociu, Asia de sud-est, China, Asia de sud-vest, Japonia, Coreea) („The Geographic Pivot of History”, p. 242 în „Democratic Ideals and Reality”, apud F. Sempa, Geopolitics, from the Cold War to the 21st Century, New Brunswick, New Jersey, 2007, 17). Ce de-al doilea mare trend, un adevărat suport al unui megaciclu istoric de importanță covârșitoare pentru înțelegerea lumii ca întreg, a fost cel al explorărilor geografice pe care Mackinder le atribuie „generației columbiene”. Un trend care și-a asociat un fenomen generațional a conferit persistență orientării populațiilor occidentale, persistență din care a izvorât apoi o generație occidentală de care se leagă destinul Occidentului, al popoarelor Occidentului. „Marinarii generației columbiene” au folosit „puterea maritimă” pentru a „înconjura (envelope) Asia centrală” (ibidem). „Efectul politic” al „ascensiunii puterilor maritime” a fost „inversarea relațiilor dintre Europa și Asia”. Așa se face că spațiul european s-a mărit considerabil grație acestui trend și orientării spre el a unui aflux populațional constant pe o durată de 400 de ani. În era modernă, „Europa s-a ivit pe scena lumii multiplicând de 30 de ori suprafața maritimă și a zonelor de țărm la care Europa avea acces și învăluind cu influența ei puterea terestră Eurasiatică care amenințase până atunci însăși existența Europei”³⁹. Cum anume se transmite mobilul unui trend anume la un mare număr de oameni și la populații întregi (care-și fac din acel mobil propriul lor impuls, orientare constantă pe o durată lungă pe or rază mare de cuprindere) este un fenomen încă insuficient cercetat și deocamdată ne-elucidat. Faptul că brusc o mare demografică este pusă în mișcare de un trend anume căruia îi și devine suport și vehicul este aproape misterios. Ceea ce putem spune, cu certitudine, este faptul că un atare mobil nu are mereu același conținut motivațional. Uneori e vorba de bani, alteori de terenuri, alteori de rațiuni politice, strategice sau militare, de resurse etc. Faptul însă că mobilul unui trend anume (indiferent de

³⁹ Mackinder, op.cit., pp. 257-258, în „Democratic Ideals and Reality”, New York, 1962, W. W. Norton & Company, apud F. P. Sempa, op.cit., p. 12

diversitatea motivării sale la scara actorilor implicați) ajunge la un număr imens de indivizi, în locuri extrem de îndepărtate și cu o viteză instantanee, marcând membrii ai unor generații diferite și deci ai unor timpi diferiți, ne face să credem că avem de-a face cu un fenomen de tip noologic, în spațiile cărora regăsim, adeseori, o energie necreată. Asocierea dintre un trend și o populație poate fi spontană sau silnică, dar faptul că fenomenul acestei asocieri se petrece rapid și uneori la scara unei civilizații, a unui grup de popoare rămâne un fenomen pe jumătate misterios. Altfel spus, în termenii analizei contrafactoriale, nimic din cele ce erau în schema de realitate a societății respective nu prefigura o atare evoluție, adică țâșnirea unui trend și asocierea la el a unei mase mari de populație, într-un timp foarte scurt și pe întinderi vaste. Oare nu așa ceva s-a întâmplat cu căderea poporului ales în captivitatea babiloniană? Ce înțeles are un atare raport dintre un trend istoric numit aducere în captivitate și masa de populație afectată de un atare trend? Dar, oare, captivitatea bolșevică a popoarelor răsăritene pentru circa 40-80 de ani nu este un fenomen similar ?

Harta spirituală a unei colectivități. Metoda norului noosic. Noometrie

Ipoteza noastră este că sursa vie a trendurilor este într-un fel sau altul legată de starea de spirit a marilor colectivități. Faptul că o colectivitate oarecare, un grup ori chiar un popor, este aproape instantaneu atrasă în albia unui trend oarecare, negativ ori pozitiv s-ar putea explica prin frelația acestei colectivități cu o anumită sensibilitate. Faptul că o populație, de pildă, nutrește sentimente familiale puternice, ar putea să explice aderarea ei instantanee pe mari întinderi la trendul numit familie monogamă, heterosexuală, Sentimentul familial este un tip de sentiment inteligent care explică și succesul acestui tip de grupare omenească și, evident, capacitatea sa de a se confrunta cu situații de o largă diversitate fără a se dezagrega. La fel se întâmplă cu un alt sentiment inteligent numit iubire de neam sau sentiment național. Prezența sa în sufletul fiecăruia ca latență sufletească explică emergența instantanee a naționalităților la scară transcontinentală și deci afirmarea unui trend dominant de mare forță, de extraordinară întindere și de lungă durată pe care-l putem denumi trend național. Sentimentele inteligente au puterea să redeseneze harta unei țări în culorile vii ale vitalității estompând culorile sumbre în care se citește umbra deznădejdelor unui popor. Sentimentele inteligente compun rama manifestărilor sanatoase de viață la scara colectivităților și a indivizilor deopotrivă astfel ca peisajul cartografic al vieții, harta socială a unui popor, depinde hotărâtor de opțiunea membrilor acelui popor pentru un asemenea tip de sensibilitate. Harta socială este rezultatul intersectării manifestărilor de viață și deci de sensibilitate ale unei societăți cu mediul ei, astfel că fiecare manifestare relativ durabilă a sensibilității antrenează reconfigurarea hărții sociale. Cu fiecare manifestare întregul se recompune și harta socială se redesenează. Prin urmare, cum s-a precizat, analiza trendurilor dominante trebuie completată cu analiza spațializării fenomenelor induse de un asemenea trend, ceea ce reclamă recursul la metoda cartografierilor. O manifestare dată instituie un unghi cartografic astfel că harta văzută dintr-un unghi anumit, cel economic, să spunem, nu anulează harta socială configurată din unghiul altei manifestări. În procesul acesta de re-cartografiere continuă intervine și fenomenul „suprafețelor sociale”, la care ne vom referi mai jos. O manifestare dată induce o spațializare socială, iar structurile și configurațiile sociale cu care se intersectează respectiva manifestare constituie „suprafețele sociale”. Pentru a caracteriza societatea în raport cu harta ei socială se folosește un model scalar cu trei trepte: comunitatea locală, unitatea teritorială intercomunitară (județul), unitatea teritorială supracomunitară (regiunea: istorică și de dezvoltare), folosindu-se uneori și treapta a patra, țara, pentru realizarea comparațiilor internaționale. Modelul scalar se fondează pe ideea că anumite stări (presiuni) se propagă în tot spațiul cu aceeași intensitate. Mediul de viață, la rândul său, poate fi evaluat după modelul gustian al celor patru cadre: cosmologic, demografic, istoric și psihologic. La rândul lor manifestările vor fi clasificate după două criterii: binomul material-spiritual și gradul obiectivării manifestărilor în folosințe specificate de cele patru sfere ale culturii umane. Vom distinge așadar între manifestările economice și manifestările spirituale,

respectiv între manifestările care definesc cultura minții, cultura sufletului, cultura muncii și cultura sănătății. Apar unele probleme de ordin metodologic pe care le rezolvăm încă din momentul definițiilor. Vom reține exemplul cadrului istoric. În accepțiunea teoriei hărților sociale se poate folosi o definiție disciplinară obișnuită a cadrului istoric, așa cum apare acesta, de pildă, în percepția manualelor de istorie, dar se poate folosi și o definiție operațională, adică o accepție redusă la seria datelor și deci un înțeles de istorie serială, de cicluri și de trenduri dominante. Pentru măsurători s-a folosit testul Anova, care ne-a îngăduit să operăm redesenarea regiunilor sociale. Ce este o regiune socială? Pentru o definiție operațională să pornim de la un exemplu. O regiune socială este delimitată de pragul de la care variația mediilor își pierde semnificația. Teritoriile care se încadrează sub acel prag de variație compun împreună o regiune socială. Pentru studiul variației și deci pentru determinarea pragurilor de semnificație am folosit testul Anova. Acesta ne permite să testăm dacă mediile a trei sau mai multe județe se situează sub pragul de semnificație ori peste acesta. Atunci când este sub acest prag putem conchide că ele formează împreună o regiune socială (de vreme ce inter-variațiile lor sunt nesemnificative conchidem că ele nu se disting de unitatea teritorială înglobantă (din care fac parte). Față de regiunile istorice, regiunile sociale înregistrează variațiuni adeseori extrem de semnificative, încât numai prin tradiția apartenențelor putem vorbi despre aceiași regiune, altfel nu. Un ardelean din Bistrița Năsăud și un moldovean din Bucovina formează aceiași regiune socială din punct de vedere demografic, adică în lumina vitalității corpului demografic. În schimb, un ardelean din zona Brașovului seamănă enorm cu un muntean din zona Bucureștiului în privința vitalității corpului demografic, astfel că ei fac parte din aceiași regiune socială. Să ne reamintim că atunci când mediile înregistrează variații mici ele sunt atribuite unor erori de eșantionare. Să considerăm următorul exemplu. Dacă voim să cercetăm variația mediei școlare pe trei regiuni ale României, vom verifica întâi ipoteza diferenței zero. Ipoteza diferenței zero în ANOVA este că mediile statistice pe regiuni istorice sau de dezvoltare sunt izobarate (o izobară este dată de o transformare teritorială care se petrece la praguri de variație sensibil apropiate, spre egalitate, altfel spus, chiar dacă subregiunile – unitățile teritoriale interioare – înregistrează unele transformări sociale înlăuntrul lor, aceste transformări nu înregistrează disparități semnificative de la un teritoriu la altul). Pragurile de variație sunt constante atunci când variația mediilor statistice este aproape de zero sau statistic nesemnificativă (ipoteza variației sau diferenței zero). Adică:

$$H_0: \mu_1 = \mu_2 = \mu_3$$

$$H_1: \mu_1 \neq \mu_2 \neq \mu_3$$

Dacă ipoteza diferenței zero este adevărată, înseamnă că cele trei regiuni nu se deosebesc între ele sau, altfel spus, compun împreună aceiași regiune socială.

Pragurile de variație sunt efectul forței/presiunii exercitate de o transformare (variație) oarecare pe unitatea de suprafață pe care o asimilăm suprafețelor sociale (teritorii locuite). Dacă notăm cu F forța unei variații (asimilabilă mărimii medii, adică estimată prin parametrul mediei) și cu S suprafața socială, delimitată prin densitatea dinamică sau morală (inversul indicelui criminalității generale: $1/I_{cg}$), atunci presiunea (P_s) a unei schimbări asupra unei suprafețe sociale date este: $Fx1/I_{cg}$. Ipoteza regiunii sociale ne spune că presiunea unei variații se transmite suprafețelor din care se constituie regiune respectivă în direcție și cu o intensitate echipolentă sau izobarată în orice punct al acestor suprafețe (adică în orice localitate, județ, comunitate etc.). Pragurile sociale sunt mărimi scalare, care se exprimă în mărimi corelative presiunii sociale pe care-o exercită variația unui fenomen aflat sub incidența ipotezei zero. Față de acest prag putem determina valoarea unui prag social dat (dintr-o anumită regiune) în funcție de înălțimea lui, pe un fel de barometru social, față de nivelul aceleiași mărimi într-o regiune socială cu variația zero sau față de media tuturor regiunilor. Când proporția variației depășește de $N/2$ ori (N = numărul regiunilor) variația medie în sus sau în jos putem vorbi despre o transformare de climat social. Putem numi, așadar, unitatea de măsură a presiunii unei transformări sociale asupra unei regiuni sociale „climat social” prin analogie cu unitatea de măsură a presiunii atmosferice care este

„atmosfera”. Se știe, de pildă, că la scufundări de 10 m adâncime presiunea este de o atmosferă. Tot astfel la o variațiune de $N/2$ corespunde un „climat” și schimbările efectuate se pot măsura prin numărul de climate corelative presiunii din regiunea respectivă. Pragurile sociale au o natură scalară, adică mărimea lor sau forța lor de presiune este aceeași în orice punct al spațiului respectiv. Aceasta ne ajută să înțelegem că locuitorii unui spațiu dat sunt solidari între ei în privința „atmosferei sociale” și a climatului social, adică a efectelor acelei presiuni (mărimii scalare a pragului social), indiferent de bogăția lor economică sau intelectuală. Numai dacă pragul social se schimbă semnificativ (cu un număr de climate sociale mai mare decât $N/2$) ne putem aștepta să se schimbe și valența de câmp a spațiului social respectiv. În teoria presiunii se face distincția dintre presiunea statică și presiunea dinamică. Față de presiunea statică (proprie unui mediu omogen), presiunea dinamică este „presiunea suplimentară a unui fluid care s-ar lovi de o suprafață și ar fi obligat să-și consume complet energia cinetică” (<http://ro.wikipedia.org/wiki/Presiune>). În teoria transformării sociale intervin anumite „suprafețe interioare” care sunt date de fenomene precum polarizarea, stratificarea, fenomenul clasei mijlocii, morala elitelor, sărăcia severă. Acestea provoacă o deviere a energiei statice⁴⁰ și astfel preînclină energia scalară spre un tip de energie vectorială de tip negativ sau pozitiv. În relația⁴¹:

$$P_n = (\alpha_i \cdot \alpha/2) \cdot X_i$$

unde α_i este indicele densității morale ($1/I_{cg}$) (ca parametru acest indice este, cum s-a precizat, inversul indicelui criminalității generale), iar mărimea α măsoară diferența dintre media variației sentimentului religios și de apartenență (produsul mediilor variației celor două sentimente, pe care-l desemnăm prin noțiunea sintetică de sentiment noosic) la membrii unui grup dat sau ai unei regiuni date ($\bar{E}_r \times \bar{E}_s$) și media constantă a variației aceluiași sentiment la membrii întregii populații (ipoteza diferenței zero între mediile variațiilor sociale diferențiale, sau sectoriale ale sentimentului noosic – religios și de apartenență – estimată cu ajutorul testului ANOVA, mărime pe care o notăm cu H_0) raportată la numărul de grupuri sau regiuni, totul înmulțit cu 100, rezultatul fiind exprimat în procente, adică: $\{[(\bar{E}_r \times \bar{E}_s) - H_0]/N\} \times 100$. În ecuația noologică a grupului uman, indicele densității morale a fost notat cu α_i , indicele densității noosice a fost notat cu α , iar mărimile de estimare a „suprafețelor sociale” le asimilăm acelor indici de mărime a acestor suprafețe, precum indicele sau rata de sărăcie, rata de reproducere a clasei mijlocii, rata de polarizare (raportul veniturile extreme ale scării veniturilor), o rată de moralitate a elitei, precum ar fi de pildă, adulterismul în rândurile acesteia etc. Presiunea noometrică într-o populație poate fi estimată, așadar, după această formulă:

$$P_n = (\alpha_i \cdot \alpha/2) \cdot X_i$$

Ceea ce putem adăuga se referă la specificul acestei mărimi prin care putem evalua climatul social și atmosfera spirituală a unei epoci sau societăți. Vom observa că această mărime este una scalară, în virtualitatea ei, chiar dacă în actualitatea ei este o mărime deviată („înclinată”). Societatea în virtualitatea ei este asemenea unui vas în care este „închisă” această energie noosică, ceea ce ne îngăduie să considerăm că energia aceasta va exercita o presiune egală peste tot (atât pe pereții vasului: adică pe acele separări ale membrilor numite grupuri, suprafețe sociale, de tipul clasei mijlocii, polilor sociali etc.)

În consecință, „vasul social” „s-ar putea reduce la dimensiunile unui punct, în care presiunea va avea o unică valoare. Rezultă că presiunea este o mărime scalară, nu una vectorială, ea are o valoare, dar nu o direcție asociată în care se exercită. În interiorul unui fluid presiunea se exercită în

⁴⁰ În mecanică, „presiunea statică, notată de obicei p_{st} este presiunea interioară a unui fluid, măsurată cu un aparat care se mișcă cu aceeași viteză ca și fluidul. De exemplu, pe pereții unei conducte se exercită presiunea statică a fluidului care curge prin ea. Presiunea dinamică, notată de obicei p_{din} este presiunea suplimentară a unui fluid care s-ar lovi de o suprafață și ar fi obligat să-și consume complet energia cinetică” (ibidem).

⁴¹ Construită prin analogie cu formula presiunii dinamice din natură, care este aceasta: $P_{din} = \rho \frac{v^2}{2}$ („unde ρ este densitatea fluidului, în kg/m^3 , v este viteza, în m/s ”) (ibidem).

toate direcțiile, iar la suprafețele care înconjoară domeniul, perpendicular pe aceste suprafețe” (ibidem). Față de perfecțiunea vasului, însă, grupurile umane introduc devieri, adică direcționări, astfel că mărime scalară capătă întotdeauna o anume „înclinație” pe care noi am estimat-o prin mijlocirea mărimii X_i , cu totul semnificativă în ecuația noologică a lumii, a societăților, a grupurilor etc. Societatea capătă forma unui vas pluriform, adică a unui vas de vase, iar punctele în care se concentrează forța scalară a energiei noosice a fiecărui vas, se preschimbă într-un nor de puncte, pe care o putem denumi, cvasimetaforic, nor de lumină, sau umbră noologică a societății (chiar a unei persoane). Fiecare ins, fiecare grup, fiecare popor, fiecare civilizație, sunt entități umbrite, iar luminozitatea umbrei variază de la întunericul răutății la luminozitatea binelui, ceea ce confirmă viziunea patristică, mai precis evagriană, conform căreia oamenii sunt gradiente de lumină, cei „păcătoși” (împătimiți, dominați de vicii, ruși de religia iubirii și a milei, de virtutea răbdării etc.) fiind mai degrabă gradiente de întuneric, decât de lumină. Pe lângă metoda sondajului pneumatologic, a documentelor etnospirituale și a indicilor nooscopici, adăugăm, iată, și metoda norului noosic sau a umbrei de lumină, prin care putem estima poziția unui ins ori grupare omenească pe verticala luminii și a întunericului. Dacă ar fi să ne referim la exilarea Sf Ioan Gură de Aur, am putea spune că scoaterea lui din Constantinopol a scufundat metropola într-un întuneric din care n-a mai ieșit decât într-o anume proporție și la anumite intervale. Secolul fanariot la români a fost, cu adevărat, un secol întunecos față de epoca de lumină a dinastiei Mușatinilor. Așa numitul secol al luminilor a fost de fapt un secol de alunecare în întuneric în ciuda perversei manipulări terminologice care înșeală până astăzi omenirea de vreme ce lumea continuă să califice acel secol drept al luminilor, iar evul mediu drept un ev întunecat. În realitate, evul mediu subîntinde semnificative interpolări de epoci luminoase cărora le datorăm, între altele, catedralele, cele șapte sinoade ecumenice, arta romanică, arta bizantină, literatura patristică, scrierile și procedeele alchimice, hermetismul, sculpturile în transi, creștinismul cosmic sud-est european, reforma creștină a calendarului cu care începe calendarologia europeană, cel mai frumos poem apofatic al lumii, Miorița, legendele și poezia trubadurilor, instituția cavaleriei, cele două specii literare, saga și canonul, două mari salturi stadiale în tehnologie și în codificarea sistemului proprietății etc.

Modelul stresului de prag

Fenomenul pragurilor este tipic pentru populațiile care adoptă decizia unei migrații ca alternativă la decizia sedentarității. Există o gândire prezumată la migrantul potențial și anume aceea care caută un temei pentru orice acțiune în gradul de satisfacție al stării actuale. Dacă această stare „este nesatisfăcătoare, atunci se caută un rezultat care este satisfăcător și căutarea este terminată când o alternativă satisfăcătoare este găsită”⁴² Modelul stresului de prag pare a se baza pe această gândire, precizează Th Faist. Un migrant potențial „atribuie o utilitate pozițională locului curent al rezidenței care reprezintă cocturile și beneficiile sociale, economice, psihologice și de alt tip derivate dintr-o atare locație.

Individul evaluează această utilitate pozițională (place utility) relativă la un prag care este o funcție a experienței sale ori a semenilor săi cu acel loc particular...Această idee a fost făcută mai explicită divizând mobilitatea geografică în două stadii. Mai întâi, migranții potențiali iau act de situația lor. Această operație nu-i angajează necesar să migreze. Ei caută alternative. În al doilea stadiu ei pot decide să se relocheze ori să se adapteze locației lor curente. Aceste stadii sunt puternic dependente de modul în care migrantul potențial procesează informația accesibilă în spațiul local.

Termenul „conștiința spațiului” (awareness space) se referă la acele locuri de care migrantul potențial are cunoștință prin contact direct, prin prieteni și rude, prin mass media, sau

⁴² Ibidem

prin agențiile intermediare precum serviciile de angajări. În multe cazuri, conștiința spațiului include doar un mic subset din suma totală de oportunități accesibile.

Etnometria migrației: harta mentală a migranților

Modelul stresului de prag ne avertizează asupra modului în care se constituie opțiunea migraționistă. Opțiune migraționistă desemnează motivul critic sau crucial care a indus decizia emigrării și timpul critic la care această decizie a devenit definitivă (când nimic nu l-ar mai fi putut întoarce din drum pe cel decis să emigreze). Pentru a determina corect opțiunea migraționistă este bine să o judecăm după modelul sau scara ofelimității adică să alcătuim ierarhic motive pro și anti-emigrare și să calculăm o proporție.

Numai când motivele pro-emigrare depășesc semnificativ (la nivelul unui grup ocupațional ori al populației) motivele anti-migraționiste putem spune că avem de-a face cu o opțiune migraționistă. Aceasta poate fi ordonată pe o scară de urgență sau de iminență. Se pot calcula indici agregați pentru a determina această poziționare pe scara iminenței emigrării.

Putem folosi un indice de tip Hofstadter:

$O_m = (F_p - F_a) (100 - F_0 / 100)$, unde:

F_p = frecvența celor cu opțiuni migraționiste;

F_a = frecvența celor cu opțiuni anti-emigrare;

F_0 = frecvența celor indiferenți (nu optează pentru migrație dar nici n-o resping). Pentru evaluarea poziției pe o scară a iminenței emigraționiste se poate calcula și un indice mediu pur și simplu: $\sum f_i p_i / \sum f_i$, unde:

$\sum f_i p_i$ = frecvența celor cu opțiuni migraționiste pe categorii de motive (p_i), de genul: familia, banii, cariera, cultura etc;

$\sum f_i$ = totalul populației investigate.

Primul indice variază între -1 și +1, iar al doilea între 0 și 1.

Iminența emigrării este comprehensibilă tocmai pe o scară a satisfacției așteptate, a expectanței comparative în raport cu opțiunea pro-migraționistă versus opțiunea anti-migraționistă ori mai precis auto-centrată.

Avem deci: o iminență propensivă a opțiunii emigraționiste (indice de valor pozitive apropiat de pragul maxim) și o iminență pro-tensivă (când opțiunea se plasează spre mijlocul intervalului și deci indică o tensiune a motivelor).

Este, deci, important ca un chestionar să cuprindă motivele pro și anti: familia, banii, cariera, apartenența (la o țară, o cultură, o limbă, un neam etc).

(1. V-ați hotărât categoric să plecați?

Da. Nu

2. Dacă da, care sunt motivele? (Alegeți pe cel mai puternic.)

- familia; - banii; - cariera; - cunoașterea unei alte limbi; - mutarea în altă țară; - integrarea într-o altă cultură (un alt neam)

3. Ați avea totuși un motiv să nu plecați, ori să amânați plecarea?

Da. Nu.

4. Dacă da, care sunt motivele? (Alegeți pe cel mai puternic.)

- familia; - cariera; - îmi iubesc țara; - nu vreau să-mi părăsesc cultura și neamul de care țin; - câștig bine și aici în țară.

Pentru a evalua „conștientizarea spațiului” pot fi utilizate întrebări anume concepute în acest sens ca cele de mai departe:

Dacă ar fi să vă referiți la ce simțiți în pragul plecării, care dintre afirmațiile de mai jos vi s-ar potrivi?

1. Îmi iubesc țara, dar nevoia mă face să plec.
2. România e o țară frumoasă, dar n-aș mai vrea să locuiesc în România.
3. România e o țară frumoasă, locuită de un popor bun și mi-ar place să mă întorc în România.

4. România e o țară frumoasă, dar nu m-aș mai întoarce să locuiesc în această țară.

Motivele, așadar, sunt emice sau autonome (indică opțiunea pentru spațiul de apartenență) și etice sau heteronome (opțiunea pentru alte variante decât cea nativă sau localistă).

Acestea toate trebuie cuprinse în chestionarul aplicat populației (gospodăriilor) și angajaților.

Teoria raportării la spațiu ne ajută să examinăm un tip special de fenomen antrenat de migrație și anume acela al deformărilor spațiilor mentale. Am numit acest fenomen efect Ulysse. Pe latură strict cantitativă, evaluarea “deformărilor” ne permite să determinăm ponderea și durata dezechilibrelor pe care emigrarea la provoacă pieței locale (naționale) a forței de muncă. Prin extensie putem socoti că atunci când emigrarea depășește un anumit prag, ea antrenează “deformări” la scară etno-demografică (dezechilibre pe clase de vârste, pe gen sau sex, în raport cu proporția fertilității etc). Deformările însă pot atinge și harta etno-spirituală: gradul de asumare a hărții cognitive sau emice de către tineri, gradul de afectare a echilibrului familial (soții/soțiile rămase acasă, copiii etc). Am numit aceste deformări “efect Ulysse” (sau odiseic), căci marchează grav echilibrul etno-psihologic al copiilor și al soțiilor – mame sau al soților – tați.

Efectul Ulysse ne arată că un popor se află într-o situație critică în ceea ce privește raportul dintre cei plecați și cei rămași acasă. Cu aceasta atingem chestiunea remigrației, adică a proceselor reparatorii sau restaurative. Acest efect ne permite să determinăm sentimentul spațiului la cei rămași și la cei plecați, angoasele sau spaimele celor plecați și a celor rămași. Este, altfel spus, o sondare a adâncimilor sufletești ale fenomenului migrator. Întrebări ca cele de mai jos pot fi utilizate pentru a determina „conștientizarea spațiului” la cei cercetați:

- Plecați singur?

Da. Nu.

- Care dintre membrii familiei dvs. rămân în țară în urma plecării dvs.?

Numai soția; 2 Soția și copiii; 3 Soția, copiii și părinții; 4 Soția și părinții

- Credeți că vă veți întoarce, dacă veți pleca?

1 Cu siguranță; 2. Probabil, da; 3. Probabil, nu; 4. În nici un caz

Tendențele sau „deformările” pot fi estimate prin două procedee alternative: extrapolarea ratelor migraționiste prin procedeul seriilor temporale, în oglindă (cei zece ani “înapoi” se oglindesc în cei zece ani “înainte” etc.); b) folosirea metodei efectului de persistență, pe care o propunem noi și care se bazează fie pe modelul scalei ofelimității preluată din teoria economică a utilității fie pe chestionarul care cuprinde scala efectului Ulysse. Scala ofelimității are două limite, evident: o limită se referă la extrapolarea unei estimări subiective într-un proces și o configurație obiectivă; a doua se referă la faptul că modelul ofelimității ne obligă să considerăm o populație dată ca pe o persoană (deci monolitic). În acest sens la chestionarul ofelimității migrantului vom adăuga scala efectului Ulysse, prin care vom cerceta: temerile legate de migrație (la cei plecați și la cei rămași), angoasele pe tipuri: angoasa în fața bătrâneții, angoasa în fața străinătății, angoasa destrămării sau a înstrăinării, angoasele de nostalgie sau nostalgice (proiectarea în țara de emigrare a imaginii “pământului făgăduit” ori în țara părăsită a unei “grădini edenice”, a unui spațiu pierdut). Cu această scală facem, iată, trecerea spre noologia emigrării. Aceasta ne va îngădui să redesenăm harta țării și a Europei (ca spațiu al migrației) sub forma unei hărți investite cu angoase și speranțe, ca pe o hartă emică ori prietenoasă sau ca pe o hartă anxioasă sau inamicală. Tot la fel, în privința hărții patriei părăsite care se va redesea ca o hartă nostalgică sau, din contră, ca o hartă anxios-depresivă, ori poate ca o hartă ciclotimică. Această metodă ne va îngădui să evaluăm și viitorul etno-politic și etno-spiritual al unei națiuni și al unui stat constituindu-se, iată, în hartă sau instrument al “profeției etno-sociologice”.

Aceste chestionare ar trebui să fie înmânate celor ce se decid să plece pentru a evalua efectul subiectivității celor ce pleacă asupra raportului lor cu statul, dar și efectul Fram, adică angoasa “marginalității” celui ce pleacă sau, altfel denumită, angoasa dublei marginalizări a “celui fără de țară” sau “fără de loc” sub soare.

Cu acest efect atingem, practic, chestiunea măsurării “efectului de înstrăinare” sau de “alienare” a migrației, care transpus asupra unui spațiu ca Europa re-definește spațiul european ca “spațiu difluent” sau “dens”.

O chestiune specială este aceea a hărții proiectate: cei de acasă proiectează asupra spațiului de emigrare angoase (inclusiv identitare) sau așteptări salvatoare. Se naște astfel o nouă soteriologie, un “mesianism” spațial care a copleșit Europa și europenii în perioada marilor descoperiri geografice. M. Eliade descrie această angoasă soteriologică la pionierii frontierei americane. Acest mesianism spațial i-a însoțit pe evrei pe toată durata exodului. O parte importantă a scalei va viza eventuala “criză identitară”: spaima de a-ți pierde identitatea sau decizia de a-și schimba identitatea. Aceștia sunt cei doi poli între care se încadrează angoasa legată de criza identitară a migrantului.

Putem să dăm o denumire acestei scale după numele împăratului Aurelian, care a ordonat retragerea totală din Dacia. În acel moment un număr mare de locuitori ai Daciei s-au retras odată cu armata și cu administrația Romei, iar, dintre aceștia, o parte au decis să-și schimbe grabnic identitatea. Am numit acest fenomen spiritual care închide în el un „ghem de tensiuni sufletești” și deci de reacții pro sau anti-identitare, „complex aurelian”.

În fine, din acest multiplu de stări și de motivații (conglomeratul psiho-social) putem extrage profilul remigrantului: din care „cohortă” sau „palier” noologic se recrutează remigrantul: dintre cei „înfrânți” de „străinătate” sau dintre cei victorioși (cu venituri rotunjite etc.), cu un sentiment al bucuriei întoarcerii versus cei ce se întorc triști, obosiți, resemnați etc.

Vom numi noua metodologie în studierea migrației cu un termen compus: etnomigrația. Această metodă cuprinde, alături de analiza dimensională a migrației, o studiere volumetrică (metoda ierarhiei proporțiilor) și etnoscopică, prin care am extins studierea migrației în cercetarea configurațiilor și deci a hărților etnometrice (gradul afectării configurațiilor etnosociale de către fluxurile migratorii). Partea de noutate vizează cele două paliere metodologice: 1) analiza volumetrică: a) studierea proporțiilor în oglindă – „câți” la „câți” („izometria migrației”) și b) analiza scalară (scara ofelimității aplicată la evaluarea „iminenței” migraționiste); 2) analiza etnoscopică a migrației: efectul cartografic sau „de hartă” al migrației. Am numit-o etnometrie (studierea efectelor migrației asupra hărții etnopolitice, etno-demografice, etno-spirituale, etno-economice).

Cele două paliere compun o unitate metodologică pe care am marcat-o prin denumirea metodei: etnomigrație, metoda etnomigrației, sugerând că migrația preia în curentul și deci în inerția ei cuante energetice ale popoarelor, subcâmpuri etno-spirituale, ceea ce afectează densitatea spirituală a popoarelor în discuție.

Bibliography

Harbison, S. F. (1981). "Family Structure and Family Strategy in Migration Decision Making." In *Migration Decision Making: Multidisciplinary Approaches to Microlevel Studies in Developed and Developing Countries*, ed. G. F. DeJong and R. W. Gardner. New York: Pergamon Press.

Kelson, G. A., and D. L. Delaet, eds. (1999). *Gender and Immigration*. New York: New York University Press.

Lee, E. (1966). "A Theory of Migration." *Demography* 3:47-57.

Massey, D. S.; Arango, J.; Hugo, G.; Kouaouci, A.; Pellegrino, A.; and Taylor, J. (1994). "An Evaluation of International Migration Theory: The North American Case." *Population and Development Review* 20:699-751.

Piore, M. J. (1979). *Birds of Passage: Migrant Labour in Industrial Societies*. New York: Cambridge University Press.

Ravenstein, E. G. (1889). "The Laws of Migration." *Journal of the Royal Statistical Society* 52:245-301.

Sassen, S. (1988). *The Mobility of Labour and Capital: A Study in International Investment and Labour Flow*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.

Sjaastad, L. A. (1962). "The Costs and Returns of Human Migration." *Journal of Political Economy* 70:80-93.

Thomas Faist (2000). "The Volume and Dynamics of International Migration and Transnational Social Spaces", Oxford University Press, Oxford, London, în special capitol 2: "The Review of Dominant Theories of International Migration" capitol prezentat de asemenea și în: www.oup.co.uk/pdf/0-19-829391-7.pdf

Taylor, J. E. (1999). "The New Economics of Labour Migration and the Role of Remittances in the Migration Process." *International Migration* 37:63-88.

Todaro, M. P. (1969). "A Model of Labor Migration and Urban Unemployment in Less-Developed Countries." *The American Economic Review* 59:138-48.

Weeks, J. R. (1999). *Population: An Introduction to Concepts and Issues*. Boston: Wadsworth.

Weinstein, J., and Pillai, V. K. (2001). *Demography: The Science of Population*. Boston: Allyn and Bacon.